Ahlatlıbel Mahallesi
İncek Bulvarı
No:4 06805
Çankaya / ANKARA

Tel: 0312 463 73 00
Faks: 0312 463 74 00

e-posta: bilgi@anayasa.gov.tr

www.anayasa.gov.tr

twitter: @AYMBASKANLIGI

9 789757 427605

Bireysel Başvuru El Kitapları, Sayı: 3

ADİL YARGILANMA HAKKI REHBERİ

ADİL YARGILANMA HAKKI REHBERİ

Dr. Abdullah Çelik

ADİL YARGILANMA HAKKI REHBERİ

Araştırma ve İçtihat Birimi

(Ar-İç)

Dr. Abdullah Çelik

Anayasa Mahkemesi Yayınları

Ankara, 2014

© Anayasa Mahkemesi Yayınları

© Dr. Abdullah Çelik

1. Baskı,

ISBN: 978-975-7427-60-5

Bireysel Başvuru El Kitapları, Sayı: 3

Adil Yargılanma Hakkı Rehberi

Bu eser, kapak tasarımı ve kapağında kullanılan fotoğraf dahil olmak üzere 5846 sayılı "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu" kapsamında korunmaktadır. Anayasa Mahkemesinin ve/veya yazarların yazılı izni olmaksızın eserin tümü bir kitabın bölümü olarak kullanılamaz; eserin tümü veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltılması ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir; Anayasa Mahkemesini bağlamaz.

Bu eserin kapağında yer alan fotoğraf telif sahibinin izni ile kullanılmıştır.

Kapak Tasarımı: Gamze TİRAKİ

Sayfa Mizanpaj: Gamze TİRAKİ

Baskı ve Cilt
KALKAN MATBAACILIK
www.kalkanofset.com • 0312 341 92 34

İÇİNDEKİLER

Giriş 3
I. Adil Yargılanma Hakkının Kapsamı 7
A. Genel olarak 9
B. "Medeni hak ve yükümlülük" kavramı 10
C. "Suç isnadı" kavramı 12
D. Kapsama dâhil olan özel hâller 12
1. Yargılamanın yenilenmesi 12
2. Kabahatlere ilişkin uyuşmazlıklar 13
3. Askeri personelin resen emekliye sevk işlemlerine ilişkin uyuşmazlıklar 13
4. Askeri personelin askeri idarenin eylem ve işlemlerinden doğan kişisel zararlarının tazminine ilişkin uyuşmazlıklar 14
5. Askeri personelin atanma işlemlerine ilişkin uyuşmazlıklar 14
6. Askeri personelin geçici görevlendirilme harcırahına ilişkin uyuşmazlıklar 15
7. Askeri personelin idari hizmet sözleşmesinin feshine ilişkin uyuşmazlıklar 15
8. Askeri birimlerde görev yapan sivil memurlar ile askeri idare arasındaki uyuşmazlıklar 16
9. Muhtasar vergi beyannamesi üzerinden yapılan tahakkuka karşı açılan davaya ilişkin olarak Anayasa Mahkemesinin iptal kararı sonrası yapılan yeniden yargılanma talebi 16
10. Sayıştayın görev alanındaki uyuşmazlıklar 16
11. Kamu işçilerinin ücretlerine ilişkin uyuşmazlıklar 17
12. Meslek odalarının organları için yapılan seçimlere ilişkin uyuşmazlıklar 17
13. Vazife malullüğü aylığı bağlanmasına ilişkin uyuşmazlıklar 23
E. Kapsama dâhil olmayan olan özel durumlar 23
1. Üçüncü kişilerin cezalandırılmasını talep hakkı 23

2. İki/üç dereceli yargılanma hakkı 26
a. Genel olarak 26
b. Karar düzeltme yoluna başvurma hakkı 26
c. Temyiz yoluna başvurma hakkı 27
II. Mahkeme Hakkı 29
A. Genel olarak 31
B. Mahkemeye erişim hakkı 31
1. Genel olarak 31
2. Dava açma ve kanun yoluna başvurma süreleri 33
3. Vekâlet ücreti 37
a. Maktu vekâlet ücreti 37
b. Nispi vekâlet ücreti 40
4. Karar düzeltme talebinin reddedilmesi sonucunda para cezası verilmesi 44
C. Karar hakkı 48
D. Kararın icrası hakkı 48
1. Genel olarak 48
2. Genel olarak idare aleyhine verilen kararların icra edilmemesi 50
3. Kamulaştırmasız el atma davaları sonucu verilen tazminata ilişkin kararların icra edilmemesi 50
III. Kanunla Kurulmuş, Bağımsız ve Tarafsız Yargı Yerinde Yargılanma Hakkı 52
A. Genel olarak 54
B. Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin durumu 57
C. İçtihat farklılıklarının tarafsızlığa etkisi 61
D. Hâkimlerin ve savcıların stajları ve göreve başlamalarının bağımsızlık ve tarafsızlığa etkisi 61
E. Hâkim ile taraflar arasında yargılamanın başlamasından sonra ortaya çıkan ihtilaflar 62
F. Kanuni hâkim güvencesi 63
IV. Makul Sürede Yargılanma Hakkı 66
A. Genel olarak 68
B. Makul sürede yargılanma hakkının amacı 71
C. Başvuru yollarının tüketilmesinin gerekmemesi 72

D. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklar yönünden makul sürede yargılanma hakkı 76
1. Makul sürenin hesabı 76
a. Esas alınacak başlangıç tarihi 76
i. Kural 76
ii. İstisnalar 77
iii. Asli müdahil sıfatıyla davaya katılma durumunda 79
iv. Mirasçıların davaya katılması durumunda 79
v. Zaman bakımından yetkiden önceki sürelerin de dikkate alınması gerektiği 80
vi. Önceki davanın açılmamış sayılmasına karar verilmiş olması 82
b. Esas alınacak bitiş tarihi 83
2. Sürenin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterler 85
a. Genel kriterler 85
b. Yapısal sorunlar ve organizasyon eksiklikleri 87
c. Tarafların tutumu 92
d. Dava malzemesinin hazırlanması bakımından yargılamaya hakim olan ilkeler 93
e. Makul sürede yargılanmanın başvurucu yönünden taşıdığı önem 94
i. İş uyuşmazlıkları 94
ii. Çalışma gücünü kaybedecek şekilde yaralanmalardan kaynaklanan davalar 95
f. Bekletici sorun yapılmasından kaynaklanan gecikme 96
g. Hâkim değişikliğinden kaynaklanan gecikme 99
h. Davaları birleştirilmesinden kaynaklanan gecikme 99
i. Kanunlarda yer alan düzenleyici süreler 99
j. Tanığa ulaşılamaması 100
E. Suç isnadıyla ilgili uyuşmazlıklar yönünden makul sürede yargılanma hakkı 101
1. Makul sürenin hesabı 101

a. Esas alınacak başlangıç tarihi 101
b. Esas alınacak bitiş tarihi 102
c. Zaman bakımından yetkiden önceki sürelerin de dikkate alınması gerektiği 102
2. Sürenin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterler 103
a. Genel kriterler 103
b. Yapısal sorunlar ve organizasyon eksiklikleri 105
c. Tarafların tutumu 109
V. Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkı 110
A. Genel olarak 112
B. Silahların eşitliği ilkesi 112
1. Genel İlkeler 112
2. Gizli bilgilere ulaşılamaması 114
3. Başsavcılığın görüşünün tebliğ edilmemesi 114
4. Raportör hâkimin görüşünün tebliğ edilmemesi 116
5. Tetkik hâkiminin görüşünün tebliğ edilmemesi 118
6. Gösterilen tanığın dinlenmemesi ve delilleri sunma imkanına sahip olunmaması 119
C. Çelişmeli yargılama ilkesi 121
1. Genel İlkeler 121
2. Başsavcılığın görüşünün tebliğ edilmemesi 122
3. Raportör hâkimin görüşünün tebliğ edilmemesi 125
4. Tetkik hâkiminin görüşünün tebliğ edilmemesi 127
5. Bilirkişi raporunun hazırlanma sürecine katılınamaması ve delillerle ilgili görüş bildirme fırsatı verilmemesi 128
D. Kanıtların kabulü ve değerlendirilmesi 128
E. Yargılamaya etkili katılma hakkı (duruşmada bulunma hakkı) 129
F. Gerekçeli karar hakkı 130
1. Genel ilkeler 130
2. İlk derece mahkemelerinin kararlarının gerekçeli olması 132
3. Temyiz mercii kararlarının gerekçeli olması 135
4. İtiraz merci kararının gerekçeli olması 137

5. Kararın gerekçesinin çelişkili olmaması 138
6. Gerekçenin makul olması 138
G. Diğer haklar ve ilkeler 139
1. Hukuki Güvenlik İlkesi 139
VI. Aleni Yargılama Hakkı ve Aleni Karar Hakkı 142
A. Kural 144
B. İstisnalar 147
1. Yargılamanın yenilenmesine ilişkin istisna 147
2. Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde görülmekte olan davalara ilişkin istisna 147
VII. Masumiyet Karinesi 149
A. Genel olarak 151
B. Ceza davasında verilen mahkûmiyet dışındaki kararların idari uyuşmazlıklarda ele alınış biçimi 153
1. Genel olarak 153
2. Ceza yargılamasında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş olması 155
3. Ceza yargılamasında beraat kararı verilmiş olması 156
4. Ceza soruşturmasında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiş olması 158
5. Devam eden ceza soruşturması veya kovuşturmasına atıf yapılması 159
VIII. Asgari Şüpheli/Sanık Hakları 161
A. Genel olarak 163
B. İsnat edilen suçu öğrenme hakkı 164
C. Savunma için yeterli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkı 166
D. Bizzat, müdafii vasıtasıyla veya adli yardımla savunma hakkı 168
E. Tanık dinletme ve tanık sorgulama hakkı 170
1. Genel olarak 170
2. Birleştirilen dosyada ifadelerine başvurulan tanıkların tekrar dinlenmeyerek ifadelerinin okunması 173
F. Tercümandan ücretsiz yararlanma hakkı 174

ADİL YARGILANMA HAKKI

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Anayasa):

Madde 36*- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*

Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Sözleşme):

Madde 6*- 1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, hakkaniyete uygun ve kamuya açık olarak makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.*

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

Giriş

12/7/2012 tarih ve 28351 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Anayasa Mahkemesi İçtüzüğüyle Mahkememiz bünyesinde Araştırma ve İçtihat Birimi (Ar-İç) kurulmuştur. İçtüzük'ün 3. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) bendinde, Birimin tanımı yapılmış ve görevleri genel olarak "*Mahkeme kararlarını izleyerek içtihadın geliştirilmesi ve tanıtımı için çalışmalar yapmak, içtihat farklılıklarının önlenmesine yönelik önerilerde bulunmak ve bu amaçlarla istatistikler ve araştırma raporları hazırlamak*" şeklinde ifade edilmiştir. İçtüzük'ün 26. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, Birimin görevleri ayrıntılı olarak düzenlenmiş, anılan fıkranın (ç) bendinde, "*Genel Kurul, Bölümler ve Komisyonlarca verilen ve içtihat açısından önem arz eden kararları takip ederek, bu konuda Mahkeme birimlerinde görev yapanların bilgilendirilmesi için dokümanlar hazırlamak ve gerekli çalışmaları yapmak*"; (d) bendinde, "*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile diğer uluslararası yargı organları ve diğer yüksek mahkemelerin içtihatlarını takip etmek, Mahkeme içtihadı açısından*

Çalışmanın başında AİHM içtihatlarında yer verilen adil yargılanma hakkına ilişkin bazı temel ilkelere değinilmesi faydalı olacaktır:

-Adil yargılanma hakkı demokratik bir toplumda öyle önemli bir yer tutar ki, bunun dar yorumlanması meşru görülemez (*Perez/Fransa* [BD], B. No: 47287/99, 12/2/2004, § 64.).

-Diğer temel hak ve özgürlüklerden farklı olarak adil yargılanma hakkı, kişilere, hakkın kapsamına giren uyuşmazlıklara ilişkin yargılamalar yönünden "*usuli güvenceler*" sağlar (*Anghel/İtalya*, B. No: 5968/09, 25/6/2013, § 68).

-Adil yargılanma hakkı kapsamında, yargılamanın adil olup olmadığı, onun "*bütünü*" dikkate alınarak değerlendirilir (*Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık* [BD] , B. No: 26766/05, 22228/06, 15/12/2011, § 144).

-Ulusal mahkemelerin hukuk kurallarına ve maddi vakıalara ilişkin hataları, temel hak ve özgürlüklerden birine müdahale teşkil etmedikçe bireysel başvuru kapsamında incelenemez (*Garcia Ruiz/İspanya* [BD], B. No: 30544/96,21/1/1999, § 28). Ulusal mahkemeler, delilleri değerlendirme, maddi vakıaları kurgulama ve hukuk kurallarını yorumlama yönünden en iyi durumdadır. Bu nedenle, bireysel başvuru kapsamında, anılan mahkemelerin kararlarına, bunlar "*keyfi*" veya "*açıkça mantıksız*" olmadıkça ve bir bütün hâlinde yargılamanın adilliğini etkilemedikçe, adil yargılanma hakkı kapsamında müdahale edilemez (*Van Kück/Almanya*, B. No: 35968/97, 12/6/2003,§ 46 ve 47; *Khamidov/Rusya*, B. No: 72118/01, 15/11/2007, § 170).

- Bireysel başvuru kapsamındaki hakların soyut ve teorik olarak değil, "*uygulanabilir*" ve "*etkili*" şekilde korunması gerekir. Bu ilke, demokratik bir toplumdaki önemli yeri dikkate alındığında, adil yargılanma hakkı yönünden özellikle geçerlidir (*Stanev/Bulgaristan* [BD], B. No: 36760/06, 17/1/2012, § 231).

önemli görülen konularda bilgi notları hazırlamak" bunlar arasında sayılmıştır.

Ar-İç, yukarıda belirtilen görevleri çerçevesinde, ülkemizde 23/9/2012 tarihinden itibaren başlayan ve yaklaşık bir buçuk yıldır devam eden bireysel başvuru çerçevesinde Mahkememizin ortaya çıkan içtihatlarının takibinin kolaylaştırılması, içtihat farklılıklarının önlenmesi, içtihattaki gelişimin izlenmesi ve içtihat oluşturulması gereken konuların tespiti amacıyla bireysel başvuru kapsamındaki haklarla ilgili rehberler hazırlamanın uygun olacağını değerlendirmiştir. Bu kapsamdaki ilk çalışmaya, en fazla başvurunun yapıldığı ve en fazla kararın verildiği "*adil yargılanma hakkı*" ile başlanmasının uygun olacağı düşünülmüş ve iş bu rehber hazırlanmıştır.

Adil yargılanma hakkına ilişkin olan bu çalışmada kullanılan yöntemler aşağıda belirtilmiştir:

Çalışmanın ilk hâlinde 31/12/2013 tarihi esas alınarak, bu tarihe kadar Mahkememiz internet sitesinde ve Resmî Gazete'de yayımlanan adil yargılanma hakkına ilişkin açıklama içerdiği tespit edilen tüm kararlar çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmanın yeni içtihatlar çerçevesinde sürekli güncellenmesi hedeflenmiş olup anılan tarihten sonra verilen kararlar dikkate alınarak belli aralıklarla güncelleme yapılacaktır. Bu kapsamda önce 12/3/2014 tarihine kadar, en son 30/6/2014 tarihine kadar Mahkememiz internet sitesinde ve Resmî Gazete'de yayımlanan kararlar dikkate alınarak güncelleme yapılmıştır.

-Çalışmada öncelikle adil yargılanma hakkının kapsamına ilişkin bir başlık açılmış, daha sonra adil yargılanma hakkının tek bir hakkı içermediği, yargılamanın adil bir şekilde yürütülmesini sağlamayı amaçlayan bir haklar demeti olduğu dikkate alınarak, bu demet içinde yer alan haklar ve ilkeler ayrı başlıklar altında ele alınmış, ayrıca bunlar da kendi aralarında alt başlıklara ayrılmıştır. Başlıkların tespitinde, "*Doğru, Osman/Nalbant, Atilla: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklamalar Kararlar, 1. Cilt, Ankara 2012*" eserinin "*Adil Yargılanma Hakkı*" başlıklı bölümünden yararlanılmıştır.

-Rehberde Mahkememizin adil yargılanma hakkına ilişkin kararlarının ilgili bölümlerine, alakalı olduğu başlıklar altında

yer verilmiştir. Bir karar birden fazla başlığa ilişkin açıklamalar içerebileceğinden, aynı kararın farklı bölümlerine birden fazla başlık altında yer verilmesi de söz konusu olmuştur.

-Aynı konuyu farklı ifadelerle açıklayan kararların her birinin ilgili bölümlerinden ayrı ayrı alıntılar yapılmıştır. Aynı konuyu aynı ifadelerle açıklayan kararlardan sadece ilkinin ilgili bölümleri alınmış, takip eden kararların ilgili bölümlerine bu kararın hemen altında atıf yapılmakla yetinilmiştir. Böylelikle aynı husustaki içtihat farklılıklarının, içtihadın gelişiminin ve içtihadın belli bir noktada karar kılıp kılmadığının gözlemlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

-Bu aşamada kararların ilgili paragraflarına aynen yer verilmiş olup ileride benzer konularda yazılacak karar taslaklarında önceki kararlardan yapılacak alıntılar yönünden kolaylık sağlanmak istenilmiştir.

- Rehberde yer verilen kararların başlıkları Mahkememizce benimsenen atıf kurallarına uygun olarak formüle edilmiştir. Bu da ileride yazılacak karar taslaklarında önceki kararlara yapılacak atıfları kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Ayrıca karar başlığına link verilerek Mahkememiz resmî internet sitesinde yer alan kararın aslına internet ortamında ulaşılması imkânı temin edilmiştir.

-Her ana başlıktan hemen sonra yer verilen açıklama kutularında, konuyu düzenleyen Anayasa'nın ve Sözleşme'nin ilgili hükümleri belirtilmiştir. Adil yargılanma hakkına ilişkin temel düzenleme Anayasa'nın 36. maddesinde yer almakta ise de diğer maddelerinde de özel güvence öngören veya destek norm niteliğinde olan düzenlemeler bulunduğu dikkate alınarak bunların tamamına metin kutularında yer verilmiştir. Anılan hükümlerin tespitinde, "*'İnceoğlu, Sibel: Adil Yargılanma Hakkı' (İnceoğlu, Sibel (Edit.):İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa-Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, Ankara 2013)*" eserinde yer verilen tablodan yararlanılmıştır.

-Adil yargılanma hakkı kapsamındaki haklara ilişkin ana başlıkların her birinin genel açıklamalara ilişkin alt başlığının sağ yanında yer verilen açıklama kutularında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) konuyla ilgili genel yaklaşı-

mı belirtilmiştir. Böylelikle Mahkememiz içtihatları ile AİHM içtihatları arasındaki uyuma dair genel bir izlenim edinilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Atıf yapılan AİHM kararlarına link verilerek kararların İngilizce aslına internet ortamında erişim imkânı getirilmiştir. Adil yargılanma hakkının "*medeni hak ve yükümlülükler*" yönü kapsamındaki AİHM içtihatları hakkında ayrıntılı bilgi için anılan Mahkemenin Araştırma Bölümünün hazırlamış olduğu "*Guide On Article 6 Right To A Fair Trial (civil limb)*" isimli çalışmaya, "*suç isnadı*" yönü bakımından ise "*Guide On Article 6 Right To A Fair Trial (criminal limb)*" isimli çalışmaya bakılması önerilir.

-Birkaç güncellemeden sonra son hâlini alan bu çalışmanın ilk hâlinde Anayasa Mahkemesi karalarının ilgili bölümlerinin derlenmesinde Araştırma ve İçtihat Birimi Başrapartörü Dr. Musa Sağlam ve Rapartörler Mustafa Baysal, Hasan Tuna Göksu, Doç. Dr. Serdar Gülener ve Dr. Recep Kaplan katkı sunmuşlardır.

I. Adil Yargılanma Hakkının Kapsamı

Anayasa:

Madde 36 *(Birinci fıkra)- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*

Madde 148 (Üçüncü fıkra) - *Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin… ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir…*

Sözleşme:

Madde 6*- 1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların* esası konusunda karar verecek olan*… bir mahkeme tarafından… görülmesini isteme hakkına sahiptir.*

A. Genel olarak

(B. No: 2012/917, 16/4/2013, § 16, 20 ve 21):

16. Anılan Anayasa ve Kanun hükümlerine göre, Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekir. Bir başka ifadeyle, Anayasa ve AİHS'nin ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir.

Adil yargılanma hakkı kapsamında bir inceleme yapılabilmesi için yargılamanın "*medeni hak ve yükümlülükler*" ya da "*suç isnadı*" ile ilgili olması gerekir. Anılan kavramlar, bireysel başvuru kapsamında "*özerk*" olarak yorumlanır (*Boulois/Lüksemburg* [BD], B. No: 37575/04, 3/4/2012, § 90; *Engel ve Diğeleri/Hollanda* [GK], B. No: 5100/71 5101/71 5102/71, 8/6/1976, § 81).

Bir hakkın, bireysel başvuru kapsamında "*medeni*" hak niteliğinde olup olmadığı, iç hukuktaki sınıflandırmasına göre değil, hakkın içeriği ve etkileri dikkate alınarak belirlenmelidir. Bu sırada genel olarak Sözleşme'nin konusu ve amacı ile diğer taraf devletlerin hukuk sistemleri de dikkate alınmalıdır (*König/Almanya* [GK], B. No: 6232/73, 28/6/1978, § 89). Bir başvuruda, adil yargılanma hakkının medeni hak ve yükümlülükler yönü bakımından inceleme yapılabilmesi, "*iç hukukta tanınmış*" ve "*en azından ileri sürülebilir nitelikte*" bir hak üzerinde uyuşmazlık bulunmasına bağlıdır (*Boulois/Lüksenburg* [BD], § 90).

"*Suç isnadı*" kavramı, "*yargılamanın iç hukuktaki sınıflandırması*", "*yargılamanın niteliği*", "*muhtemel cezanın derecesi ve ağırlığı*" olmak üzere üç kriter dikkate alınarak yorumlanmalıdır (*Engel ve Diğeleri/Hollanda* [GK], § 82).

…

20. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasa'da adil yargılanma hakkının kapsamı düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriğinin, AİHS'nin "*Adil yargılanma hakkı*" kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerekir.

21. AİHS'nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinde adil yargılanmaya ilişkin hak ve ilkelerin "*medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyuşmazlıkların*" ve bir "*suç isnadının*" esasının karara bağlanması esnasında geçerli olduğu belirtile-

rek hakkın kapsamı bu konularla sınırlandırılmıştır. Hak arama hürriyetinin ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilmek için, başvurucunun ya medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili bir uyuşmazlığın tarafı olması ya da başvurucuya yönelik bir suç isnadı hakkında karar verilmiş olması gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bahsedilen hâller dışında kalan adil yargılanma hakkının ihlali iddiasına dayanan başvurular Anayasa ve AİHS kapsamı dışında kalacağından, bireysel başvuruya konu olamaz.

Bir çok karar arasında aynı yönde bkz. B. No: 2013/1123, 2/10/2013, § 24; B. No: 2013/2355, 7/11/2013, § 19; B. No: 2013/533, 9/1/2014, § 41; B. No: 2013/1948, 23/1/2014, § 31.

B. *"Medeni hak ve yükümlülük" kavramı*

(B. No: 2013/3912, 6/2/2014, § 21, 23-26):

21. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarına göre Sözleşme, bir kişinin sahip olduğunu ileri sürebileceği tüm hak ve yükümlülükler bakımından adil yargılanma hakkını güvenceye almamaktadır. Sözleşmenin 6. maddesi bir kimsenin "*medeni hak ve yükümlülükleri*"nin karara bağlanmasıyla ilgili bir yargılama usulünde uygulanır. Sözleşmenin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasının "*medeni*" meselelerde uygulanabilirliği için ilk olarak bir uyuşmazlığın bulunması gerekir. İkinci olarak uyuşmazlık, en azından savunulabilir bir şekilde iç hukukta tanınmış olduğu söylenebilecek "*haklar ve yükümlülükler*" ile ilgili olmalıdır. Üçüncü olarak uyuşmazlık konusu "*haklar ve yükümlülükler*", Sözleşme'deki anlamıyla "*medeni*" olmalıdır. Son olarak adil yargılanma hakkının kapsamına alınması istenen usulün, medeni hak ve yükümlülüğü karara bağlaması gerekir.

…

23. AİHM'in Sözleşme'nin 6. maddesine dair benimsediği dinamik yorum anlayışı Mahkeme'nin medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili soyut bir tanımlama yapmaktan kaçınmasına neden olmaktadır. Medeni hak ve yükümlülük kavramı, ilke olarak, özel hukuk davalarını Sözleşme'nin 6. maddesinin koruması altına almaktadır. Fakat AİHM, geliştirdiği içtihatla, özel kişiler arasındaki uyuşmazlıklar yanında, kamu hukuku

özellikleri ağır basan, devlet ile birey arasındaki uyuşmazlıkları da medeni hak ve yükümlülük kavramına dâhil etmekte ve 6. maddenin kapsamına girdiğini ortaya koymaktadır. AİHM'in bu yaklaşımı, Avrupa devletlerinin, devletlerin kamu gücüne dayanan bir imtiyazı kullandığı alanlarda da hukuk yolları sağlama eğilimi ile uyumludur.

24. Adil yargılanma hakkının bir insan hakkı olarak kavranmasının bir sonucu olarak AİHM'in geliştirdiği içtihatlar ile "*medeni hak ve yükümlülükler*" deyiminin kapsamının genişletmesinin en önemli sonucu adil yargılanma hakkının norm alanının genişlemesi olmuştur. Adil yargılanma hakkının norm alanının genişlemesinin bir sonucu olarak bireyler sahip olduğunu iddia ettikleri tüm yasal hak ve yükümlülükleri talep edebilir; aynı zamanda devletin bu hak ve yükümlülüklere yaptığı her türlü müdahaleye yargı önünde itiraz edebilirler.

25. Anayasa'nın hak arama hürriyetini düzenleyen 36. maddesinin birinci fıkrasında, "*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir*" denilerek yargı mercilerine davacı ve davalı olarak başvurabilme ve bunun doğal sonucu olarak da iddia, savunma ve adil yargılanma hakkı güvence altına alınmıştır. Maddeyle korunan hak arama özgürlüğü, kendisi bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde, Anayasa'nın 40. maddesi uyarınca diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden biridir. Kişinin uğradığı bir haksızlığa veya zarara karşı kendisini savunabilmesinin ya da maruz kaldığı haksız bir uygulama veya işleme karşı haklılığını ileri sürüp kanıtlayabilmesinin, zararını giderebilmesinin etkili yolu, yargı mercileri önünde dava hakkını kullanabilmesidir (AYM, E.2013/71, K.2013/77, K.T. 18/6/2013).

26. Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının kapsamının belirlenmesinde de AİHM'in "*medeni hak ve yükümlülükler*" deyiminin kapsamını genişletme eğilimi göz önüne alınmalıdır. AİHM, "*medeni hak ve yükümlülükler*" deyimini hangi hukuk alanına girdiğine ve devletin müdahale edip etmediğine bakılmaksızın bir kişinin sahip olduğu, savunulabilecek hak ve yükümlülükleri kapsayacak şekilde genişletme

eğilimindedir.

C. *"Suç isnadı" kavramı*

(B. No: 2012/142, 9/1/2014, § 36):

36. Anayasa'nın 36. maddesi ile kişilere, medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyuşmazlıklar yanında, cezai alanda yöneltilen suçlamaların da (suç isnadı) karara bağlanmasını isteme hakkı tanınmıştır. Suç isnadı, bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirilmesidir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Eckle/Almanya*, B. No: 8130/78, 15/07/1982 ve *Deweer/Belçika*, B. No: 6903/75, 27/2/1980, § 42). Kişiye cezai alanda yöneltilen suçlamanın suç isnadı niteliğinde olup olmadığının tespitinde; iddia olunan suçun ulusal hukuktaki tasnifinin, suçun gerçek niteliğinin, suç için öngörülen cezanın niteliği ve ağırlığının incelenmesi gerekir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Sergey Zolotukhin/Rusya*, B. No: 14939/03, 10/02/2009, § 53 ve *Engel ve Diğerleri*, B. No: 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, 8/6/1976, § 82). Ancak isnat olunan suç, ceza kanunlarında nitelendirilmiş ve yargılama aşamasında ceza hukukunun kuralları uygulanmış ise, ayrıca bir uygulanabilirlik incelemesi yapılmaksızın kendiliğinden adil yargılanma hakkının kapsamına girer (*Weber/İsviçre*, B. No: 11034/84, 22/05/1990, §§ 32–34).

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/625, 9/1/2014, § 31; B. No: 2013/695, 9/1/2014, § 32; B. No: 2012/152, 20/2/2014, § 87; B. No: 2013/99, 20/3/2014, § 66.

D. Kapsama dâhil olan özel hâller

1. Yargılamanın yenilenmesi

(B. No: 2013/664, 17/9/2013, § 25):

25. AİHS'nin 6. maddesinde adil yargılanma hakkının kapsamı medeni haklara ilişkin bir uyuşmazlığın karara bağlanması ile ceza alanındaki bir suç isnadı konularıyla sınırlandırılmıştır. Ancak, Anayasa Mahkemesi dosya kapsamında yer alan olay ve olgular ışığında başvuru konusu şikayetin hukukî nitelemesini ve Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamını belirleme yetkisine sahip olup, yargılamanın yenilenmesini de bu kapsamda değerlendirmiştir.

(B. No: 2013/723, 21/11/2013, § 3 ve, 37):

30. Sözleşme'nin 6. maddesinde adil yargılanma hakkının kapsamı medeni haklara ilişkin bir uyuşmazlığın karara bağlanması ile ceza alanındaki bir suç isnadı konularıyla sınırlandırılmıştır. Ancak, Anayasa Mahkemesi dosya kapsamında yer alan olay ve olgular ışığında başvuru konusu şikayetin hukuki nitelemesini ve Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamını belirleme yetkisine sahip olup, yargılamanın yenilenmesini de bu kapsamda değerlendirmiştir (B. No: 2013/664, 17/9/2013, § 25).

…

37. Başvurucunun, hak arama özgürlüğü kapsamındaki bu iddiası, yargılamanın yenilenmesi incelemesi sonucu verilen kararın adil olmadığına ilişkindir. Yargılamanın yenilenmesi incelemesi klasik anlamda bir asli ceza yargılaması olmayıp, yargılamanın yenilenmesi şartları çerçevesinde, yargılamaya ilişkin bazı ağır hata veya eksiklikler nedeniyle maddi anlamda kesin hükmün ortadan kaldırılması ve daha önce kesin bir hükümle sonuçlandırılmış uyuşmazlığın yeniden yargılanması anlamına gelen olağanüstü bir kanun yoludur. Yargılamanın yenilenmesi talebinin değerlendirildiği inceleme aşaması, uyuşmazlığın esasına ilişkin olmayıp, yargılamanın yenilenmesi şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğinin incelenmesi ile sınırlıdır. Dolayısıyla bu aşamaya ilişkin anayasal hak ihlali iddialarının incelenmesinin salt bu aşama ile sınırlı olarak yapılması gerekir.

2. Kabahatlere ilişkin uyuşmazlıklar

(B. No: 2013/1718, 2/10/2013, § 18 ve devamı):

(Anayasa Mahkemesi, adil yargılanma hakkı kapsamında olup olmadığını tartışmadan, idari para cezasını içeren idari yaptırım kararına karşı yapılan başvuruyu adil yargılanma kapsamında incelemiştir.)

3. Askeri personelin resen emekliye sevk işlemlerine ilişkin uyuşmazlıklar

(B. No: 2012/998, 7/11/2013, § 34 ve devamı):

(Anayasa Mahkemesi, adil yargılanma hakkı kapsamında olup olmadığını tartışmadan, Türk Silahlı Kuvvetlerinde uzman jandarma

olarak görev yaparken resen emekliye sevk işleminin iptali talebiyle açılan davanın Askeri Yüksek İdare Mahkemesi tarafından reddedilmesine ilişkin başvuruyu adil yargılanma kapsamında incelemiştir.)

4. Askeri personelin askeri idarenin eylem ve işlemlerinden doğan kişisel zararlarının tazminine ilişkin uyuşmazlıklar

(B. No: 2012/791, 7/11/2013, §30):

30. Asker kişilerin, askeri idarenin eylem ve işlemlerinden doğan kişisel zararlarının tazmini, Sözleşme'nin 6. maddesinde ifade edilen "*medeni hak ve yükümlülükler*" kavramı içerisinde yer almakta olup bu tür uyuşmazlıkların Anayasa ve Sözleşme'de düzenlenen adil yargılanma hakkının koruma alanı kapsamında yer aldığı konusunda tereddüt yoktur.

5. Askeri personelin atanma işlemlerine ilişkin uyuşmazlıklar

(B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 26, 28):

26. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Maddede geçen "adil yargılanma" hakkının kapsamı Anayasa'da açık bir şekilde düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriğinin, Sözleşme'nin "Adil yargılanma hakkı" kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerekir.

…

28. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ilke olarak kamu görevlileri ile ilgili uyuşmazlıkların adil yargılanma hakkı kapsamında ele alınabileceğini kabul etmektedir. Ancak devlet ile ona özel bir güven ve sadakat bağı ile bağlı olan kamu görevlileri (asker, polis vb.) açısından konuyu ayrı değerlendirmektedir. Bu çerçevede kamu görevlileri ile devlet arasındaki uyuşmazlıkların adil yargılanma hakkının kapsamı dışında tutulabilmesi için şu iki koşulun birlikte gerçekleşmiş olması gerekir. İlk olarak devlet, söz konusu uyuşmazlığa ilişkin iç hukukunda mahkemeye başvuru hakkını tanımamış olmalıdır. İkinci olarak bu yoksun bırakma devletin menfaatiyle ilgili objektif sebeplerle haklı kılınmalıdır. Başka bir ifadeyle,

devlet uyuşmazlık konusunun kamu gücünün icrası ve devlete özel bir sadakat ve güven bağı ile alakalı olduğunu açıkça ortaya koymalıdır (Bkz.*Vilho Eskelinen/Finlandiya*, B. No: 63235/00, 19/4/2007, § 62). Nitekim AİHM ulusal makamların mahkemeye başvuru hakkı tanıdığı, başvurucunun asker olduğu ve yargılamanın askeri mahkemede görüldüğü bir uyuşmazlığı adil yargılanma hakkı kapsamında incelemiştir (Bkz. *Pridatchenko ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 2191/03, 3104/03, 16094/03, 24486/03, 21/6/2007, § 47).

29. Dolayısıyla, Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanı içinde yer alan başvuru konusu uyuşmazlığa yönelik ihlal iddiaları Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetki alanı içerisinde yer almaktadır.

Askeri personelin atama işlemlerine ilişkin uyuşmazlıkların adil yargılanma hakkı kapsamında incelendiği diğer kararlar için bkz. B. No: 2013/2954, 19/12/2013, § 41 ve devamı.

6. Askeri personelin geçici görevlendirilme harcırahına ilişkin uyuşmazlıklar

(B. No: 2012/106, 21/11/2013, § 15 ve devamı):

(Anayasa Mahkemesi, başka bir yerde geçici olarak görevlendirilen askeri personelin, görevlendirmenin altı aydan sonrası için de harcırah almak amacıyla açtığı davanın Askeri Yüksek İdare Mahkemesince reddedilmesine ilişkin başvuruyu adil yargılanma hakkı kapsamında incelemiştir.)

7. Askeri personelin idari hizmet sözleşmesinin feshine ilişkin uyuşmazlıklar

(B. No: 2013/2600, 23/1/2014, § 33):

33. Sözleşme'nin 6. maddesinde ifade edilen "*medeni hak ve yükümlülükler*" kavramı, idarenin özel kişilerle yaptığı idari hizmet sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkları da kapsamına almaktadır. Bu nitelikteki uyuşmazlıkların Anayasa ve Sözleşme'de güvence altına alınan adil yargılanma hakkının koruma alanı ve dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisi kapsamında yer aldığı konusunda tereddüt yoktur (B. No: 2012/791, 7/11/2013, § 30). Başvurucunun tarafı olduğu idari sözleşmenin, askeri idare tarafından feshedilmesi

işleminin iptaline ilişkin olan somut uyuşmazlığın da bu çerçevede, adil yargılanma hakkının koruma alanı içerisinde yer aldığı açıktır.

8. Askeri birimlerde görev yapan sivil memurlar ile askeri idare arasındaki uyuşmazlıklar

(B. No: 2012/606, 20/2/2014, § 59):

59. Askeri birimlerde görev yapan ve fakat asker kişilerden olmayan sivil memurlar ile askeri idare arasındaki idari nitelikte uyuşmazlıkların, Sözleşme'nin 6. maddesinde ifade edilen "*medeni hak ve yükümlülükler*" kavramına dahil olduğu ve bu tür uyuşmazlıkların Anayasa ve Sözleşme'de düzenlenen adil yargılanma hakkının koruma alanı kapsamında yer aldığı konusunda tereddüt yoktur (B. No: 2012/791, 7/11/2013, § 30; B. No: 2013/2600, 23/1/2013, § 32). Başvurucunun ihlal iddialarına konu olan uyuşmazlığın da bu kapsamda değerlendirilmesi gerekir.

9. Muhtasar vergi beyannamesi üzerinden yapılan tahakkuka karşı açılan davaya ilişkin olarak Anayasa Mahkemesinin iptal kararı sonrası yapılan yeniden yargılanma talebi

(B. No: 2013/4413, 21/11/2013, § 30 ve devamı):

(Anayasa Mahkemesi, muhtasar beyanname üzerinden yapılan tahakkuka karşı açılan davada, dayanak kanun maddesinin Anayasa'ya aykırılığını ileri sürmesine karşın mahkemece bu iddianın ciddiye alınmadığı ve davanın reddedildiği, başka bir davada yapılan itiraz başvurusu çerçevesinde anılan maddenin Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edildiği, bunun üzerine davası reddedilen başvurucunun yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunduğu ancak bunun reddedildiği olaya ilişkin bireysel başvuruyu adil yargılanma hakkı kapsamında incelemiştir.)

10. Sayıştayın görev alanındaki uyuşmazlıklar

(B. No: 2012/615, Karar 21/11/2013, § 20 ve devamı):

(Anayasa Mahkemesi, Sayıştay tarafından yapılan yargılamada beraat kararı verilmesine rağmen, vekâlet ücretine hükmedilmemesine ilişkin başvuruyu adil yargılanma hakkı kapsamında incelemiş ancak

yargılanan kişinin değil avukatının kendi adına başvuru yapmış olmasını dikkate alarak kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir.)

11. Kamu işçilerinin ücretlerine ilişkin uyuşmazlıklar

(B. No: 2013/5486, 4/12/2013, § 23 ve devamı):

(Anayasa Mahkemesi, Tuzla Belediyesinde işçi olarak çalışırken Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına nakledilen başvurucunun, anılan Bakanlıkta çalıştığı dönemde maaş ve diğer alacaklarının eksik ödenmesini konu alan iş mahkemesine açtığı alacak davasının reddine ilişkin başvuruyu adil yargılanma hakkı kapsamında incelemiştir.)

12. Meslek odalarının organları için yapılan seçimlere ilişkin uyuşmazlıklar

(B. No: 2013/3912, 6/2/2014, § 28-48):

28. Bir mali müşavir olan başvurucu, oda organlarında görev yapması halinde odanın mallarını yönetmek, odanın bütçesini hazırlamak, oda genel kuruluna çalışmalar hakkında rapor vermek ya da disiplinle ilgili bazı muameleleri yapmak gibi odanın ve oda mensuplarının çalışma koşullarına ilişkin Kanun'dan kaynaklanan bazı görevleri yerine getirecektir. Başvurucunun 3586 sayılı Kanun'dan doğan statüsünden kaynaklanan oda yönetim ve disiplin kurullarında üye olmak ve odanın yönetimsel işlerinde görev almak için seçimlerde aday olmak hakkının Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan güvencelerden faydalanacağı kabul edilmelidir.

29. Başvuruya konu karar Akdeniz 1. İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından ve kesin olarak verilmiştir. Çözümlenmesi gereken diğer bir mesele de İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının, Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan "*yargı mercileri*" deyimi kapsamına girip girmediği hususudur.

30. Anayasa Mahkemesi 1992 yılında verdiği bir kararında İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının Anayasa'nın 152. ve 10/11/1983 tarih ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun'un 28. maddesinde sözü edilen "*mahkeme*" deyiminin kapsamı içine girip girmediğini değerlendirmiştir. Anayasa Mahkemesi, "*Seçim kurulları ve seçimlerle ilgili yasa hükümleri kendine özgü bir çözüm ve kurallar bütünüdür.*

Anayasa'nın 79. maddesinde dayanağını bulan seçim yasaları ile bu kurullara ve yargıçlara verilen görevler seçimin sınırları içinde ve kendi bütünlüğü çerçevesinde değerlendirilmelidir" gerekçesi ile İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının "*bir davaya bakmakta olan mahkeme*" olarak nitelendirilemeyeceğine karar vermiştir (AYM, E.1992/12, K.1992/2, K.T. 18/2/1992).

31. Somut olayda, başvurucunun bireysel başvurusuna konu kararı veren merci, 3568 sayılı Kanun'un 40. maddesi hükümleri uyarınca oda ve birlik seçimlerinde yapılan itirazları kesin olarak karara bağlamak yetkisi bulunan ve ilçe Seçim Kurulu Başkanlığını yürüten hâkimdir.

32. AİHS'in 6. maddesi de klasik yargı teşkilatında bulunan mahkemelerin dışında kalan ama yargılama faaliyetlerinde bulunan organları da kapsayacak şekilde "*yargı yeri*" (tribunal) kelimesini kullanmaktadır. AİHM'e göre bir organa kelimenin maddi anlamında yargı yeri özelliği kazandıran, onun yargısal fonksiyonudur (bkz. *Belilos/İsviçre*, B. No: 10328/83, 29/4/1988, § 64). Bu sebeple öncelikle İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının yargısal bir faaliyette bulunup bulunmadığının belirlenmesi, bunun için de söz konusu faaliyetin objektif içeriğine ve İlçe Seçim Kurulu Başkanlığınca verilen hükmün niteliğine bakmak gerekmektedir. Bunun için öncelikle, yargılama faaliyetinden ne anlaşılması gerektiğinin ortaya konulması zorunludur.

33. Devletin yargılama fonksiyonunun belirlenmesinde iki temel yaklaşım söz konusudur. Maddi anlamda yargılama faaliyeti, hukuki uyuşmazlıkları ve hukuka aykırılık iddialarını çözümleyen ve karara bağlayan bir devlet fonksiyonu olarak görülmektedir. Bu anlayış, organik açıdan idare içerisinde yer alan kimi organ ve kurulların benzer faaliyetlerinin de yargılama faaliyeti sayılması sonucunu doğurması nedeniyle yetersiz kalmaktadır (AYM, E.2012/102, K.2012/207, K.T. 27/12/2012).

34. Günümüzde genel kabul gören organik-şekli ölçüte göre, yargısal faaliyet, kanunla kurulan bağımsız ve tarafsız kuruluşlar tarafından, hukuki uyuşmazlıkların ve hukuka aykırılık iddialarının özel yargılama usulleri izlenerek çözümlenmesi ve kesin hükme bağlanması faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bağımsızlık ve tarafsızlık, yargı fonksiyonunu idare fonksiyonun-

dan ayıran en önemli ölçüt olup, yargı yetkisini kullanacak olan merciin, çözülmesi istenen uyuşmazlığa doğrudan veya dolaylı olarak taraf olmayan ve uyuşmazlığın taraflarından tamamen bağımsız olan kişi veya kişilerden oluşmasını gerektirmektedir. Öte yandan yargılama faaliyetinde idari faaliyetten farklı olarak, uyuşmazlığın çözümü, bağımsızlık ve tarafsızlığı güçlendiren özel yargılama usulleri izlenerek gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, yargı organları bir uyuşmazlığı kesin bir biçimde çözerken, idare organlarının verdiği kararlar kural olarak kesin nitelikte değildir. Dolayısıyla verilen karara karşı herhangi bir organa başvurulamaması, karara yargısal kimlik kazandıran önemli bir göstergedir (AYM, E.2012/102, K.2012/207, K.T. 27/12/2012).

35. AİHM de, AİHS'in 6. maddesinde düzenlenen adil yargılama hakkı bağlamında mahkemeyi, ulusal kanunlarda mahkeme olarak nitelendirilmiş olup olmadığına bakmaksızın, belli bir usul izleyerek ve hukuk kurallarına dayanarak, gerektiğinde devlet zoruyla yerine getirilmesi mümkün olan karar verme yetkilerini elinde tutan organ olarak nitelemektedir (bkz. *Sramek/Avusturya*, B. No: 8790/79, 22/10/1984, § 36*).* İlgili karar organının mahkeme olarak nitelendirilebilmesi için ayrıca dava konusu olayı hem maddi hem de hukuki açıdan inceleme yetkisine sahip olması (bkz. *Belilos/İsviçre*, B. No: 10328/83, 28/4/1988, § 70*)* ve dava konusunu bağlayıcı bir şekilde sonuçlandırma yetkisinin bulunması gereklidir (bkz. *Findlay/İngiltere*, B. No: 22107/93, 25/2/1997, § 77*)*.

36. Bu tanıma göre yargısal faaliyetin en önemli unsuru, bir hukuki uyuşmazlığın tüm yönleriyle esastan çözümlenerek karara bağlanması ve bu kararın kesin hüküm niteliği taşımasıdır. Kesin hüküm, davanın tarafları arasındaki hukuki ilişkinin, bütün bir gelecek için kesin olarak tespiti veya düzenlenmesi ve aynı davanın hükmün kesinleşmesinden sonra yeniden açılamamasıdır.

37. 3568 sayılı Kanun'un 40. maddesi hükümleri uyarınca İlçe Seçim Kurulu Başkanı olan hâkim, oda ve birlik seçimleri için üye listelerinin hazırlanması, listelere yapılacak itirazların karara bağlanması, sandık kurulunun oluşturulması, oy pusulalarının hazırlanması, seçim sonuçlarına ilişkin tutanakların

birleştirilmesi işlemlerini yapar. Ayrıca aynı maddenin "*Seçimin devamı sırasında yapılan işlemler ile tutanakların düzenlenmesinden itibaren iki gün içinde seçim sonuçlarına yapılacak itirazlar, hâkim tarafından aynı gün incelenir ve kesin olarak karara bağlanır. İtiraz süresinin geçmesi ve itirazların karara bağlanmasından hemen sonra hâkim… kesin sonuçları ilan eder ve ilgili oda ile birliğe bildirir*" biçimindeki onüçüncü fıkrası uyarınca seçime ilişkin uyuşmazlıklar hakkında kesin olarak karar verir. Bundan başka onbeşinci fıkra uyarınca hâkim, seçim sonuçlarını etkileyecek ölçüde bir usulsüzlük veya kanuna aykırı uygulama sebebiyle seçimlerin iptaline ve seçimlerin yenilenmesine de kesin olarak karar verebilir.

38. 3568 sayılı Kanun'un 40. maddesinde İlçe Seçim Kurulu Başkanının kararlarının kesin hüküm niteliğinde olduğunun açıkça belirtilmesi ve bu karara karşı herhangi bir hukuksal yola başvurma yolunun öngörülmemiş olması, İlçe Seçim Kurulu Başkanının kararlarının yargısal anlamda kesin hüküm niteliğinde olduğunu göstermektedir.

39. İlçe Seçim Kurulu Başkanının yargısal fonksiyon ifa edip etmediğinin saptanmasında dikkate alınması gereken diğer bir unsur da, bağımsızlık ve tarafsızlıktır.

40. 298 sayılı Kanun'un 18. maddesinin birinci fıkrasına göre bir ilçedeki en kıdemli hâkim o ilçenin ilçe seçim kurulu başkanıdır. Anayasa'nın Üçüncü Kısmının Üçüncü Bölümde yer alan 138-158. maddelerinde "*Genel Hükümler*" ve "*Yüksek Mahkemeler*" başlıkları altında yargı ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu maddelerde Yüksek Mahkemeler ile bunların başında bulundukları yargı düzenleri sayılmış ve ayrıca mahkemeler ile hâkimlik ve savcılık mesleğinin temel kuralları belirlenmiştir.

41. Seçimlerin genel yönetim ve denetimi ise Anayasa'nın Üçüncü Kısmının "*Yasama*" başlıklı Birinci Bölümünde yer alan 79. maddede düzenlenmiştir. Anayasa'nın "*Seçimlerin genel yönetim ve denetimi*" başlıklı 79. maddesinde seçimlerin, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılması öngörülmüş ve seçimlerin başlamasından bitimine kadar seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim

konularıyla ilgili şikâyet ve İtirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin seçim tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kuruluna verilmiştir.

42. Başta Yüksek Seçim Kurulu olmak üzere seçim kurulları Anayasa'nın yargı bölümünde yer almadıkları halde, İlçe Seçim Kurulu 298 sayılı Kanun'un 18. maddesi uyarınca kurulur ve başkanlığını ilçedeki en kıdemli hâkim yapar. İlçe Seçim Kurulunun görevleri ise aynı Kanun'un 20. maddesinde sayılmıştır. 298 sayılı Kanun'un 20. maddesinin birinci fıkrasının (7) numaralı bendine göre İlçe Seçim Kurulu, "*Kanunla kendisine verilen başkaca görevleri yapmak*"la görevlidir.

43. Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının organ seçimleri 298 sayılı Kanun'un 1. maddesi kapsamı dışında olmasına karşın bu kuruluşlarla ilgili seçimler kendi özel kanunlarının verdiği görev nedeniyle İlçe Seçim Kurulu Başkanı olan hâkimin gözetiminde yapılmaktadır. Nitekim 3568 sayılı Kanun'un 40. maddesi hükümleri uyarınca SMMMO'ların organlarının seçimleri de İlçe Seçim Kurulu Başkanı olan hâkimin gözetiminde yapılmaktadır.

44. Seçim kurulları Anayasa'nın yargı bölümünde yer almadıkları halde, başvuruya konu kararı veren İlçe Seçim Kurulu Başkanı, HSYK tarafından ataması yapılmış, Anayasa'da güvence altına alınan hâkimlik bağımsızlığı ve teminatından faydalanan bir hâkimdir. Bu itibarla İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının yargısal fonksiyon ifa edip etmediğinin saptanmasında dikkate alınması gereken bağımsızlık ve tarafsızlık unsurlarına sahip olduğunu kabul etmek gerekir.

45. İlçe Seçim Kurulu Başkanının yargısal fonksiyon ifa edip etmediğinin saptanmasında dikkate alınması gereken son ölçüt ise "*kanunla kurulmuş olma*" ölçütüdür. AİHS'in 6. maddesinde yer alan "*kanunla kurulmuş mahkemede yargılanma hakkı*" Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının da önemli bir öğesidir (AYM, E.2002/170, K.2004/54, K.T.5/5/2004). Bununla birlikte Anayasa koyucu, Anayasa'nın 37. maddesinde "*Hiç kimse kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tâbi olduğu mah-*

kemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz." biçimindeki kurala yer vererek yargılamayı yapan mahkemenin yasayla kurulması gerektiğini ayrıca belirlemiştir. Anayasa'nın "*Mahkemelerin kuruluşu*" başlıklı 142. maddesinde "*Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir*" denilerek mahkemelerin yasayla kurulması gerektiğinin altı çizilmiştir.

46. Kanunla kurulmuş mahkeme, kuruluş, yetki, yargılama yöntemleri gibi konuların "*yargılamadan önce*" yasayla düzenlenmiş olması anlamına gelir. Yasayla düzenleme ise "*belirliliği*" ve "*öngörülebilirliği*" içerir (AYM, E.2010/32, K.2011/105, K.T.16/6/2011).

47. Anayasa'nın 79. maddesinin üçüncü fıkrasında, "*Yüksek seçim kurulunun ve diğer seçim kurullarının görev ve yetkileri kanunla düzenlenir*" denilmek suretiyle İlçe Seçim Kurullarının yargılama usulleri kanunilik güvencesine bağlanmış, 3568 sayılı Kanun'un 40. maddesinde ise Odaların ve Birliğin organ seçimlerinin aynı Kanun'da yazılı esaslara göre yargı gözetimi altında gerçekleştirileceği söylendikten sonra İlçe Seçim Kurulu Başkanı olan hâkimin görevleri sayılmıştır. Bu itibarla İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının, yargısal fonksiyon ifa edip etmediğinin saptanmasında dikkate alınması gereken kanunla kurulmuş olma unsuruna sahip olduğu kabul edilmelidir.

48. Bütün bu açıklamalar dikkate alındığında, İlçe Seçim Kurulu Başkanının seçim konularıyla ilgili şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin hükme bağlama görevi yönünden yargısal bir faaliyet icra ettiği ve hâkim bağımsızlığı ve tarafsızlığına sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu sebeple, seçim konularıyla ilgili şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin hükme bağlama görevi yönünden İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının klasik yargı teşkilatı içindeki mahkemeler dışında kalan ama yargılama faaliyetinde bulunan organları da kapsayacak şekilde Anayasa'nın 36. maddesinde "*yargı yeri*" olarak belirlenen organlardan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

13. Vazife malullüğü aylığı bağlanmasına ilişkin uyuşmazlıklar

(B. No: 2013/3081, 20/2/2014, § 20 ve devamı):

(Anayasa Mahkemesi, başvurucunun, vazife malullüğü aylığı bağlanmamasına ilişkin işlemin iptali talebiyle açtığı davada verilen karar aleyhine yaptığı başvuruyu adil yargılanma hakkı kapsamında incelemiştir.)

E. Kapsama dâhil olmayan olan özel durumlar

1. Üçüncü kişilerin cezalandırılmasını talep hakkı

(B. No: 2012/1049, 26/3/2013, § 22-25):

22. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Maddede geçen "*adil yargılanma*" ifadesi, 3/10/2001 tarih ve 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun ile Anayasa'ya eklenmiştir. Anayasa'da adil yargılanma hakkının kapsamı düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriğinin, Sözleşme'nin "*Adil yargılanma hakkı*" kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerekir.

23. Sözleşme'nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinde adil yargılanmaya ilişkin hak ve ilkelerin "*medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyuşmazlıkların*" ve bir "*suç isnadının*" esasının karara bağlanması esnasında geçerli olduğu belirtilerek hakkın kapsamı bu konularla sınırlandırılmıştır. Bu ifadeden, hak arama hürriyetinin ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilmek için, başvurucunun ya medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili bir uyuşmazlığın tarafı olması ya da başvurucuya yönelik bir suç isnadı hakkında karar verilmiş olması gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bahsedilen hâller dışında kalan adil yargılanma hakkının ihlali iddiasına dayanan başvurular Anayasa ve Sözleşme kapsamı dışında kalacağından, bireysel başvuruya konu olamaz.

24. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına göre, bir ceza davasında üçüncü kişilerin suçlanması veya cezalandırılmasını talep eden mağdur, suçtan zarar gören, şikâyetçi veya

katılan sıfatını haiz kişiler, Sözleşme'nin 6. maddesinin koruma alanı dışında kalmaktadır. Bu kuralın istisnaları, ceza davasında medeni hak talebine imkân veren bir sistemin benimsenmiş veya ceza davası sonucunda verilen kararın hukuk davası açısından etkili ya da bağlayıcı olması hâlleridir (Perez/Fransa, 47287/99, § 70).

25. 4/12/2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile ceza muhakemesinde şahsi hak iddiasında bulunma imkânı ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla başvurucunun ceza muhakemesi sürecinde medeni haklarını ileri sürme imkânı bulunmamaktadır. Ayrıca verilen kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkileri ceza muhakemesi süreci ile sınırlı olup hukuk mahkemeleri açısından bağlayıcı bir etkisi bulunmamaktadır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/514, 2/10/2013, § 17, 20-23; B. No: 2012/917, 16/4/2013, § 16, 20-23; B. No: 2013/1845, 7/11/2013, § 35-38; B. No: 2013/1948, 23/1/2014, § 30-33.

(B. No: 2013/2355, 7/11/2013, § 18-21):

18. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasa'da adil yargılanma hakkının kapsamı düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriğinin, Sözleşme'nin "*Adil yargılanma hakkı*" kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerekir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 38).

19. Sözleşme'nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinde adil yargılanmaya ilişkin hak ve ilkelerin "*medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyuşmazlıkların*" ve bir "*suç isnadının*" esasının karara bağlanması esnasında geçerli olduğu belirtilerek hakkın kapsamı bu konularla sınırlandırılmıştır. Bu ifadeden, hak arama hürriyetinin ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilmek için, başvurucunun ya medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili bir uyuşmazlığın tarafı olması ya da başvurucuya yönelik bir suç isnadı hakkında karar verilmiş olması gerektiği anlaşılmaktadır (B. No: 2012/917, 16/4/2013, § 21).

20. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarına göre, Sözleşme'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrası ceza davasına katılan tarafın şikâyeti için uygulanabilmekle beraber (Bkz. *Perez/Fransa*, B. No: 47287/99, 12/2/2004, § 70-71), sırf sanığın cezalandırılması isteği ve şahsi öç alma saikiyle şikâyette bulunulması durumu, Sözleşme'nin 6. maddesinin koruma alanı dışında kalmaktadır (Bkz. *Sigalas/Yunanistan*, B. No: 19754/02, 22/09/2005, § 29). Böyle bir hakkın koruma alanına girilebilmesi için ceza davasında medeni hak talebine imkân veren bir sistemin benimsenmiş veya ceza davası sonucunda verilen kararın hukuk davası açısından etkili ya da bağlayıcı olması gerekmektedir.

21. Hukuk sistemimiz açısından, 4/12/2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile ceza muhakemesinde şahsi hak iddiasında bulunma imkânı ortadan kalkmış olup, başvurucunun ceza muhakemesi sürecinde medeni haklarını ileri sürme imkânı bulunmamaktadır. Ayrıca somut olayda başvurucunun isteğinin üçüncü kişinin cezalandırılmasıyla sınırlı olduğu, verilen kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkilerinin ceza muhakemesi süreci ile sınırlı olduğu ve başvurucunun iddiaları göz önünde bulundurulduğunda hukuk yargılaması açısından bağlayıcı bir etkisi bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/533, 9/1/2014, § 40-43.

(B. No: 2013/3339, 6/2/2014, § 27-32):

(*Kararın 27-30 numaralı paragrafları bir önceki kararla aynı yönde olup anılan paragrafların ayrıca yazılmasına gerek duyulmamıştır*)

30. Öte yandan bir ceza davasında mağdur, suçtan zarar gören, şikâyetçi veya katılan sıfatını haiz kişiler, kendilerine bir "*suç isnadı*" yapılmamış olması nedeniyle Anayasa'nın 36. maddesinin koruma alanı dışında olmakla birlikte bu kişilerin, Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanı içinde kalan bir başka hak ihlali iddiasını bireysel başvuru ile Anayasa Mahkemesi önüne getirmeleri mümkündür.

31. Somut olayda başvurucu, başvuru dilekçesinde, sanığa hükmedilen cezanın daha fazla olması gerektiği, mahke-

melerin ve Yargıtayın eksik inceleme yaptıkları ve kendisinin hak arama hürriyetinden yoksun bırakıldığını ileri sürmüştür. Başka bir deyişle başvurucu, yargılama süreci ve varılan sonuca yönelen adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiası dışında herhangi bir hak ve özgürlüğüne müdahaleden söz etmemektedir.

32. Sonuç itibariyle, bir ceza davasında üçüncü kişiye verilen cezanın daha fazla olması gerektiğini ileri süren mağdur sıfatını haiz başvurucunun yalnızca Anayasa'nın 36. maddesine dayanan ihlal iddiasının konusu, başvurucuya bir "*suç isnadı*" yapılmamış olduğundan, Anayasa'da güvence altına alınmış ve Sözleşme kapsamında olan temel hak ve özgürlüklerin koruma alanı dışında kalmaktadır.

2. İki/üç dereceli yargılanma hakkı

a. Genel olarak

(B. No: 2013/500, 20/3/2014, § 46):

46. AİHS'in 6. maddesi mahkeme kararlarına karşı kanun yolu başvurusunda bulunma hakkını güvence altına almamaktadır. Ancak eğer bir devlet, kendi takdirine bağlı olarak kanun yolu başvurusunda bulunma hakkı tanıyorsa, kanun yolu başvurusunu inceleyen mahkeme önünde uygulanan muhakeme usulünün Sözleşme'nin 6. maddesinde yer alan ilkelere uygun olması gerekir (bkz. *Delcourt/Belçika*, B. No: 2689/65, 17/1/1970, § 26). Öte yandan "*Cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkı*" Türkiye'nin henüz taraf olmadığı AİHS'e Ek 7 No'lu Protokolün 2. maddesi ile kabul edilmiştir.

b. Karar düzeltme yoluna başvurma hakkı

(B. No: 2013/816, 6/2/2014, § 45-49):

45. …Anayasa ve Kanun hükümlerine göre, Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekir. Bir başka ifadeyle, Anayasa ve AİHS'in ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir

olduğuna karar verilmesi mümkün değildir (B. No: 2012/1049, 26/3/2013, § 18).

46. Hak arama özgürlüğü Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenmiş ve anılan maddede hak arama hürriyeti için herhangi bir sınırlama nedeni öngörülmemiş ise de Anayasa'nın, mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usullerinin kanunla düzenleneceğini öngören 142. ve davaların mümkün olan süratle sonuçlandırılmasını ifade eden 141. maddelerinin, hak arama hürriyetinin kapsamının belirlenmesinde gözetilmesi gerektiği açıktır.

47. Anayasa'da, *"mahkemelerin kuruluşunun, görev ve yetkilerinin, işleyişinin ve yargılama usullerinin"* kanunla düzenlenmesi öngörülmüştür. Buna göre, usul kanunlarının Anayasa'ya uygun olmak koşuluyla düzenlenmesi kanun koyucunun takdirine bırakılmıştır. Anayasa'da tüm mahkeme kararlarına karşı karar düzeltme yoluna başvurulabilmesi hakkını içeren bir kurala yer verilmemiştir (B. No: 2012/799, 26/3/2013, § 19).

48. Başvurucunun başvuru dilekçesinde ifade ettiği temyiz incelemesi sonucu verilen kararlara karşı karar düzeltme yoluna başvuru hakkı, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden olmadığı gibi, AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokollerden herhangi birinin kapsamına da girmemektedir.

49. Açıklanan nedenlerle, başvuru konusu ihlal iddiasının Anayasa ve AİHS'in ortak koruma alanı dışında kaldığı anlaşıldığından başvurunun, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin *"konu bakımından yetkisizlik"* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

c. Temyiz yoluna başvurma hakkı

(B. No: 2012/744, 20/2/2014, § 43-45):

43. …Anayasa ve Kanun hükümlerine göre, Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekir. Bir

başka ifadeyle, Anayasa ve AİHS'nin ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir (B. No: 2012/1049, 26/3/2013, § 18).

44. Başvurucunun başvuru dilekçesinde ifade ettiği AYİM nezdinde temyiz, yani iki dereceli yargılanma hakkı, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden olmadığı gibi, AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokollerden herhangi birinin kapsamına da girmemektedir.

45. Açıklanan nedenlerle, başvuru konusu ihlal iddialarının Anayasa ve AİHS'in ortak koruma alanı dışında kaldığı anlaşıldığından başvurunun, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin *"konu bakımından yetkisizlik"* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/1097, 20/2/2014, § 43-45; B. No: 2012/1180, 20/2/2014, § 43-45; B. No: 2013/2507, 6/3/2014 § 44-46.

II. Mahkeme Hakkı

Anayasa:

Madde 36*- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*

Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

Madde 40 *(İkinci fıkra)- Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.*

Madde 125 *(Birinci ve beşinci fıkralar)- İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır…*

İdari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya *imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir.*

Madde 138 *(Son* fıkra)- Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

Madde 154 *(Birinci fıkra)- Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.*

Madde 155 *(Birinci fıkra) - Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.*

Madde 148 (Üçüncü fıkra) *- Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin… ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir…*

Sözleşme:

Madde 6*- 1. Herkes davasının … esası konusunda karar verecek olan… bir mahkeme tarafından… görülmesini isteme hakkına sahiptir.*

A. Genel olarak

(Not: 30/6/2014 tarihine kadar verilmiş kararlar arasında bu konuya genel anlamda yer veren bir karara rastlanılmamıştır.)

B. Mahkemeye erişim hakkı

1. Genel olarak

(B. No: 2012/791, 7/11/2013, § 52):

52. Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelmektedir. Kişinin mahkemeye başvurmasını engelleyen veya mahkeme kararını anlamsız hale getiren, bir başka ifadeyle mahkeme kararını önemli ölçüde etkisizleştiren sınırlamalar mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/841, 23/1/2014, § 118.

(B. No: 2013/500, 20/3/2014, § 48-50):

48. Herkes, kişisel hak ve yükümlülüklerinin karara bağlanması için bir mahkemeye erişme ya da dava açma hakkına sahiptir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) göre mahkemeye erişim hakkı, suç isnadı altındaki veya medeni haklarını icra etmesine yapılan müdahalenin keyfi olduğunu savunulabilir şekilde öne süren ve bu şikayetini Sözleşme'nin

Medeni haklarına hukuka aykırı olarak müdahale edildiğini (savunulabilir gerekçelerle) ileri süren ve madde 6 § 1'in gerekliliklerini karşılayan bir mahkemeye talebini iletemediğinden şikâyet eden herkes, bir unsuru da "*mahkemeye erişim hakkı*" olan "*mahkeme hakkı*"na dayanabilir (*Stanev/Bulgaristan* [BD], B. No: 36760/06, 17/1/2012, § 229).

Mahkemeye erişim hakkı, "*suç isnadında bulunulan kişiler*" yönünden de geçerli bir haktır (Bkz. *Smith/Almanya*, 27801/05, 1/4/2010, § 52).

Mahkemeye erişim hakkının "*etkili*" olması, bireyin, haklarına yapılan müdahaleye karşı koyma yönünden "*açıkça belli edilmiş*" ve "*uygulanabilir*" bir imkâna sahip olmasına bağlıdır (*Beneficio Cappella Paolini/San Marino*, B. No: 40786/98, 13/7/2004, § 28).

Mahkemeye erişim hakkı, mutlak olmayıp "*sınırlamalar*"a konu olabilir. Çünkü anılan hakkın doğası, toplum ve bireylerin zamana ve yere göre değişebilen ihtiyaç ve kaynaklarına göre devletin düzenleme yapmasını gerektirir. Bu düzenleme yetkisi kapsamında devletin belli bir "*takdir aralığı*" bulunmaktadır (*Stanev/Bulgaristan* [BD], § 230).

Diğer taraftan mahkeme hakkının soyut bir hak olarak kalmaması için, yargılama sonucunda "*nihai bir karar*" elde edilebilmesi (Bkz. *Marini/Arnavutluk*, B. No: 3738/02, 18/12/2007, § 22) ve yerine göre bunun "*icra*" edilebilmesi (Bkz. *Kravchenko/Rusya*, B. No: 34615/02, 2/4/2009, §) gerekir.

6. maddesinin (1) numaralı fıkrasının sağladığı güvencelere sahip bulunan bir mahkeme nezdinde öne süremediğini iddia eden herkese açıktır (bkz. özellikle, *Roche/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 32555/96, 19/10/2005, § 117; *Stanev/Bulgaristan*, [BD], B. No: 36760/06, 17/1/2012, § 229).

49. Mahkemeye erişme hakkı sadece ilk derece mahkemesine dava açma hakkını değil, eğer iç hukukta itiraz, istinaf veya temyiz gibi kanun yollarına başvurma imkânı tanınmış ise üst mahkemelere başvurma hakkını da içerir (bkz. *Bayar ve Gürbüz/Türkiye,* B. No: 37569/06, 27/11/2012, § 42). Mahkemeye erişme hakkı, cezai olaylarda da uygulanabilir bir haktır. Bu bağlamda mahkemeye erişme hakkı, hakkında suç isnadı bulunan bir kimsenin, bu isnat hakkında bir mahkeme tarafından bu isnadın yerinde olduğu ya da olmadığı yönünde bir karar verilmesini isteme hakkıdır.

50. Öte yandan mahkemeye erişme hakkı, niteliği gereği devlet tarafından düzenleme yapılmasını gerektirdiğinden mutlak bir hak olmayıp sınırlamalara tabidir. AİHM'e göre bu hak, Sözleşme'nin tanımlamaksızın kabul ettiği bir hak olduğundan, herhangi bir hakkın gerçek kapsamını sınırlayan hudutlardan başka, örtülü olarak izin verilen sınırlandırmalara da tabidir. Uygulanacak olan sınırlandırmaların, bireylerin başvurularını bu hakkın özünü zedeleyecek şekilde ve ölçüde kısıtlamaması gerekir (bkz. *Golder/Birleşik Krallık*, B. No: 4451/70, 21/2/1975, § 38). Ayrıca bir sınırlama, meşru bir amaç izlemeli ve kullanılan araçlarla gerçekleştirilmek istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi kurulmalıdır; aksi takdirde sınırlama mahkemeye erişim hakkı ile bağdaşmaz (bkz.*Ashingdane/Birleşik Krallık*, B. No: 8225/78, 28/5/1985, § 57;*Bayar ve Gürbüz/Türkiye,* B. No: 37569/06, 27/11/2012, § 40).

(B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 36-39):

36. Sözleşme'nin 6. maddesi mahkemeye başvurma hakkını açıkça düzenlenmemekle beraber, AİHM tarafından, mahkemeye başvurma hakkının hukukun temel prensibi olduğu, mahkemeye başvurma hakkı olmaksızın hakkaniyete uygun, aleni bir yargılamadan söz edilemeyeceği ve adil yargılanma hakkının içerdiği güvencelerden yararlanmanın olanaksız hale geleceği kabul edilmektedir (*Golder/Birleşik Krallık*, B. No.

4451/70, 21/2/1975, § 35). Bununla birlikte AİHM, mahkemeye erişim hakkının mutlak bir hak olarak görülemeyeceğini belirterek, bu hakka yönelik sınırlamaların meşru bir amaç gütmesini, hakkın özünü zedeleyecek şekilde olmamasını ve güdülen amaçla orantılı olmasını aramaktadır (*Ashingdane/Birleşik Krallık*, B. No. 8225/78, 28/5/1985, § 57).

37. Anayasa'nın 36. maddesi herkesin, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahip olduğunu belirtmek suretiyle, Sözleşmeden farklı olarak mahkemeye başvurma hakkını açıkça düzenlemekte, bunun yanı sıra Anayasa Mahkemesi de AİHM içtihadına paralel şekilde, mahkemeye başvurma hakkının adil yargılanma hakkının önkoşulu olduğunu ifade etmektedir (AYM, E. 2010/41, K. 2012/19, K.T. 9/2/2012).

38. Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmeyi ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını talep edebilmeyi ifade etmekte olup, kişinin mahkemeye başvurmasını engelleyen veya mahkeme kararını anlamsız hale getiren, bir başka ifadeyle mahkeme kararını önemli ölçüde etkisizleştiren sınırlamalar mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir (B. No.2012/791, 7/11/2013, § 52).

39. Anayasa'nın 36. maddesinde, mahkemeye erişim hakkı açısından herhangi bir sınırlama nedeni öngörülmemiş olmakla birlikte, bunun hiçbir şekilde sınırlandırılması mümkün olmayan mutlak bir hak olduğu söylenemez. Özel sınırlama nedeni öngörülmemiş olan hakların da hakkın doğasından kaynaklanan bazı sınırları bulunduğu kabul edilmektedir. Ayrıca hakkı düzenleyen maddede herhangi bir sınırlama nedenine yer verilmemiş olsa da, Anayasa'nın diğer maddelerinde yer alan kurallara dayanarak bu hakların sınırlandırılması da mümkün olabilir. Bu noktada Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan güvence ölçütleri işlevsel niteliği haizdir.

2. Dava açma ve kanun yoluna başvurma süreleri

(B. No: 2013/1718, 2/10/2013, § 25 ve 26):

25. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercile-

ri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasa'da adil yargılanma hakkının kapsamı düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriğinin, Sözleşme'nin "*Adil yargılanma hakkı*" kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerekir (B. No: 2012/1049, 26/3/2013, § 22).

…

27. Mahkemeye erişim hakkı adil yargılanma hakkının en temel unsurlarından biridir. Mahkemeye ulaşmayı aşırı derecede zorlaştıran ya da imkânsız hale getiren uygulamalar mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir. Bununla birlikte dava açma ya da kanun yollarına başvuru için belli sürelerin öngörülmesi, bu süreler dava açmayı imkânsız kılacak ölçüde kısa olmadıkça hukuki belirlilik ilkesinin bir gereğidir ve mahkemeye erişim hakkına aykırılık oluşturmaz. Ne var ki, öngörülen süre koşullarının açıkça hukuka aykırı olarak yanlış uygulanması ya da yanlış hesaplanması nedeniyle kişiler dava açma ya da kanun yollarına başvuru hakkını kullanamamışsa mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğini kabul etmek gerekir. (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Osu/İtalya*, 36534/97, 11/7/2002, § 36-40).

(B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 58, 59, 64, 65, 68 ve 70-73):

58. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurular için benimsediği temel yaklaşım doğrultusunda kural olarak, bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanması, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması, yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi ile kişisel bir uyuşmazlığa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmaması, bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamaz. Anayasada yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece ve açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi ve hukuki hatalar bireysel başvuru incelemesinde ele alınamaz. Bu çerçevede, derece mahkemelerinin delilleri değerlendirmesinde açık ve bariz takdir hatası bulunmadıkça Anayasa Mahkemesinin bu takdire müdahalesi söz konusu olamaz (B. No: 2012/1027, 12/2/2013, § 26).

59. Bununla beraber, mahkemeye erişim hakkı, adil yargılan-

ma hakkının en temel unsurlarından biridir. Mahkemeye ulaşmayı aşırı derecede zorlaştıran ya da imkânsız hale getiren uygulamalar mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir. Dava açma ya da kanun yollarına başvuru için belli sürelerin öngörülmesi, bu süreler dava açmayı imkânsız kılacak ölçüde kısa olmadıkça hukuki belirlilik ilkesinin bir gereğidir ve mahkemeye erişim hakkına aykırılık oluşturmaz. Ne var ki, öngörülen süre koşullarının açıkça hukuka aykırı olarak yanlış uygulanması ya da yanlış hesaplanması nedeniyle kişiler dava açma ya da kanun yollarına başvuru hakkını kullanamamışsa mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğini kabul etmek gerekir (B. No: 2013/1718, 2/10/2013, § 27).

…

64. Başvurucu, dava açma süresine ilişkin hükümlerin yorumlanması ve uygulanmasından şikâyet etmektedir. Dava konusu işlem başvurucuya 21/3/2012 tarihinde yazılı olarak tebliğ edilmiş olmasına rağmen AYİM'in dava açma süresinin işlemeye başladığı tarih olarak, atama işleminin başvurucu tarafından öğrenildiğini kabul ettiği (2010 Eylül atamalarının ilan edildiği) 17/9/2010 tarihini esas aldığı görülmektedir.

65. Mahkemelerin usul kurallarını uygularken bir yandan davanın hakkaniyetine halel getirecek kadar katı şekilcilikten, öte yandan, kanunla öngörülmüş olan usul şartlarının ortadan kalkmasına neden olacak kadar aşırı bir esneklikten kaçınmaları gereklidir (benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Walchli/Fransa,* B. No. 35787/03, § 29).

…

68. Usul kurallarının, hukuki güvenliğin sağlanması ve yargılamanın düzgün bir şekilde yürütülmesi sonucu adaletin tecelli etmesine hizmet etmek yerine kişilerin davalarının yetkili bir mahkeme tarafından görülmesi bakımından bir çeşit engel haline gelmeleri durumunda mahkemeye erişim hakkı ihlal edilmiş olacaktır (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Efstathiou ve Others/Yunanistan*, B. No: 36998/02, § 24).

…

70. Mahkemeye erişim hakkının kullanılması idari işlemler

açısından kanunda belirtilen süreye ve bu sürenin de yazılı bildirime bağlanması karşısında, AYİM'in kanunen başvurucuya tebliğ edilmeyen ve başvurucu açısından yerine getirme yükümlülüğü doğurmayan atama işlemine yönelik dava açma süresini, uyuşmazlık konusu açık kuralı göz ardı ederek, başvurucunun atama işlemini öğrendiği tarih olarak esas alması ve davanın süresinde açılmadığı gerekçesiyle reddine karar vermesi, başvurucunun idari işleme yönelik iddialarının esasının mahkemece incelenmesine engel olmuştur.

71. Bir kanuni düzenlemenin bireylerin davranışını ona göre düzenleyebileceği kadar kesinlik içermesi, kişinin gerektiği takdirde hukuki yardım almak suretiyle, bu kanunun düzenlediği alanda belli bir eylem nedeniyle ortaya çıkacak sonuçları makul bir düzeyde öngörebilmesi gerekmektedir. Öngörülebilirliğin mutlak ölçüde olması gerekmez. Kanunun açıklığı arzu edilir bir durum olmakla birlikte bazen aşırı bir katılığı da beraberinde getirebilir. Oysa hukukun ortaya çıkan değişikliklere uyarlanabilmesi gerekmektedir. Birçok kanun, işin doğası gereği, yorumlanması ve uygulanması pratik gerçekliğe bağlı olan yoruma açık formüller içermektedir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Kayasu/Türkiye*, B. No: 64119/00 ve 76292/01, § 83).

72. Başvuru konusu olayda dava açma süresinin başlangıcına ilişkin açık bir kanun hükmü vardır. Bu hükme verilecek olağan anlam bellidir ve başvurucu buna göre kendisine muamele edileceğini beklemektedir. Ancak derece mahkemesi, açık olan kanun hükmüne olağanın dışında farklı bir anlam verip buna göre uygulama yapmıştır. Bu uygulama yönünde yerleşmiş içtihat olduğu ne derece mahkemesi kararında belirtilmiş ne de Bakanlık görüşünde ileri sürülmüştür. Dolayısıyla başvurucunun dava açarken (hukuki yardımdan yararlansa bile) açık kanun hükmünden farklı bir şekilde kendisine muamele edileceğini beklemesini gerektiren bir durum eldeki belgelere göre bulunmamaktadır. Buna göre derece mahkemesinin yorumu öngörülemez niteliktedir.

73. Sonuç olarak, başvurucunun açık kanun hükmüne verilebilecek olağan anlama göre süresinde açtığı dava, bu başvurunun koşulları içinde derece mahkemesinin önceden öngörülemeyecek şekilde açık kanun hükmünü olağanın dışında ve

oldukça esnek yorumlaması neticesinde reddedilmiş ve mahkemeye erişim hakkı ihlal edilmiştir.

3. Vekâlet ücreti

a. Maktu vekâlet ücreti

(B. No: 2013/1613, 2/10/2013, § 38 ve 39):

38. Başvuru konusu davanın açılmasından önce 2/11/2011 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 659 sayılı KHK ile idarede görevli vekillere taraf sıfatı verilmiş, davanın reddi halinde idare lehine vekalet ücretine hükmedilmesi düzenleme altına alınmıştır. Vekâlet ücreti davaya hukuki katkıda bulunan ve davası kabul edilen lehine hükmedilen bir ücrettir. Dava aşamasında kimin leh ya da aleyhine olacağı önceden belli olmayan bu ücret yükümlülüğü bir usul kuralı olup, mahkemeye erişim hakkı ile de ilişkilidir. Yükletilen ücretin, bu hakkın özünü zedeleyecek şekilde kısıtlamaması, meşru bir amaç izlemesi, açık ve ölçülü olması ve başvurucu üzerinde ağır bir yük oluşturmaması gerekir.

39. Vekâlet ücreti bir yargılama gideri olup, kural olarak bu tür giderler mahkemeye erişim hakkına müdahale teşkil eder. Ancak, gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin fuzuli yere meşgul edilmeksizin uyuşmazlıkları makul sürede bitirebilmesi amacıyla başvuruculara belli yükümlülükler öngörülebilir. Bu yükümlülüklerin kapsamını belirlemek kamu otoritelerinin takdir yetkisi içindedir. Öngörülen yükümlülükler dava açmayı imkânsız hale getirmedikçe ya da aşırı derece zorlaştırmadıkça mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği söylenemez. Dolayısıyla davayı kaybetmesi halinde başvurucuya yüklenecek olan vekâlet ücreti bu çerçevede değerlendirilmelidir.

(B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 26, 28):

50. Aynı konuya ilişkin aynı gerekçelerle ileri sürülmüş olan ihlal iddiaları, 2/10/2013 tarih ve B. No:2013/1613 sayılı kararda incelenmiştir. Söz konusu kararda, başvuruya konu davada, 659 sayılı KHK ile getirilen düzenleme gereğince idare lehine vekâlet ücretine hükmedildiği, dolayısıyla bu düzenleyici idari işlemin öngördüğü hükümlerin davaya uygulandığının anlaşıldığı, somut başvurunun da bu açıdan değerlendirilmesi ge-

rektiği öncelikle ifade edilmiştir. Kararda daha sonra, vekâlet ücretinin bir yargılama gideri olduğu, kural olarak bu tür giderlerin mahkemeye erişim hakkına müdahale teşkil edeceği, ancak, gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin fuzuli yere meşgul edilmeksizin uyuşmazlıkları makul sürede bitirebilmesi amacıyla başvuruculara belli yükümlülükler öngörülebileceği, bu yükümlülüklerin kapsamını belirlemenin kamu otoritelerinin takdir yetkisi içinde olduğu, öngörülen yükümlülükler dava açmayı imkânsız hale getirmedikçe ya da aşırı derece zorlaştırmadıkça mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğinin söylenemeyeceği, dolayısıyla davayı kaybetmesi halinde başvurucuya yüklenecek olan vekâlet ücretinin bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği, somut başvuru bu ilkeler kapsamında incelendiğinde, başvurucunun davasının reddedilmesi sonucunda idare lehine vekâlet ücreti ödemekle yükümlü tutulmasında mahkemeye erişim hakkına yapılmış bir müdahalenin olduğunun söylenemeyeceği belirtilerek, ihlal iddiasının kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir (B. No: 2013/1613, 2/10/2013, § 35-41).

51. Açıklanan nedenlerle, yukarıda değinilen başvurudan farklı bir yönü bulunmayan başvurunun bu kısmının "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

(B. No: 2012/1061, 21/11/2013, § 31-33):

31. Başvuru konusu davanın açılmasından önce 2/11/2011 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 659 sayılı KHK ile idarede görevli vekillere taraf sıfatı verilmiş, davanın reddi halinde idare lehine vekalet ücretine hükmedilmesi düzenleme altına alınmıştır. Vekâlet ücreti davaya hukuki katkıda bulunan ve davası kabul edilen lehine hükmedilen bir ücrettir. Dava aşamasında kimin leh ya da aleyhine olacağı önceden belli olmayan bu ücret yükümlülüğü bir usul kuralı olup, mahkemeye erişim hakkı ile de ilişkilidir. Yükletilen ücretin, bu hakkın özünü zedeleyecek şekilde kısıtlamaması, meşru bir amaç izlemesi, açık ve ölçülü olması ve başvurucu üzerinde ağır bir yük oluşturmaması gerekir (B. No: 2013/1613, 2/10/2013, § 38).

32. Vekâlet ücreti bir yargılama gideri olup, kural olarak bu tür giderler mahkemeye erişim hakkına müdahale teşkil eder.

Ancak, gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin fuzuli yere meşgul edilmeksizin uyuşmazlıkları makul sürede bitirebilmesi amacıyla başvurucular belli yükümlülükler öngörülebilir. Bu yükümlülüklerin kapsamını belirlemek kamu otoritelerinin takdir yetkisi içindedir. Öngörülen yükümlülükler dava açmayı imkânsız hale getirmedikçe ya da aşırı derece zorlaştırmadıkça mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği söylenemez. Dolayısıyla davayı kaybetmesi halinde başvurucuya yüklenecek olan vekâlet ücreti bu çerçevede değerlendirilmelidir (B. No: 2013/1613, 2/10/2013, § 39).

33. Vekâlet ücretinin orantılılık incelemesi yapılırken, öngörülen miktarın ülke şartlarında ne anlam ifade ettiği, başvurucunun ödeme gücü ve davanın özel şartları gibi hususlar dikkate alınmalıdır. Somut olayda başvurucu aleyhine 1.200 TL maktu vekâlet ücretine hükmedilmiştir. Başvurucu, yaklaşık 1,5 aylık asgari ücrete tekabül eden bu ücreti ödeme gücüne sahip olmadığına dair hiçbir bilgi ve belge sunmamıştır. Kamu görevlisi olan başvurucunun sürekli nitelikte elde ettiği aylık geliri de dikkate alındığında öngörülen vekâlet ücretinin başvurucuya dava açmasını imkânsız kılacak veya aşırı derecede zorlaştıracak ağır bir ekonomik yük getirdiğinden ve bu suretle mahkemeye erişim hakkına yönelik orantısız bir müdahale oluşturduğundan söz edilemez.

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/574, 6/2/2014, § 60-62.

(B. No: 2012/606, 20/2/2014, § 62):

62. Başvurucu, idare lehine maktu vekâlet ücretine hükmedilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür (§ 27). Aynı kapsamdaki bireysel başvurular Anayasa Mahkemesince incelenmiş ve başvuruya konu maktu vekalet ücretinin mahkemeye erişim hakkına müdahale oluşturduğu, bu müdahalenin meşru olduğu tespit edilerek, her somut başvurunun özel koşulları çerçevesinde müdahalenin orantılılığı değerlendirilmiş, orantılı görülen müdahaleleri konu alan başvuruların, açıkça dayanaktan yoksun olduklarına karar verilmiştir (B. No: 2012/1061, 21/11/2013, §§ 28-33; B. No: 2013/1613, 2/10/2013, §§ 38-39). Kamu görevlisi olan başvurucunun süreklilik arz eden aylık geliri ve öngörülen vekâlet ücretinin baş-

vurucuya dava açmasını imkânsız kılacak veya aşırı derecede zorlaştıracak ağır bir ekonomik yük getirdiğine dair somut herhangi bir bulgu tespit edilememiş olması itibarıyla, somut başvuru açısından farklı karar verilmesini gerektiren bir yön bulunmadığından, başvurunun bu kısmının "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/2379, 20/3/2014, §.29.

b. Nispi vekâlet ücreti

(B. No: 2012/791, 7/11/2013, §52-54, 58, 61,62, 66 ve 67):

52. Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelmektedir. Kişinin mahkemeye başvurmasını engelleyen veya mahkeme kararını anlamsız hale getiren, bir başka ifadeyle mahkeme kararını önemli ölçüde etkisizleştiren sınırlamalar mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir.

53. Dava sonucundaki başarıya dayalı olarak taraflara vekâlet ücreti ödeme yükümlülüğü öngörülmesi de bu kapsamda mahkemeye erişim hakkına yönelik bir sınırlama oluşturur. Böyle bir sınırlamanın meşru görülebilmesi için kamu yararı ile birey hakkı arasında makul bir dengenin gözetilmiş olması gerekir. Başvuru konusu olayda dava açıldıktan sonra 2/11/2011 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 659 sayılı KHK ile idarenin taraf olduğu davaların, idarenin bünyesinde görev yapan kadrolu hukuk müşavirleri ve avukatlar tarafından takibi öngörülmüş olup, davanın reddi halinde idare lehine vekalet ücretine hükmedilmesi düzenleme altına alınmıştır. Gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin fuzuli yere meşgul edilmeksizin uyuşmazlıkları makul sürede bitirebilmesi amacıyla başvuruculara belli yükümlülükler öngörülebilir. Bu yükümlülüklerin kapsamını belirlemek kamu otoritelerinin takdir yetkisi içindedir. Öngörülen yükümlülükler dava açmayı imkânsız hale getirmedikçe ya da aşırı derece zorlaştırmadıkça mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği söylenemez. Dolayısıyla davayı kaybetmesi halinde başvurucuya yüklenecek olan vekâlet ücreti bu çerçevede değerlendirilmelidir (B. No: 2013/1613, 2/10/2013, § 38 - 39).

54. Buna karşılık bir hukuki uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyan başvurucuların, reddedilen dava konusu miktar üzerinden hesaplanan vekâlet ücretini karşı tarafa ödemeye mahkûm edilmeleri ihtimali veya olgusu, belirli dava koşulları çerçevesinde mahkemeye başvurmalarını engelleme ya da mahkemeye başvurmalarını anlamsız kılma riski taşımaktadır. Bu çerçevede, davanın özel koşulları çerçevesinde masrafların makullüğü ve orantılılığı, mahkemeye erişim hakkının asgari sınırını teşkil etmektedir.

…

58. Anayasa'nın 36. maddesinde, hak arama özgürlüğü için herhangi bir sınırlama nedeni öngörülmemiş olmakla birlikte, bunun hiçbir şekilde sınırlandırılması mümkün olmayan mutlak bir hak olduğu söylenemez. Özel sınırlama nedeni öngörülmemiş hakların da hakkın doğasından kaynaklanan bazı sınırları bulunduğu kabul edilmektedir. Ayrıca hakkı düzenleyen maddede herhangi bir sınırlama nedenine yer verilmemiş olsa da, Anayasanın başka maddelerinde yer alan kurallara dayanarak bu hakların sınırlandırılması da mümkün olabilir. Dava açma hakkının kapsamına ve kullanım koşullarına ilişkin bir kısım düzenlemelerin hak arama özgürlüğünün doğasından kaynaklanan sınırları ortaya koyan ve hakkın norm alanını belirleyen kurallar olduğu açıktır. Ancak bu sınırlamalar Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan güvencelere aykırı olamaz (AYM, E.2010/83, K.2012/169, K.T. 1/11/2012). AİHM de mahkemeye erişim hakkının dayanağı olan Sözleşme'nin 6. maddesinde adil yargılanma hakkın[ın] sınırlandırılması rejimi düzenlenmemiş olmasına rağmen, bunun hiçbir surette mahkemeye erişim hakkının sınırlandırılamayacağı anlamını taşımadığını, hakkın niteliği gereği, mahkemeye erişim konusunda devletin bir takım sınırlama ve düzenlemeler yapmasının kaçınılmaz olduğunu kabul etmektedir. Ancak, bu sınırlamaların hakkın özüne zarar vermeyecek nitelikte, meşru bir amaca dayalı ve kullanılan aracın sınırlama amacı ile orantılı olması, kamu yararının gerekleri ile bireyin hakları arasında kurulmaya çalışılan adil dengeyi bozacak şekilde birey aleyhine katlanılması zor külfetler yüklenmemiş olması gerekir (bkz. *Ashingdane/Birleşik Krallık*, B. No: 8225/78, 28/5/1985, § 57).

…

61. Taraflardan birinin yargılamadaki başarı oranına göre kazanılan veya kaybedilen değer oranında lehine veya aleyhine mahkeme masraflarının hükmedilmesine yönelik düzenlemeler mahkemeye erişim hakkına müdahale oluşturmakta ise de abartılı, zorlama veya ciddiyetten yoksun talepleri disipline etmeye yönelik orantılı müdahaleler meşru görülebilir.

62. Ancak, yukarıda da ifade edildiği üzere, bu sınırlamaların hakkın özüne zarar vermeyecek nitelikte, meşru bir amaca dayalı ve kullanılan aracın sınırlama amacı ile orantılı olması, kamu yararının gerekleri ile bireyin hakları arasında kurulmaya çalışılan adil dengeyi bozacak şekilde birey aleyhine katlanılması zor külfetler yüklenmemiş olması gereklidir.

…

66. …[S]omut olayın koşulları bir bütün halinde değerlendirildiğinde, başvurucunun maddi durumunun elverişsiz olması nedeniyle lehine adli yardım kararı verildiği, ayrıca dava açıldığı sırada ıslah imkânının olmaması nedeniyle hak kaybına uğramamak amacıyla talebini yüksek tuttuğu, bilirkişi raporlarının tamamlanmasından sonra fazlaya ilişkin taleplerinden feragat etmesine rağmen bunun mahkemece kabul edilmediği ve hak kazandığı tazminatın yaklaşık 3/4'ünü vekâlet ücreti adı altında davalı idareye geri ödemek zorunda bırakıldığı ve açılan tazminat davasının bu şekilde başvurucu açısından anlamsız hale geldiği dikkate alındığında yapılan müdahalenin ölçülü olduğu söylenemez

67. Belirtilen nedenlerle, başvurucunun Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

(B. No: 2013/841, 23/1/2014, § 118-120, 124-126):

118. Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelmektedir. Kişinin mahkemeye başvurmasını engelleyen veya mahkeme kararını anlamsız hale getiren, bir başka ifadeyle mahkeme kararını önemli ölçüde etkisizleştiren sınırlamalar mahkemeye erişim hakkını

ihlal edebilir (B. No: 2012/791, 7/11/2013, § 52).

119. Gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin gereksiz yere meşgul edilmeksizin uyuşmazlıkları makul sürede bitirebilmesi amacıyla başvuruculara belli yükümlülükler öngörülebilir. Dava sonucundaki başarıya dayalı olarak taraflara vekâlet ücreti ödeme yükümlülüğü öngörülmesi de bu kapsamda mahkemeye erişim hakkına yönelik bir sınırlama oluşturur. Bu yükümlülüklerin kapsamını belirlemek kamu otoritelerinin takdir yetkisi içindedir. Öngörülen yükümlülükler dava açmayı imkânsız hale getirmedikçe ya da aşırı derece zorlaştırmadıkça mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği söylenemez. Dolayısıyla davayı kaybetmesi halinde başvurucuya yüklenecek olan vekâlet ücreti bu çerçevede değerlendirilmelidir (B. No: 2013/1613, 2/10/2013, § 38 - 39).

120. Buna karşılık bir hukuki uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyan başvurucuların, reddedilen dava konusu miktar üzerinden hesaplanan vekâlet ücretini karşı tarafa ödemeye mahkûm edilmeleri ihtimali veya olgusu, belirli dava koşulları çerçevesinde mahkemeye başvurmalarını engelleme ya da mahkemeye başvurmalarını anlamsız kılma riski taşımaktadır. Bu çerçevede, davanın özel koşulları çerçevesinde masrafların makullüğü ve orantılılığı, mahkemeye erişim hakkının asgari sınırını teşkil etmektedir (B. No: 2012/791, 7/11/2013, § 54).

…

124. Taraflardan birinin yargılamadaki başarı oranına göre kazanılan veya kaybedilen değer oranında lehine veya aleyhine mahkeme masraflarının hükmedilmesine yönelik düzenlemeler mahkemeye erişim hakkına müdahale oluşturmakta ise de abartılı, zorlama veya ciddiyetten yoksun talepleri disipline etmeye yönelik orantılı müdahaleler meşru görülebilir. Ancak, bu sınırlamaların hakkın özüne zarar vermeyecek nitelikte, meşru bir amaca dayalı ve kullanılan aracın sınırlama amacı ile orantılı olması, kamu yararının gerekleri ile bireyin hakları arasında kurulmaya çalışılan adil dengeyi bozacak şekilde birey aleyhine katlanılması zor külfetler yüklenmemiş olması gereklidir (B. No: 2012/791, 7/11/2013, § 61-62).

125. Somut olayın koşulları bir bütün halinde değerlendiril-

diğinde, başvurucunun dava açtığı sırada ıslah imkânının olmaması nedeniyle hak kaybına uğramamak amacıyla talebini yüksek tuttuğu, hak kazandığı tazminatın çok üzerinde bir tutarı vekâlet ücreti adı altında davalı idareye geri ödemek zorunda bırakıldığı ve açılan tazminat davasının bu şekilde başvurucu açısından anlamsız hale geldiği dikkate alındığında yapılan müdahalenin ölçülü olduğu söylenemez.

126. Belirtilen nedenlerle, yapılan müdahale ölçüsüz olduğundan başvurucunun Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

4. Karar düzeltme talebinin reddedilmesi sonucunda para cezası verilmesi

(B. No: 2012/603, 20/2/2014, § 33-36):

33. Mahkemeye erişim hakkı, kural olarak mutlak bir hak olmayıp, sınırlandırılabilen bir haktır. Bununla birlikte getirilecek sınırlandırmaların, hakkın özünü zedeleyecek şekilde kısıtlamaması, meşru bir amaç izlemesi, açık ve ölçülü olması ve başvurucu üzerinde ağır bir yük oluşturmaması gerekir (B. No: 2013/1613, 2/10/2013, § 38).

34. Devletlerin başvurucuların mahkemelere erişimiyle ilgili yargının idaresini sağlamak ve iş yükünü azaltmak amacıyla getirdikleri, hakkın kötüye kullanılmasını engellemeyi hedefleyen ceza niteliğinde düzenlemeler, mahkemeye erişimi engelleyecek kadar yüksek olmadığı ve bariz bir takdir hatası ya da açık keyfilik içermediği sürece mahkemeye erişim hakkının ihlali olarak değerlendirilemez (benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Maillard/Frasa*, B. No: 35009 /02, 6/12/2005, §§ 35-37).

35. Somut olayda, başvurucular karar düzeltme isteminde bulunmuşlar, Yargıtay 20. Hukuk Dairesince karar düzeltme istemleri reddedilerek, başvurucular aleyhine toplam 203,00 TL para cezasına hükmedilmiştir. Ancak başvurucunun savunmaları ve iddiaları, karar düzeltme safhasından önce iki derecede incelenmiştir.

36. Gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin fuzuli yere meşgul edilmeksizin

uyuşmazlıkları makul sürede bitirebilmesi amacıyla karar düzeltme istemlerinin reddi halinde uygulanan ve yüksek miktarlı olmayan cezalar başvurucular üzerinde aşırı bir yük oluşturmadığı gibi, bu yola başvurulmasını imkânsız hale getirmediği veya aşırı derecede zorlaştırmadığından mahkemeye erişim hakkının ihlali niteliğinde kabul edilemez.

(B. No: 2013/2507, 6/3/2014, § 38-41):

38. 1602 sayılı Kanun'un 67. maddesinin dördüncü fıkrasında, *"Yargılamanın iadesi ve kararın düzeltilmesi istekleri kanunda yazılı sebeplere dayanmıyor ise isteğin reddine karar verilir ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun bu husustaki hükümlerine göre para cezasına da hükmolunur."* kuralına yer verilmiştir.

39. Anılan maddeyle karar düzeltme isteminin reddi halinde başvurucu aleyhine para cezasına hükmedilmesi düzenleme altına alınmıştır. Bu kural, mahkemeye erişim hakkı ile ilişkili bir düzenlemedir. Ancak, mahkemeye erişim hakkı mutlak bir hak değildir. Bazı sınırlamalara tabi tutulabilir. Gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin fuzuli yere meşgul edilmeksizin uyuşmazlıkları makul sürede bitirebilmesi amacıyla başvuruculara belli yükümlülükler öngörülebilir. Bu yükümlülüklerin kapsamını belirlemek kamu otoritelerinin takdir yetkisi içindedir. Öngörülen yükümlülükler dava açmayı imkânsız hale getirmedikçe ya da aşırı derecede zorlaştırmadıkça mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği söylenemez (B. No: 2013/1613, 2/10/2013, §§ 38, 39). Diğer bir ifadeyle, yükletilen para cezası miktarının, bu hakkı, özünü zedeleyecek şekilde kısıtlamaması, meşru bir amaç izlemesi, açık ve ölçülü olması ve başvurucu üzerinde ağır bir yük oluşturmaması gerekir. Dolayısıyla davayı kaybetmesi halinde başvurucuya verilecek olan para cezası miktarı bu çerçevede değerlendirilmelidir.

40. Buna göre, adli sürecin istismarı gerekçesiyle para cezası verilmesi, ilke olarak adil yargılanma hakkına aykırı değildir. Adaletin doğru idaresini sağlamak ve kötü niyetli başvuruları önlemek açısından bu nitelikte düzenlemelerin yapılması meşru ise de, uygulanacak para cezası miktarı, mahkemeye erişim için bir engel olarak kabul edilebilecek kadar yüksek olmamalıdır. (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz.*Maillard/Fransa*,

B. No: 35009/02, 6/12/2005, §§ 35, 37; *Topaloğlu/Türkiye*, B. No: 38388/04, 3/7/2012;*Dalar/Türkiye*, B. No: 35957/05, 21/2/2012, § 52).

41. Somut iddia bu ilkeler kapsamında incelendiğinde, başvurucunun davasının reddedilmesi sonucunda 203 TL para cezası ödemekle yükümlü tutulmasına karar verilmiş ise de, hükmolunan bu miktarın, gözetilen meşru amaç ile korunmak istenen hak açısından orantılı olduğu ve başvurucu üzerinde ağır bir yük oluşturmadığı görülmüştür. Dolayısıyla söz konusu yaptırımın mahkemeye erişim hakkına bir engel teşkil etmediği sonucuna varılmıştır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/2507, 6/3/2014 § 38-41.

(B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 40-44):

40. Anayasa'nın "*Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması*" kenar başlıklı 13. maddesi şöyledir:

"Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz."

41. Belirtilen Anayasa hükmü, hak ve özgürlükleri sınırlama ve güvence rejimi bakımından temel öneme sahip olup, Anayasada yer alan bütün hak ve özgürlüklerin yasa koyucu tarafından hangi ölçütler göz önünde bulundurularak sınırlandırılabileceğini ortaya koymaktadır. Anayasanın bütünselliği ilkesi çerçevesinde, Anayasa kurallarının bir arada ve hukukun genel kuralları göz önünde tutularak uygulanması zorunlu olduğundan, belirtilen düzenlemede yer verilen güvence ölçütlerinin, Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen hakkın kapsamının belirlenmesinde de gözetilmesi gerektiği açıktır.

42. Bu noktada özellikle, AİHM içtihadında da vurgulanan ölçülülük ve öz ölçütlerinin denetlenmesi büyük önem taşımaktadır. Zira, mahkemeye erişim hakkı açısından genel olarak yargılama giderleri ve hüküm sonucuna bağlanan para cezaları ile amaçlanan kamusal menfaat ile başvurucunun mahkeme kanalıyla iddiasını ispat etme menfaati arasında iyi bir denge

sağlanması gerekmekte olup, çok yüksek yargılama giderleri ve hüküm sonucuna bağlı para cezaları mahkemeye ulaşma hakkının özünü zedeleyerek, bu hakka ölçüsüz bir sınırlama teşkil edebilecektir (AYM, E. 2012/54, K. 2011/42, K.T. 20/10/2011; Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Kreuz/Polonya*, B. No. 28249/95, 19/6/2001, §§ 62–67; *Toyaksi ve Diğerleri/Türkiye*, B. No. 43569/08, 20/10/2010, § 1).

43. Başvuruya konu yargılama faaliyetinde, başvurucunun karar düzeltme talebinin reddedilmesi üzerine 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 442. maddesi uyarınca 219,00 TL para cezasına hükmedildiği anlaşılmaktadır.

44. İddiaya konu düzenlemenin, verilen yargı hizmeti karşılığında bireylerin az da olsa bu hizmetin maliyetine katkı sağlamasını temin ederek, gereksiz yere karar düzeltme yoluna başvurulmasının önlenmesi ve sonucu itibarıyla temelden yoksun ihtilafların ve aşırı masrafların önünün alınmasıyla yargının aşırı yoğun iş yükünden kurtarılarak adaletin doğru yönetimi ve yargı hizmetinin daha iyi verilmesinin sağlanması, genel olarak adaletin uygun bir biçimde yerine getirilmesi ile de tüm bireylerin haklarının korunmasının temin edilmesi meşru amacına yönelik olduğu, başvurucunun karar düzeltme kanun yolu öncesinde de hukuki korunma talebini ilk derece mahkemesi ve temyiz mercii olmak üzere iki dereceli bir yargılama prosedüründe ileri sürme imkânının bulunduğu ve başvuru dosyası kapsamından karar düzeltme talebinin reddi neticesinde hükmedilen para cezasının başvurucu üzerinde önemli bir ekonomik yük teşkil ettiğine dair bir kanaate ulaşılmadığı, bu suretle, karar düzeltme başvurusunun reddedilmesi üzerine başvurucu aleyhine hükmedilen para cezasının mahkemeye başvurma hakkının gerçekten, fiilen ve etkili bir biçimde kullanılmasını engellemediği sonucuna varılmakla, başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği yönündeki iddiasının, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

C. Karar hakkı

(B. No: 2013/500, 20/3/2014, § 60):

60. Bir uyuşmazlığın bir mahkeme tarafından karara bağlanması hakkı, mahkeme hakkından türetilen bir haktır. Gerçekten de bir mahkemenin yalnızca önüne getirilen maddi ve hukuki sorunları inceleyebilmesi yeterli değildir; bu yargı yerinin aynı zamanda bir karar verebilmesi de gerekir. Mahkeme hakkını kullanan tarafın amacı, davanın sonucunda bir karar elde etmektir. Karar elde edemiyorsa, dava açmanın da bir anlamı olduğu söylenemez.

D. Kararın icrası hakkı

1. Genel olarak

(B. No: 2012/144, 2/10/2013, § 28 ve 29):

28. …Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri de mahkemeye erişim hakkıdır. Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne götürme ve aynı zamanda mahkemece verilen kararın uygulanmasını isteme haklarını da kapsar. Mahkeme kararlarının uygulanması, yargılamanın dışında olmakla birlikte onu tamamlayan ve yargılamanın sonuç doğurmasını sağlayan bir unsurdur. Karar uygulanmazsa yargılamanın da bir anlamı olmayacaktır (benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Ho[r]nsby/Yunanistan,* 18357/91, 19/3/1997, § 40). Bu nedenle yargı kararlarının uygulanması "*mahkemeye erişim hakkı*" kapsamında değerlendirilmektedir. Buna göre, yargılama sonucunda mahkemenin bir karar vermiş olması yeterli değildir; ayrıca bu kararın etkili bir şekilde uygulanması da gerekir. Hukuk sisteminde, nihai mahkeme kararlarını, taraflardan birinin aleyhine sonuç doğuracak şekilde, uygulanamaz hale getiren düzenlemeler bulunması veya mahkeme kararlarının icrasının herhangi bir şekilde engellenmesi hallerinde, "*mahkemeye erişim hakkı*" da anlamını yitirecektir.

29. Kural olarak mahkeme kararlarının uygulanması, ilam zamanaşımı dolmadığı sürece, her zaman talep edilebilir. Bu yöndeki bir talebe rağmen mahkeme kararı uygulanmamışsa olumsuz kamu gücü işleminden kaynaklanan bir süregelen ihlalden söz edilebilir. Bu durumda başvurucu mahkeme kararı-

nın uygulanması talebini müteakiben makul bir süre bekledikten sonra Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilir. Başvurucunun talebinden vazgeçtiği ya da takipsiz bıraktığı anlaşılmadıkça bu tür başvuruların süresinde yapıldığını kabul etmek gerekir. Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkili olup olmadığının ve başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığının da bu çerçevede belirlenmesi gerekir.

(B. No: 2013/711, 3/4/2014, § 41-43):

41. Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri de mahkemeye erişim hakkıdır. Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne götürme ve aynı zamanda mahkemece verilen kararın uygulanmasını isteme haklarını da kapsar. Mahkeme kararlarının uygulanması, yargılama sürecini tamamlayan ve yargılamanın sonuç doğurmasını sağlayan bir unsurdur. Karar uygulanmazsa yargılamanın da bir anlamı olmayacaktır (bkz. *Hornsby / Yunanistan,* B. No: 18357/91, 19/3/1997, § 40).

42. Yargı kararlarının uygulanması "*mahkemeye erişim hakkı*" kapsamında değerlendirilmektedir. Buna göre, yargılama sonucunda mahkemenin bir karar vermiş olması yeterli değildir; ayrıca bu kararın etkili bir şekilde uygulanması da gerekir. Hukuk sisteminde, nihai mahkeme kararlarını, taraflardan birinin aleyhine sonuç doğuracak şekilde uygulanamaz hale getiren düzenlemeler bulunması veya mahkeme kararlarının icrasının herhangi bir şekilde engellenmesi hallerinde, "*mahkemeye erişim hakkı*" da anlamını yitirir (B. No: 2012/144, 2/10/2013, § 28).

43. AİHM, kesinleşmiş ve bağlayıcı bir yargı kararının, lehine karar verilen tarafın zarar görmesine rağmen infaz edilmemesi durumunda, Sözleşme'nin 6. maddesinin teminat altına aldığı mahkemeye erişim hakkının bir anlam ifade etmeyeceğini vurgulamaktadır. Hangi yargı makamı verirse versin, bir yargı kararının veya hükmünün infaz edilmesi, 6. madde anlamında "*dava*"nın tamamlayıcı unsuru olarak değerlendirilmelidir (bkz. *Burdov / Rusya,* B. No:59498/00, 7/5/2002, § 34).

2. Genel olarak idare aleyhine verilen kararların icra edilmemesi

(B. No: 2013/711, 3/4/2014, § 44-47):

44. Davaya taraf olan kişinin etkin korunması ve hukuka uygunluğun sağlanması, idarenin kendisi hakkında verilebilecek nihai yargı kararlarına uymasını gerektirmektedir. Şayet idare, yargı kararını uygulamayı reddediyor veya ihmal ediyor ya da onu uygulamayı geciktiriyorsa, bu durumda davada taraf olan kişinin davanın safahatı süresince yararlandığı Sözleşme'nin 6. maddesinde öngörülen teminatlar, her türlü varlık nedenini kaybetmektedir (bkz. *Süzer ve Eksen Holding A.Ş. / Türkiye,* B. No:6334/05, 23/10/2012, § 115).

45. AİHM, Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında bir yargı yerine ulaşma hakkının, sadece teorik olarak bu hakkın tanınmasını değil, aynı zamanda o yargı yerinden alınan nihai kararın icrasına yönelik meşru bir beklentiyi de koruduğunu kabul etmiştir (bkz. *Apostol / Gürcistan,* B. No:40765/02, 28/2/2007, § 54).

46. Devlet, bir kurumu aleyhinde verilen nihai ve bağlayıcı mahkeme kararıyla ortaya konulan borcunu ifa etmemek için ekonomik kaynak yokluğunu mazeret olarak ileri süremez (bkz. *Burdov / Rusya,* B. No:59498/00, 7/5/2002, § 35).

47. Devlet aleyhine birey lehine verilmiş olan nihai bir kararın söz konusu olduğu durumlarda, birey ayrı bir icra takibi yapmaya zorlanamaz (bkz. *Manushaqe Puto ve Diğerleri / Arnavutluk,* B. No: 604/07, 34770/09, 43628/07, 31/7/2012, § 71).

3. Kamulaştırmasız el atma davaları sonucu verilen tazminata ilişkin kararların icra edilmemesi

(B. No: 2013/711, 3/4/2014, § 50-54):

50. …Mahkemesince başvurucular lehine verilen kararın icra edilebilir olmasına ve başvurucuların hukuk sisteminde düzenlenen tüm başvuru yollarını kullanmalarına rağmen, Mahkeme kararıyla hükmedilen taşınmaz bedeli herhangi bir sebep gösterilmeden İdare tarafından ödenmemiş ve bu şekilde Mahkeme kararı başvurucular aleyhine sonuç doğuracak şekilde uygulanmamıştır.

51. Mahkemece hükmedilen taşınmaz bedelinin ödenmesin-

deki normal olmayan gecikmeler, paranın değer kaybetmesi göz önünde tutulduğunda, taşınmazına el konulan kişileri belirsizlik içinde bırakarak maddi kayıplara neden olabilir. Hatta mahkemece faize hükmedilse dahi bu faiz miktarının, maddi zararların tamamını karşılama imkanı olmayabilir (bkz. *Akkuş / Türkiye,* B.No:19263/92, 9/7/1997, § 29).

52. 2942 sayılı yasaya eklenen geçici 6. maddenin onbirinci fıkrası, 9/10/1956 ile 4/11/1983 tarihleri arasındaki kamulaştırmasız el atmalar nedeniyle mahkemelerce hükmedilen tazminatların tahsili amacıyla idarelerin mal, hak ve alacaklarının haczedilemeyeceği hükmünü içermektedir. Kanun'da bu amaçla idarelerin bütçelerinden belli bir pay ayrılması ve ödemelerin bu paylar üzerinden yapılması, ayrılan payın hükmedilen tazminat miktarını karşılamaması halinde ödemelerin gelecek yıllara aktarılarak taksitle ve garameten yapılması öngörülmüştür. Taksitlendirme halinde kanuni faiz ödenmesi de kurala bağlanmıştır (AYM, E.2010/83, K.2012/169, K.T. 1/11/2012). Ancak hukuka aykırı olarak bireyin mülkiyet hakkına müdahale eden idarenin, kesinleşen mahkeme kararlarıyla hükmedilen alacakları veya tazminatları ödememekte ısrar etmesi halinde, adil yargılanma hakkının kapsamında mahkemeye erişim hakkı ihlal edilmiş olur. Anılan düzenleme, kesinleşen mahkeme kararlarıyla hükmedilen alacak veya tazminatları ödememe sebebi olamaz.

53. Kesinleşmiş mahkeme kararlarının makul sürede uygulanmaması ya da icra edilmemesi adil yargılanma hakkının ihlali niteliğindedir. Somut olayda başvurucular lehine verilen Mahkeme kararları, başvurucuların bu kararların icrası için gerekli tüm girişimlerde bulunmalarına rağmen Belediye tarafından gerekçe gösterilmeksizin dört yılı aşkın süre boyunca yerine getirilmemiştir. Anılan kararların niteliği dikkate alındığında bu sürenin makul olmadığı açıktır.

54. Belediyenin, aleyhine verilen, kesinleşmiş ve infaz edilebilir yargı kararlarının infazını sağlamak için gerekli tedbirleri almamakla başvuranların mahkemeye erişim haklarını ihlal ettiği ve dolayısıyla Anayasa'nın 36. maddesini etkili sonuçları bakımından konusuz bıraktığı anlaşılmış olup, başvurucuların adil yargılanma haklarının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

III. Kanunla Kurulmuş, Bağımsız ve Tarafsız Yargı Yerinde Yargılanma Hakkı

Anayasa:

Madde 36 *(Birinci fıkra)- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*

Madde 37 - Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

Madde 138 *- Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar...*

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

…

Madde 139 *(Birinci fıkra)- Hakimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz.*

Madde 140 *(İkinci-beşinci fıkralar)- Hakimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler.*

Hakim ve savcıların nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

Hakimler ve savcılar altmışbeş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; askeri hakimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir.

Hakimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, resmi ve özel hiçbir görev alamazlar.

Madde 142 *- Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.*

Madde 145 *(Üçüncü ve dördüncü fıkralar)- Askerî mahkemelerin savaş halinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili oldukları; kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adlî yargı hâkim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir.*

Askerî yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri, askerî savcılık görevlerini yapan askerî hâkimlerin görevli bulundukları komutanlıkla ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

Madde 148 (Üçüncü fıkra) *- Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin… ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir…*

Sözleşme:

Madde 6*- 1. Herkes davasının… yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından… görülmesini isteme hakkına sahiptir.*

A. Genel olarak

(B. No:2013/1134, 16/5/2013, § 28):

28. Kanunla kurulmuş bir mahkemenin idareye ve davanın taraflarına karşı bağımsız olup olmadığının belirlenmesinde; üyelerinin atanma şekli ve onların görev süreleri, dış baskılara karşı teminatların varlığı ve mahkemenin bağımsız olduğu yönünde bir görüntü sergileyip sergilemediği önem arz etmektedir. …"

Aynı yönde bkz. B. No:2012/1334, 17/9/2013, § 34.

Bir yargı organının "*bağımsız*" olup olmadığı, "üyelerinin atanma yöntemi" ve "*görev süreleri*", "*dış baskılara karşı güvencelerin varlığı*" ve "*organın bağımsız bir görüntü vermesi*" hususları dikkate alınarak belirlenir. Hâkimlerin görev süreleri boyunca azledilememeleri bağımsızlığın bir gereğidir. Kuvvetler ayrılığı önemli olmakla birlikte, yargısal görevlerini yerine getirirken özgür olmaları şartıyla hâkimlerin, yürütme veya yasama tarafından atanmalarına izin verilebilir (*Maktouf ve Damjanović/Bosna Hersek* [BD], 2312/08, 34179/08, 18/7/2013, § 49).

"*Tarafsızlık*" kavramının iki yönü bulunmaktadır: Yargı yeri, kişisel önyargı veya eğilimden sübjektif olarak sıyrılmalı (*sübjektif tarafsızlık*) ve objektif bakış açısından bununla ilgili haklı kuşkuları ortadan kaldıracak yeterli güvenceler sunmalıdır (*objektif tarafsızlık*). Bu çerçevede, bağımsızlık ile objektif tarafsızlık arasında yakın bir bağ vardır (*Grieves/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 57067/00, 16/12/2003, § 69).

(B. No: 2013/5486, 4/12/2013, § 43-47):

43. Mahkemelerin "*bağımsızlığı ve tarafsızlığı*" adil yargılanmanın koşulları arasındadır. Mahkemelerin bağımsızlığı, genellikle hâkimlerin bağımsızlığı ile eş anlamlı kullanılmakta ve biri diğerinin nedeni ve doğal sonucu olarak anlaşılmaktadır. Hâkimlerin bağımsızlığı, onlara tanınan bir ayrıcalık olmayıp, her türlü etki, baskı, yönlendirme ve kuşkudan uzak olarak adalet dağıtacakları yolundaki güven ve inancı yerleştirme amacına yöneliktir. Demokratik bir toplumda, hâkim bağımsızlığının yalnız yürütme organına karşı değil, devlet yapısı içindeki tüm kurum ve kuruluşlar ile kişilere karşı da sağlanması gerekir. Başka herhangi bir kişi, kurum veya organdan emir almamak, yasamanın, yürütmenin ve diğer dış unsurların etki alanının dışında olmak, baskı altında olmamak şeklinde tanımlanan bağımsızlık, tarafların etki alanının dışında kalmayı, dava taraflarına karşı bağımsızlığı da kapsamaktadır (AYM, E.2011/29, K.2012/49, 30/3/2012).

44. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Sözleşme'nin

6. maddesi bakımından bir mahkemenin "bağımsız" olup olmadığı incelenirken, üyelerinin atanma biçimi ve görev süreleri, dıştan gelecek baskılara karşı mevcut güvencelerin olup olmadığı ve bir bağımsızlık görüntüsü verip vermediğine bakılması gerektiğini tekrarlamaktadır. Bu hükmün altındaki anlamıyla "tarafsızlık" şartı konusunda uygulanacak iki test vardır: Birincisi belirli bir davada belirli bir yargıcın kişisel kanaati konusundaki kararı içerir. İkincisi ise hâkimin yasal yöndeki şüpheleri uzak tutmak konusunda yeterli garantiyi verip vermediğinin araştırılmasıdır. Bu, heyet olan bir makama uygulandığında heyet üyelerinin kişisel davranışlarından uzak olarak tarafsızlığına şüphe getirebilecek araştırılabilir gerçeklerin olup olmadığına karar vermek anlamına gelir. Bağımsızlık konusunda ise görünümün önemi olabilir. Bir makamın bağımsızlıktan yoksun oluşundan endişe duymak için yasal bir sebebin var olup olmadığına karar verilirken, tarafsız olmadığını savunanların dayandığı nokta önemlidir. Buna rağmen bu kesin değildir. Kesin olan, endişenin tarafsız olarak doğruluğunun kanıtlanmasıdır (bkz.*Çıraklar/Türkiye,* B. No. 70/1997/854/1061, 28/10/1998).

45. AİHM, Sözleşme'nin 6 maddesinin 1. paragrafı bakımından bir mahkemenin "tarafsızlığını" tespit ederken, öznel bir sınamaya yani belli bir olayda, belli bir yargıcın kişisel kanı ve davranışları ile nesnel bir sınamaya yani hiçbir şüpheye mahal vermeksizin yargıca yeterli güvence verilip verilmediğine bakılarak belirlenmesi gerektiğini hatırlatmıştır(bkz. *Şahiner/Türkiye,* B.No. 29279/95, 25/9/2001, § 35, 36*).*

46. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (AİHK), Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun kararı ile ilgili başvuruda, Kurul kararlarına karşı yargı yolunun kapalı olmasını, yargıç bağımsızlığının ihlali için yeterli bir neden olarak görmemiştir (AİHK, *Uslu/Türkiye,* B.No. 29860/96, 20/5/1998).

47. Tüm bu açıklamalar ışığında, AİHM, hâkimlerin yürütme ve diğer organlara karşı bağımsızlığına dikkat çekmekle beraber, hangi organ tarafından atandıkları hususunu tek başına mahkemelerin bağımsızlığını etkilediğini kabul etmemektedir. AİHM'e göre önemli olan yargılama yaparken hâkimlerin talimat almamalarıdır.

(B. No: 2012/989, 19/12/2013, § 34 ve 35):

34. Kanunla kurulmuş bir mahkemenin idareye ve davanın taraflarına karşı *"bağımsız"* olup olmadığının belirlenmesinde; üyelerinin atanma şekli ve görev süreleri, dış baskılara karşı teminatların varlığı ve mahkemenin bağımsız olduğu yönünde bir görüntü sergileyip sergilemediği önem arz etmektedir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz: *İbrahim Gürkan/Türkiye*, B. No: 10987/10, 3/7/2012, § 13).

35. Bir mahkemenin *"tarafsız"* olup olmadığına karar verilirken ise, mevcut davanın koşullarında, objektif olarak hiçbir şüpheye mahal vermeksizin davanın hâkimine yeterli güvencelerin sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesi gerekmektedir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz: *Feti Demirtaş/Türkiye*, B. No: 5260/07, 17/01/2012, § 117).

(B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 60-62):

60. Sözleşmenin 6. maddesinde açıkça, adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak, davanın tarafsız bir mahkemede görülmesini isteme hakkından söz edilmiştir. Anayasa'nın 36. maddesinde mahkemelerin tarafsızlığından açıkça bahsedilmemekle beraber, Anayasa Mahkemesi içtihadı uyarınca, bu hak da adil yargılanma hakkının zımni bir unsurudur (AYM, E. 2002/170, K. 2004/54, K.T. 5/5/2004). Ayrıca, mahkemelerin tarafsızlığı ve bağımsızlığının birbirini tamamlayan iki unsur olduğu nazara alındığında, Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, Anayasanın 138., 139. ve 140. maddelerinin de tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır (AYM, E. 2005/55, K. 2006/4, K.T. 5/1/2006; E. 1992/39, K. 1993/19, K.T. 29/4/1993).

61. Genel olarak tarafsızlık, davanın çözümünü etkileyecek bir önyargı, tarafgirlik ve menfaate sahip olunmaması ve davanın tarafları karşısında ve onların leh ve aleyhlerinde bir düşünce veya menfaate sahip olunmamasını ifade eder.

62. Tarafsızlığın öznel ve nesnel olmak üzere iki boyutu bulunmakta olup, bu kapsamda hâkimin birey olarak, mevcut davadaki kişisel tarafsızlığının yanı sıra, kurum olarak mahkemenin kişide bıraktığı izlenimin de dikkate alınması gerekmek-

tedir (AYM, E. 2005/55, K. 2006/4, K.T.5/1/2006).Yargılamayı yürüten mahkeme üyelerinin taraflardan biriyle veya anlaşmazlık konusu ile maddi veya manevi yakın bir bağının bulunması veya yargılama sürecinde sarf ettiği ifadeleri ile tarafsız olamayacağı yönünde meşru bir kanaat uyandırması, bunun yanı sıra davadan önce dava ile doğrudan bağlantılı bir konumda bulunması da tarafsızlığı ihlal edebilir. Ancak, belirli bir uyuşmazlıkta yargılamayı yürüten hâkimin taraflardan birine yönelik önyargılı ve taraflı bir tutumunun, kişisel bir kanaatinin veya menfaatinin, bu bağlamda kişisel bir taraflılığının söz konusu olduğunu ortaya koyan bir delil bulunmadığı ve bu husus kanıtlanmadığı müddetçe, tarafsız olduğunun bir karine olarak varsayılması zorunludur. Bunun yanı sıra, yargılama makamının tarafsızlığına ilişkin her hangi bir meşru kaygı veya korkuyu bertaraf edecek yeterli güvenceleri sunması da gerekmekte olup, bu husus tarafsızlığın nesnel boyutuna işaret etmektedir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Gregory/Birleşik Krallık*, B. No. 22299/93, 25/02/1997, §§ 43–49; *Fey/Avusturya*, B. No. 14396/88, 24/2/1993, §§ 28–36;*Hauschildt/Danimarka*, B. No. 10486/83, 24/5/1989, §§ 46–48; *McGonnell/Birleşik Krallık*, B. No.28488/95, 08/2/2000, §§ 55–57).

B. Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin durumu

(B. No:2013/1134 16/5/2013, § 29, 30):

29. AYİM'e atanan askeri hakimlerin bağımsızlığının Anayasa ve ilgili Kanun hükümleri ile garanti altına alındığı, atanma ve çalışma usulleri yönünden, askeri hakimlerin bağımsızlıklarını zedeleyecek bir hususun olmadığı, kararlarından dolayı idareye hesap verme durumunda bulunmadıkları, disipline ilişkin konuların AYİM Yüksek Disiplin Kurulunca incelenip karara bağlandığı görülmektedir.

30. AYİM'de üye olarak atanan sınıf subayları yönünden ise, salt bunların Genelkurmay Başkanlığınca önerilen üç aday arasından seçilmesi sebebiyle bu üyelerin bağımsızlığının zedelendiği söylenemez. Sınıf subayı üyelerin nihai atama yetkisi Cumhurbaşkanı'na aittir. Bunların atanmasından sonra, sınıf subayı üyeler, askeri hakim üyeler gibi, görevlerini yerine getirirken dış müdahaleye karşı anayasal güvence altındadırlar.

Bu üyeler hakimlik görevleri süresince askeri veya idari organlar tarafından görevlerinden alınamazlar. Sınıf subayı üyelerinin en fazla dört yıllık bir süre ile görev yapmaları, disiplin konularında yukarıda bahsedilen Disiplin Kuruluna tabi kılınmaları, görev süreleri zarfında idari veya askeri yetkililerce herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmamaları, idareye karşı bağımsızlıklarını güçlendirmiştir (Mustafa Yavuz vd./Türkiye, 29870/96, 25/5/2000; Bek/Türkiye, 23522/05, 20/4/2010).

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/1334, 17/9/2013, § 35.

(B. No: 2012/1061, 21/11/2013, § 26 ve 27):

26. …Anayasa Mahkemesi tarafından bu konu daha önce incelenirken belirtildiği üzere, AYİM'in oluşumu, statüsü ve görevleri Anayasa ve ilgili Kanun'da hüküm altına alınmıştır. AYİM'e atanan askeri hâkimlerin bağımsızlığının Anayasa ve ilgili Kanun hükümleri ile garanti altına alındığı, atanma ve çalışma usulleri yönünden, askeri hâkimlerin bağımsızlıklarını zedeleyecek bir hususun olmadığı, kararlarından dolayı idareye hesap verme durumunda bulunmadıkları, disipline ilişkin konuların AYİM Yüksek Disiplin Kurulunca incelenip karara bağlandığı görülmektedir (B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 29).

27. Bu karardan ayrılmayı gerektirecek herhangi bir yönü bulunmayan başvurucunun bu bölümdeki iddialarının, açıklanan nedenlerle, derece mahkemelerinin kararlarında açık bir ihlal tespit edilmediğinden "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

(B. No: 2012/989, 19/12/2013, § 37-40):

37. Somut olaydaki uyuşmazlığın karara bağlanması görevi yasama organı tarafından AYİM'e verilmiş olup, esas itibariyle başvurucu tarafından da AYİM'in kanun ile kurulan bir mahkeme olduğuna itiraz edilmemektedir.

38. AYİM'e atanan askeri hâkimlerin bağımsızlığının Anayasa ve ilgili Kanun hükümleri ile garanti altına alındığı, atanma ve çalışma usulleri yönünden, askeri hâkimlerin bağımsızlıklarını zedeleyecek bir hususun olmadığı, kararlarından dolayı idareye hesap verme durumunda bulunmadıkları, disipline ilişkin konuların AYİM Yüksek Disiplin Kurulunca incelenip karara bağlandığı görülmektedir (B. No: 2013/1134, 16/5/2013,

§ 29).

39. AYİM'de üye olarak atanan sınıf subayları yönünden ise, salt olarak Genelkurmay Başkanlığınca önerilen üç aday arasından seçilmesi sebebiyle bu üyelerin bağımsızlığının zedelendiği söylenemez. Sınıf subayı üyelerin nihai atama yetkisi Cumhurbaşkanı'na aittir. Bunların atanmasından sonra, sınıf subayı üyeler, askeri hâkim üyeler gibi, görevlerini yerine getirirken dış müdahaleye karşı anayasal güvence altındadırlar. Bu üyeler hâkimlik görevleri süresince askeri veya idari organlar tarafından görevlerinden alınamazlar. Sınıf subayı üyelerin en fazla dört yıllık bir süre ile görev yapmaları, disiplin konularında yukarıda bahsedilen Disiplin Kuruluna tabi kılınmaları, görev süreleri zarfında idari veya askeri yetkililerce herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmamaları, idareye karşı bağımsızlıklarını güçlendirmiştir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz: *Mustafa Yavuz ve Diğerleri/Türkiye* (kk.), B. No: 29870/96, 25/5/2000; *Bek/Türkiye*, B. No: 23522/05, 20/4/2010, § 30).

40. Somut olayda, mahkemenin bağımsız ve tarafsız olmadığına ilişkin bir husus saptanmamıştır. Açıklanan nedenlerle başvurunun bu bölümünün *"açıkça dayanaktan yoksun olması"* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/744, 20/2/2014, § 34 ve 35; B. No: 2012/1097, 20/2/2014, § 34 ve 35; B. No: 2012/1180, 20/2/2014, § 34 ve 35.

(B. No: 2013/2954, 19/12/2013, § 49 ve 50):

49. Anayasa Mahkemesi tarafından bu konu daha önce incelenirken belirtildiği üzere, AYİM'in oluşumu, statüsü ve görevleri Anayasa ve ilgili Kanun'da hüküm altına alınmıştır. AYİM'e atanan askeri hâkimlerin bağımsızlığının Anayasa ve ilgili Kanun hükümleri ile garanti altına alındığı, atanma ve çalışma usulleri yönünden, askeri hâkimlerin bağımsızlıklarını zedeleyecek bir hususun olmadığı, kararlarından dolayı idareye hesap verme durumunda bulunmadıkları, disipline ilişkin konuların AYİM Yüksek Disiplin Kurulunca incelenip karara bağlandığı görülmektedir (B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 29). Diğer yandan, sınıf subayı üyelerin en fazla dört yıllık bir süre ile görev yapmaları, disiplin konularında yukarıda bahsedilen

Disiplin Kuruluna tabi kılınmaları, görev süreleri zarfında idari veya askeri yetkililerce herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmamaları, bu subayların idareye karşı bağımsızlıklarını güçlendirmiştir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz: Mustafa Yavuz ve Diğerleri/Türkiye (kk.), B. No: 29870/96, 25/5/2000; Bek/Türkiye, B. No: 23522/05, 20/4/2010, § 30).

50. Somut olayda, mahkemenin bağımsız ve tarafsız olmadığına ilişkin bir husus saptanmamıştır. Açıklanan nedenlerle başvurunun bu bölümünün *"açıkça dayanaktan yoksun olması"* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/2507, 6/3/2014 § 34 ve 35.

(B. No: 2013/841, 23/1/2014, § 104 ve 105):

104. Başvurucuların AYİM'in bağımsız ve tarafsız olmadığı yönündeki iddialar daha önce Anayasa Mahkemesi tarafından incelenirken belirtildiği üzere, AYİM'in oluşumu, statüsü ve görevleri Anayasa ve ilgili Kanun'da hüküm altına alınmıştır. AYİM'e atanan askeri hâkimlerin bağımsızlığının Anayasa ve ilgili Kanun hükümleri ile garanti altına alındığı, atanma ve çalışma usulleri yönünden, askeri hâkimlerin bağımsızlıklarını zedeleyecek bir hususun olmadığı, kararlarından dolayı idareye hesap verme durumunda bulunmadıkları, disipline ilişkin konuların AYİM Yüksek Disiplin Kurulunca incelenip karara bağlandığı görülmektedir (B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 29).

105. Bu karardan ayrılmayı gerektirecek herhangi bir yönü bulunmayan başvurucunun bu bölümdeki iddialarının, açıklanan nedenlerle, "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

(B. No: 2012/606, 20/2/2014, § 61):

61. Başvurucu, AYİM'in bağımsız ve tarafsız bir mahkeme olmadığını ve bu nedenle hak arama özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri sürmüştür (§ 28). AYİM'in bağımsız ve tarafsız bir mahkeme olmadığı iddiaları, daha önce bireysel başvuruya konu olmuş ve Anayasa Mahkemesince, bu iddiaların açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verilmiştir(B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 29; B. No: 2012/1061, 21/11/2013, § 26; 2013/2954, 19/12/2013, § 49). Somut başvuru açısından farklı karar veril-

mesini gerektiren bir yön bulunmadığından başvurunun bu kısmının "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

C. İçtihat farklılıklarının tarafsızlığa etkisi

(B. No: 2012/1056, 16/4/2013, § 36):

36. … [B]enzer konularda aynı derecedeki yargı mercileri arasındaki içtihat farklılıkları tek başına adil yargılanma hakkının ihlali niteliğinde kabul edilemeyeceği gibi, derece mahkemeleri veya temyiz mercilerinin, uyuşmazlıklara ilişkin olarak, tarafların talepleri ve delilleri arasındaki yorum farklılıkları da tek başına adil yargılanma hakkının ihlali niteliğinde kabul edilemez.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/2428, 13/6/2013, § 19; B. No: 2013/1586, 18/9/2013, § 27; B. No: 2013/3351, 18/9/2013, § 45.

(B. No:2012/1334, 17/9/2013, § 36):

36. AYİM'in bağımsız ve tarafsız mahkeme olmadığına somut gerekçe olarak, başvurucunun iddiasıyla benzer nitelikte olan davaların genel idari yargı ve Danıştay'da kabul edilmesine rağmen AYİM'de reddedilmesi gösterilmektedir. Başvurucunun bu iddiası içtihat farklılığına ilişkin olup, tek başına adil yargılanma hakkının ihlali niteliğinde kabul edilemeyeceği gibi AYİM'in bağımsız ve tarafsız mahkeme olmadığını da göstermez.

D. Hâkimlerin ve savcıların stajları ve göreve başlamalarının bağımsızlık ve tarafsızlığa etkisi

(B. No: 2013/5486, 4/12/2013, § 47, 50 ve 51):

47. …AİHM, hâkimlerin yürütme ve diğer organlara karşı bağımsızlığına dikkat çekmekle beraber, hangi organ tarafından atandıkları hususunu tek başına mahkemelerin bağımsızlığını etkilediğini kabul etmemektedir. AİHM'e göre önemli olan yargılama yaparken hâkimlerin talimat almamalarıdır.

…

50. Anayasa'da yer alan "mahkemelerin bağımsızlığı", "hâkimlik ve savcılık teminatı" ve "hâkimlik ve savcılık

mesleği"ne ilişkin ilkeler, hâkimlik ve savcılık mesleğine kabul edilen ve fiilen bu görevi yapan hâkim ve savcılar için öngörülmüştür. Hâkimlik ve savcılık ise ancak Anayasa uyarınca mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulup, görev yapan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca mesleğe kabul etme işlemi ile mümkündür. Mevcut düzenlemeler gözönünde bulundurulduğunda, adayların mesleğe kabulden önceki dönemde, adaylığa atama sürecinde Kurul tarafından hâkimlik ve savcılık mesleğine kabullerinin yapılmamış olması ve adaylık döneminde yargılama faaliyetinde de bulunmamaları nedeniyle hâkim ve savcı statüsünde sayılmaları mümkün değildir (AYM, E.2005/47, K.2007/14, 7/2/2007).

51. Somut olayda başvurucu, hâkimlerin mesleğe başlamalarının ve stajlarının Adalet Bakanlığına bağlı olarak gerçekleştirildiğini, adaylık eğitiminin Adalet Bakanlığına bağlı olan Adalet Akademisinde verildiğini, fiziki şartları kötü adliyelerde yoğun iş yükü altında çalışmalarının ve kamu memurları olarak görev yapmalarının bağımsızlık ve tarafsızlıklarını zedelediğini ileri sürerek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Başvurucunun ihlal iddiaları incelendiğinde Mahkemenin ve hâkimin bağımsızlığı ve tarafsızlığını kuşkuya düşürecek olgunun bulunmadığı anlaşılmaktadır.

E. Hâkim ile taraflar arasında yargılamanın başlamasından sonra ortaya çıkan ihtilaflar

(B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 63):

63. Başvuruya konu yargılamada, başvurucu tarafından ileri sürülen ihtiyati tedbir talebinin Mahkemece, talep edilen tedbirin derdest olan başka bir yargılama dosyasında ileri sürülmesi imkanı bulunduğundan bahisle reddedilmesini müteakip, başvurucu tarafından … Noterliğinin …ihtarnamesi ile, ihtiyati tedbir talebinin reddi nedeniyle hâkimin sorumluluğuna hükmedilebileceği hususunun ilk derece mahkemesi hâkimine ihtar edildiği, bunun üzerine ilgili Mahkeme hâkimi tarafından çekinme kararı verildiği, çekinme kararının …Mahkemesinin …sayılı kararı ile uygun bulunduğu, belirtilen kararın başvurucu tarafından temyiz edilmesi üzerine Yargıtay …kararı ile bozulduğu ve bozma gerekçesinde, yargılama devam ederken

taraflardan birinin mahkeme hâkimi hakkında şikayette bulunması veya aleyhine dava açmasının veya mahkeme hâkiminin davanın taraflarından biri hakkında şikayette bulunmasının hâkimin tarafsızlığından şüpheye düşürecek önemli bir sebep olarak değerlendirilemeyeceğinin belirtildiği, ilk derece mahkemesi hâkimince verilen çekinme kararının kesin olmayıp, denetime tabi olduğu, çekinme kararı ve devamındaki prosedürünün ilgili usul hükümlerine riayetle yürütüldüğü, bu kapsamda başvuruya konu yargılama faaliyeti açısından, ilgili usul hükümleri uyarınca yargılama faaliyetini devam ettiren yargılama makamlarının tarafların adil yargılanmaya ilişkin meşru beklentileri üzerinde menfi etkide bulunacak bir izlenime sahip olmadığı gibi, hâkimin tarafsızlığına ilişkin karineyi ortadan kaldıracak şekilde, yargılamayı yürüten hâkimin taraflardan birine yönelik önyargılı ve taraflı bir tutumunun, kişisel bir kanaatinin veya menfaatinin, bu bağlamda kişisel bir taraflılığının söz konusu olduğunu ortaya koyan bir delil de bulunmadığı ve bu hususun kanıtlanmadığı anlaşılmakla, başvurucunun tarafsız mahkemede yargılanma hakkının ihlal edildiği yönündeki iddiasının, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

F. Kanuni hâkim güvencesi

(B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 75, 77-81):

75. Başvurucu, yargılama sırasında gereksiz çekinme kararları verilmesi ve hukukçu bilirkişi görüşü alınması nedeniyle kanuni hâkim güvencesinden yoksun bırakıldığını iddia etmiştir.

…

77. Sözleşme'nin 6. maddesinde açıkça, adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak, yasa ile kurulmuş bir mahkeme tarafından davanın dinlenilmesini isteme hakkından söz edilmiştir. Bu hak, Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının da zımni bir unsuru olmakla beraber (AYM, E. 2002/170, K. 2004/54, K.T. 5/5/2004), yargılamayı yapan mahkemenin yasayla kurulması gerekliliği Anayasa'nın 37. maddesinde ayrı ve açık bir hükümle düzenlenmiştir. Ayrıca,

Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usullerinin kanunla düzenleneceğini belirten Anayasa'nın 142. maddesinin de kanuni hâkim güvencesinin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır.

78. Anayasa'nın "*Kanuni hâkim güvencesi*" kenar başlıklı 37. maddesi şöyledir:

"Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz."

79. Kanuni hâkim güvencesi, mahkemelerin kuruluş ve yetkileri ile izleyecekleri yargılama usulünün yasal düzenleme ile ve dava konusu olay ortaya çıkmadan önce belirlenmesini gerektirir. Bu düzenleme Anayasa Mahkemesi karalarında, kişinin hangi mahkemede yargılanacağını önceden ve kesin olarak bilmesini gerektiren doğal hâkim ilkesini koruyan bir hüküm olarak ele alınmaktadır (AYM, E. 2002/170, K. 2004/54, K.T. 5/5/2004; E. 2005/8, K. 2008/166, K.T. 20/11/2008; Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz.*Zand/Avusturya*, B. No. 7360/76, 16/5/1977; *Crociani, Palmiotti, Tanassi, Lefebvre D'Ovidio/İtalya*, B. No. 8603/79, 8722/79, 8723/79, 8729/79, 18/12/1980).

80. Kanuni hâkim güvencesi, sadece mahkemelerin yargı yetkisi içinde yer alan konuların belirlenmesini değil, her bir mahkemenin kuruluşu ve yer bakımından yargı yetkisinin belirlenmesi de dâhil olmak üzere mahkemelerin organizasyonlarına ilişkin tüm düzenlemeleri ifade etmekte, mahkemelerin görev ve yetki alanlarının açık ve anlaşılır biçimde tespit edilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

81. Başvuruya konu olayda, başvurucunun tarafı olduğu uyuşmazlık, ilgili kanun hükümleri çerçevesinde kurulmuş olan mahkemelerde, yine daha önceden belirlenmiş usul kurallarına göre yürütülmüş ve sonuçlandırılmıştır. Dosyanın bilirkişiye tevdii ile rapor tanzim ettirilmesi, ilgili usul kuralları gereğince yargılamayı yürüten makamlar ve taraflarca başvu-

rulabilecek takdiri bir delil olup, bir davada hâkim tarafından vakıf olunmayan özel ve teknik bilgiyi gerektiren hususlarda bilirkişi görüşüne başvurulabileceğine ve bilirkişi raporunun hâkimin delilleri serbestçe takdir hakkı kapsamında, hâkimi bağlamayacağına ilişkin usul kuralları birlikte gözetildiğinde, nihai kararın hâkim tarafından tarafların iddiaları ile dosyadaki delillerin takdiri ve kanunun yorumlanması suretiyle verileceği sonucuna ulaşılmakla, başvurucunun kanuni hâkim güvencesinin ihlal edildiği yönündeki iddiasının, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

IV. Makul Sürede Yargılanma Hakkı

Anayasa:

Madde 36 *(Birinci fıkra)- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*

Madde 141 *(Son fıkra) - Davaların… mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir..*

Madde 148 (Üçüncü fıkra) - *Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin… ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir…*

Sözleşme:

Madde 6*- 1. Herkes davasının… makul bir süre içinde* görülmesini isteme hakkına sahiptir.

A. Genel olarak

(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 38, 39):

38. Sözleşme metni ile AİHM kararlarından ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünümleri olan alt ilke ve haklar, esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurlarıdır. Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı bir çok kararında, ilgili hükmü Sözleşmenin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşmenin lafzi içeriğinde yer alan (Anayasa Mahkemesinin 19/1/2012 tarihli ve E.2011/43, K.2012/10 sayılı kararı) gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen ilke ve haklara, Anayasanın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir (Anayasa Mahkemesinin 11/10/2012 tarihli ve E.2012/69, K.2012/149 sayılı kararı).

Yargılama süresinin makul olup olmadığı, davanın şartlarına göre değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, "*davanın karmaşıklığı*", "*başvurucunun ve yetkililerin tutumları*" ve "*uyuşmazlık kapsamında başvurucu yönünden tehlikede olan şey*" şeklindeki kriterler dikkate alınmalıdır. Sadece "*devlete atfedilebilecek gecikmeler*", makul sürede yargılama yönünden başarısız olunduğu sonucuna varmayı haklı kılabilir (*İdalov/Rusya* [BD], B. No: 5826/03, 22/05/2012, § 186).

Madde 6 § 1, taraf devletlere, hukuk sistemlerini, mahkemelerin adil yargılanma hakkının gerekliliklerine uyum sağlayabilecekleri şekilde "*organize etme yükümlülüğü*" yüklemektedir. Adaletin yönetiminde, onun etkililiği ve güvenilirliğini tehlikeye atan gecikmeler olmaması gerekir (*Apicella/İtalya* [BD], B. No: 64890/01, 29/03/2006, § 116).

39. Somut başvurunun dayanağını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı da yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil olup, ayrıca davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunu belirten Anayasa'nın 141. maddesinin de, Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, makul sürede yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır.

(B. No: 2012/367, 17/9/2013, § 22):

22. Sözleşme metni ile AİHM kararlarından ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünümleri olan alt ilke ve haklar, esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurları olup, somut başvurunun da-

yanaklarından birini oluşturan makul sürede yargılanma hakkı da yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamına dâhildir. Ayrıca davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunu belirten Anayasa'nın 141. maddesinin de, Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, makul sürede yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır (B. No:2012/13, 2/7/2013, § 34–39).

(B. No: 2012/12, 17/9/2013, § 42, 43):

42. Sözleşme metni ile AİHM kararlarından ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünümleri olan alt ilke ve haklar, esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurlarıdır. Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı bir çok kararında, ilgili hükmü Sözleşme'nin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşme'nin lafzi içeriğinde yer alan gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen ilke ve haklara, Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 38).

43. Somut başvurunun dayanağını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı da yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil olup, ayrıca davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunu belirten Anayasa'nın 141. maddesinin de, Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, makul sürede yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır.

(B. No: 2012/1198, 7/11/2013, § 38, 39):

38. Sözleşme metni ile AİHM kararlarından ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünümleri olan alt ilke ve haklar, esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurlarıdır. Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı bir çok kararında, ilgili hükmü Sözleşme'nin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşme'nin lafzi içeriğinde yer alan gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hak-

kının kapsamına dâhil edilen ilke ve haklara, Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 38).

39. Somut başvurunun dayanağını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı da yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil olup, ayrıca davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunu belirten Anayasa'nın 141. maddesinin de, Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, makul sürede yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır.

(B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 39 ve 40):

39. Sözleşme metni ile AİHM kararlarından ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünümleri olan alt ilke ve haklar, esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurlarıdır. Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı bir çok kararında, ilgili hükmü Sözleşme'nin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşme'nin lafzi içeriğinde yer alan gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen ilke ve haklara, Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir (B. No: 2012/13, § 38, 2/7/2013).

40. Somut başvurunun dayanağını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı da yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil olup, ayrıca davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunu belirten Anayasa'nın 141. maddesinin de, Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, makul sürede yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/1115, 5/12/2013, § 43 ve 44; B. No: 2012/650, 5/12/2013, § 32 ve 33; B. No: 2013/3283, 19/12/2013, § 29 ve 30: B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 25 ve 26; B. No: 2013/2588, 23/1/2014, § 28 ve 29; B. No: 2013/3282, 23/1/2014, § 28 ve 29; B. No: 2013/2168, 23/1/2014, § 34 ve 35; B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 29 ve 30.

(B. No: 2012/625, 9/1/2014, § 26 ve 27):

26. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasa'da adil yargılanma hakkının kapsamı düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriği, AİHS'in "*Adil yargılanma hakkı*" kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmelidir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 38).

27. Somut başvurunun dayanağını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı da yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil olup, ayrıca davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunu belirten Anayasa'nın 141. maddesinin de, Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, makul sürede yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır (B. No: 2012/1198, 7/11/2013, § 39).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/695, 9/1/2014, § 27 ve 28.

B. Makul sürede yargılanma hakkının amacı

(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 40):

40. Makul sürede yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskı ile sıkıntılardan korunmasıdır. Hukuki uyuşmazlıkların çözüm sürecini uzatarak çoğu zaman elde edilecek hükmün yararını ortadan kaldıran bir yargılama, adaletin yerine getirilmesindeki etkililiğe ve güvenliğe zarar verecektir. Ancak, makul sürede yargılanma hakkı bakımından uyuşmazlığa ilişkin yargılamanın kısa sürede sonuçlandırılması önemli olmakla beraber, hukuki uyuşmazlığın çözümünde gerekli özenin gösterilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle yargılama süresinin makul olup olmadığının her bir başvuru açısından münferiden değerlendirilmesi gerekir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/4701, 23/1/2014, § 42.

(B. No: 2012/367, 17/9/2013, § 23):

23. Makul sürede yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskı ile sıkıntılardan korunması olup, … (B. No:2012/13, 2/7/2013,§ 40–46).

(B. No: 2012/12, 17/9/2013, § 44):

44. Makul sürede yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskı ile sıkıntılardan korunması olup, hukuki uyuşmazlığın çözümünde gerekli özenin gösterilmesi gereği de yargılama faaliyetinde göz ardı edilemeyeceğinden, yargılama süresinin makul olup olmadığının her bir başvuru açısından münferiden değerlendirilmesi gerekir (B. No:2012/13, 2/7/2013, § 40).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 41; B. No: 2012/650, 5/12/2013, § 33.

(B. No: 2013/3283, 19/12/2013, § 31):

31. Makul sürede yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskı ile sıkıntılardan korunması ile adaletin gerektiği şekilde temini ve hukuka olan inancın muhafazası olup, hukuki uyuşmazlığın çözümünde gerekli özenin gösterilmesi gereği de yargılama faaliyetinde göz ardı edilemeyeceğinden, yargılama süresinin makul olup olmadığının her bir başvuru açısından münferiden değerlendirilmesi gerekir (B. No:2012/13, 2/7/2013, § 40).

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 27; B. No: 2012/625, 9/1/2014, § 28; B. No: 2012/142, 9/1/2014, § 40; B. No: 2013/695, 9/1/2014, § 29; B. No: 2013/2588, 23/1/2014, § 30; B. No: 2013/4687, 23/1/2014, § 33; B. No: 2013/3282, 23/1/2014, § 30; B. No: 2013/2168, 23/1/2014, § 36; B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 31.

C. Başvuru yollarının tüketilmesinin gerekmemesi

(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 27, 28):

27. …[B]aşvuru yollarının tüketilmesi ilkesinin mutlak şekilde uygulanması temel hak ve özgürlüklerin etkin kullanımını

ve korunmasını engelleyecektir. Hali hazırda devam etmekte olan bir yargılamada, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiası ile bireysel başvuruda bulunulabilmesi, başvuru yollarının tüketilmesi kuralının istisnalarından birini teşkil etmektedir. Zira bu durumda başvuru yollarının tüketilmesi şartının aranması, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne aykırı davranılması nedeniyle meydana gelen sonuçları ortadan kaldırmayacaktır. Aksine, makul olmadığı iddia edilen yargılama faaliyetinin daha da uzamasına ve başvurucu açısından zararın artmasına neden olacaktır.

28. Makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiasını içeren başvurular açısından,Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında öngörülen kanun yollarının tüketilmesi şartı, ancak makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne ilişkin etkin bir başvuru yolunun bulunması durumunda geçerli olabilecektir. Yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmesini temin eden, bir başka ifade ile yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolunun var olması halinde, bireysel başvuruda bulunulmadan önce bu başvuru yolunun tüketilmesi şartı aranacaktır. Ancak hukuk sistemimizde, yargılama faaliyetinin uzamasını önleyici veya yargılama faaliyetinin uzamasından doğan zararları giderici nitelikte, etkin bir başvuru yolu bulunmamaktadır (Bahçeyaka/Türkiye, Başvuru No: 74463/01, 13/7/2006, § 27–29; Tamar/Türkiye, Başvuru No:15614/02, 18/7/2006, § 21–24; Ezel Tosun/Türkiye, Başvuru No:33379/02, 10/1/2006, §18,19; Danespayeh/Türkiye, Başvuru No: 21086/04, 16/7/2009, § 37).

(B. No: 2012/1198, 7/11/2013, § 29, 30):

29. Ancak başvuru yollarının tüketilmesi ilkesinin mutlak şekilde uygulanması temel hak ve özgürlüklerin etkin kullanımını ve korunmasını engelleyecektir. Hâlihazırda devam etmekte olan bir yargılamada, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiası ile bireysel başvuruda bulunulabilmesi, başvuru yollarının tüketilmesi kuralının istisnalarından birini teşkil etmektedir. Zira bu durumda

başvuru yollarının tüketilmesi şartının aranması, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne aykırı davranılması nedeniyle meydana gelen sonuçları ortadan kaldırmayacaktır. Aksine, makul olmadığı iddia edilen yargılama faaliyetinin daha da uzamasına ve başvurucu açısından zararın artmasına neden olacaktır (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 27).

30. Makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiasını içeren başvurular açısından, Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında öngörülen kanun yollarının tüketilmesi şartı, ancak makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne ilişkin etkin bir başvuru yolunun bulunması durumunda geçerli olabilecektir. Yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmesini temin eden, bir başka ifade ile yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolunun var olması halinde, bireysel başvuruda bulunulmadan önce bu başvuru yolunun tüketilmesi şartı aranacaktır. Ancak hukuk sistemimizde, yargılama faaliyetinin uzamasını önleyici veya yargılama faaliyetinin uzamasından doğan zararları giderici etkiye sahip, Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasının kastettiği nitelikte etkin bir başvuru yolu bulunmadığı anlaşıldığından, başvuru kanun yollarının tüketilmesi yönünden kabul edilebilir niteliktedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 28).

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/12, 17/9/2013, § 33 ve 34.

(B.No: 2013/1115, 5/12/2013, § 35):

35. …[B]ireysel başvuruda bulunulmadan önce, ihlal iddiasının dayanağı olan işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş olan idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmiş olması gerekmektedir. (B. No: 2012/1027, 12/2/2013,§ 19, 20; B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 26). Ancak, başvuru yollarının tüketilmesi ilkesinin mutlak şekilde uygulanması temel hak ve özgürlüklerin etkin kullanımını ve korunmasını engelleyecek olup, devam eden yargılamalara ilişkin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiaları yönünden başvuru yolları-

nın tüketilmesi şartının aranması, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne aykırı davranılması nedeniyle meydana gelen sonuçları ortadan kaldırmayacağından, bu durum başvuru yollarının tüketilmesi kuralının istisnalarından birini teşkil etmektedir. Makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiasını içeren başvurular açısından, yalnızca yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmesini temin eden, bir başka ifade ile yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolunun var olması halinde, bireysel başvuruda bulunulmadan önce bu başvuru yolunun tüketilmesi şartı aranacaktır. Ancak hukuk sistemimizde, belirtilen etkiye sahip etkin bir başvuru yolu bulunmadığı anlaşıldığından, başvuru kanun yollarının tüketilmesi yönünden kabul edilebilir niteliktedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 27, 28).

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/650, 5/12/2013, § 21; B. No: 2013/2588, 23/1/2014, § 21.

(B. No: 2013/3283, 19/12/2013, § 22):

22. …[B]ireysel başvuruda bulunulmadan önce, ihlal iddiasının dayanağı olan işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş olan idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmiş olması gerekmekle birlikte, hukuk sistemimizde, yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolunun bulunmadığı anlaşıldığından, başvuru kanun yollarının tüketilmesi yönünden kabul edilebilir niteliktedir. (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 21-30).

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 18; B. No: 2013/4687, 23/1/2014, § 24; B. No: 2013/3282, 23/1/2014, § 21; B. No: 2013/2168, 23/1/2014, § 26.

D. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklar yönünden makul sürede yargılanma hakkı

1. Makul sürenin hesabı

a. Esas alınacak başlangıç tarihi

i. Kural

(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 50):

50. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin makul süre değerlendirmesinde, sürenin başlangıcı kural olarak, uyuşmazlığı karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı, başka bir deyişle davanın ikame edildiği tarihtir…

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 32.

(B. No: 2012/367, 17/9/2013, § 24):

24. ...yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleşip gerçekleşmediğinin saptanması için, öncelikle uyuşmazlığın türüne göre değişebilen, başlangıç ve bitiş tarihlerinin saptanması gereklidir... Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin makul süre değerlendirmesinde, sürenin başlangıcı kural olarak, uyuşmazlığı karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı, başka bir deyişle davanın ikame edildiği tarihtir. Ancak uyuşmazlığın tarafları açısından, yargılama sürecine dahil oldukları süreler nazara alındığında, farklı yargılama sürelerinin geçerli olması mümkündür.

(B. No: 2012/12, 17/9/2013, § 49):

49. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin makul süre değerlendirmesinde, sürenin başlangıcı kural olarak, uyuşmazlığı karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı, başka bir deyişle davanın ikame edildiği tarih olup …

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 46; B.No: 2013/1115, 5/12/2013, § 50; B. No: 2012/650, 5/12/2013, § 39; B. No: 2013/3283, 19/12/2013, § 36; B. No: 2013/2588, 23/1/2014, § 35; B. No: 2013/4687, 23/1/2014, § 38; B. No: 2013/3282, 23/1/2014, § 34; B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 36.

(B. No: 2013/4701, 23/1/2014, § 53):

53. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin makul süre değerlendirmesinde, sürenin başlangıcı kural olarak, uyuşmazlığı karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı, somut tazminat davasında başvurucunun mahkemeye dilekçeyle başvurarak dava sürecini başlattığı tarihtir…

ii. İstisnalar

(B. No: 2012/1198, 11/7/2013, § 45):

45. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin makul süre değerlendirmesinde, sürenin başlangıcı kural olarak, uyuşmazlığı karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı, başka bir deyişle davanın ikame edildiği tarih olmakla beraber, bazı özel durumlarda girişimin niteliği göz önünde tutularak uyuşmazlığın ortaya çıktığı daha önceki bir tarih başlangıç tarihi olarak kabul edilebilmektedir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *König/Almanya*, B. No: 51963/99, 23/5/2007, § 24; *Poiss/Avusturya*, B. No: 8163/07, 2/4/2013, § 21). Somut başvuru açısından benzer bir durum söz konusu olup, makul süre değerlendirmesinde nazara alınacak zaman diliminin başlangıç tarihi, başvurucu tarafından park alanına dönüştürülen ancak uzun süredir kamulaştırılmayan taşınmazların kamulaştırılarak bedelinin ödenmesi, bunun mümkün olmaması durumunda ise belediyeye ait başka taşınmazlarla takas edilmesi veya imara açılması hususlarını içeren taleplerini ilgili idarelere ilettiği 18/3/2002 tarihidir.

(B. No: 2013/2168, 23/1/2014, § 41):

41. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin makul süre değerlendirmesinde, sürenin başlangıcı kural olarak, uyuşmazlığı karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı, başka bir deyişle davanın ikame edildiği tarih olmakla beraber, bazı özel durumlarda girişimin niteliği göz önünde tutularak uyuşmazlığın ortaya çıktığı daha önceki bir tarih başlangıç tarihi olarak kabul edilebilmektedir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *König/Almanya*, B. No. 51963/99, 23/5/2007, § 24; *Poiss/Avusturya*, B. No. 8163/07,

2/4/2013, § 21). Somut başvuru açısından benzer bir durum söz konusu olup, makul süre değerlendirmesinde nazara alınacak zaman diliminin başlangıç tarihi, başvurucular vekilinin ilgili idareden ön karar talebinde bulunduğu 7/10/2003 tarihidir.

(B. No: 2013/3007, 6/2/2014, § 60):

60. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin makul süre değerlendirmesinde, sürenin başlangıcı kural olarak, uyuşmazlığı karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı, başka bir deyişle davanın ikame edildiği tarih olmakla beraber, bazı özel durumlarda girişimin niteliği göz önünde tutularak uyuşmazlığın ortaya çıktığı daha önceki bir tarih başlangıç tarihi olarak kabul edilebilmektedir (B.No: 2012/1198, 7/1/2013, § 45). Somut başvuru açısından benzer bir durum söz konusu olup makul süre değerlendirmesinde nazara alınacak zaman diliminin başlangıç tarihi, başvurucunun terör olayları nedeniyle uğradığını ileri sürdüğü zararların giderilmesi amacıyla Komisyona başvurduğu 20/5/2008 tarihidir. Bu doğrultuda idari makama başvurulması ile başlayan süreç ile yargılamada geçen süreler ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/3008, 6/2/2014, § 59.

(B. No: 2013/4424, 6/3/2014, § 44):

44. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin makul süre değerlendirmesinde, sürenin başlangıcı kural olarak, uyuşmazlığı karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı, başka bir deyişle davanın ikame edildiği tarih olmakla beraber, bazı özel durumlarda girişimin niteliği göz önünde tutularak uyuşmazlığın ortaya çıktığı daha önceki bir tarih başlangıç tarihi olarak kabul edilebilmektedir (B. No. 2012/13, 2/7/2013, § 45). Somut başvuru açısından benzer bir durum söz konusu olup, makul süre değerlendirmesinde nazara alınacak zaman diliminin başlangıç tarihi, 3402 sayılı Kanunun 41. maddesi uyarınca kadastral sınırın düzeltilmesi talebiyle, başvurucu tarafından kadastro müdürlüğüne müracaatta bulunulduğu 10/5/2006 tarihidir. Sürenin bitiş tarihi ise, çoğu zaman icra aşamasını da kapsayacak şekilde yargılamanın sona erme tarihi olup, davanın reddi hükmüyle sonuçlanan başvuru konusu yargılama açısından bu tarih 21/1/2013 tarihidir.

iii. Asli müdahil sıfatıyla davaya katılma durumunda

(B. No: 2012/367, 17/9/2013, § 25, 27):

25. Başvuru konusu davanın açılış tarihi 15/3/1965 olmakla beraber, başvurucunun vekili vasıtasıyla verdiği 14/6/2012 tarihli asli müdahale dilekçesi sonrasında, asli müdahil sıfatıyla yargılamada yer almaya başladığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, başvurucu açısından yapılacak makul süre değerlendirmesi bakımından dikkate alınacak sürenin başlangıç anı, davanın açıldığı tarih değil, usule uygun olarak asli müdahale talebinde bulunulduğu tarihtir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Cocchiarella/İtalya*, 64886/01, 29/3/2006, § 113; *Namlı ve Diğerleri/Türkiye*, 51963/99, 23/5/2007, § 17-19; *M. Ö./Türkiye*, 21136/95, 19/5/2005, § 25).

27. Başvuru konusu olayda başvurunun asli müdahil sıfatıyla davada yer almaya başladığı tarih 14/6/2012 olup, dava halen derdest olmakla, başvurucu açısından yargılama yaklaşık bir yıl üç aylık bir süredir devam etmektedir. Bu kapsamda, başvurucunun tarafı olduğu uyuşmazlığın karara bağlanması için geçen sürenin makul olup olmadığı noktasında nazara alınacak zaman dilimi bir yıl üç aylık bir süreyi kapsamaktadır.

Asli müdahale yoluyla davaya katılma durumunda, asli müdahil yönünden yargılamanın süresinin hesabında başlangıç tarihi olarak müdahale tarihinin esas alındığı kararlar için bkz. B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 33.

iv. Mirasçıların davaya katılması durumunda

(B. No: 2013/1115, 5/12/2013, § 51):

51. Başvuruya konu dava, başvurucuların miras bırakanlarından intikalle takip etmekte oldukları bir uyuşmazlık olup, bu yönüyle makul süre değerlendirmesi bakımından dikkate alınacak sürenin başlangıç anı, mirasçıların yargılamaya katıldıkları an değil, somut olayda muris açısından değerlendirmeye esas alınan sürenin başlangıç anıdır (benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Cocchiarella/İtalya*, B. No: 64886/01, 29/3/2006, § 113; *Namlı ve Diğerleri/Türkiye*, B. No: 51963/99, 23/5/2007, § 17-19; *M. Ö./Türkiye*, B. No:21136/95, 19/5/2005, § 25).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/3283, 19/12/2013, § 37; B. No:

2013/2588, 23/1/2014, § 36; B. No: 2013/4687, 23/1/2014, § 39.

v. Zaman bakımından yetkiden önceki sürelerin de dikkate alınması gerektiği

(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 51):

51. …Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başlangıç tarihi 23/9/2012 olup, 6216 sayılı Kanun'un 76. maddesinin (1) numaralı fıkrası ile aynı Kanunun geçici 1. maddesinin (8) numaralı fıkrası uyarınca Anayasa Mahkemesi 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleme yetkisine sahiptir. Belirtilen hükümlerin Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisini belirlerken, olay ve olguların meydana geldiği tarihi değil, hak ihlali oluşturan işlem ve eylemlere karşı başvurulabilecek kanun yollarının tüketildiği, yani işlem veya kararın kesinleştiği tarihi esas aldığı görülmektedir. Dolayısıyla, bir hak ihlali iddiasının Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi kapsamına girip girmediği noktasında dikkat edilecek husus, başvuruya konu işlem veya eylemin meydana geliş tarihi değil, bu işlem veya eyleme karşı müracaat edilen kanun yollarından sonra verilen kararın kesinleşme tarihidir. Bu çerçevede 23/9/2012 tarihinden önce açılmış ve bu tarih itibariyle derdest olan davalarla ilgili olarak yapılan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını konu alan şikayetlerde dikkate alınacak süre, belirtilen tarihten sonra geçen süre değil, uyuşmazlığın başlangıç tarihinden itibaren geçen süredir. Dolayısıyla, 23/9/2012 tarihinde derdest olmak şartıyla uyuşmazlığın başladığı tarihten, sona erdiği veya halen devam ediyorsa Anayasa Mahkemesi'nin başvuruyu karara bağladığı tarihe kadar geçen süre dikkate alınacaktır. Başvuru konusu yargılamanın, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başlangıcını teşkil eden 23/9/2012 tarihinden önce başlamış olduğu, başvuru tarihi itibariyle yaklaşık on bir yıllık bir süredir devam ettiği ve belirtilen tarih itibariyle halen derdest olduğu anlaşılmakla, somut başvuruya ilişkin olarak yapılacak makul süre değerlendirmesinde dikkate alınacak sürenin başlangıcı, davanın ikame edildiği tarihtir.

(B. No: 2012/1198, 11/7/2013, § 46):

46. Uyuşmazlığın başlangıç tarihi ile Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruların incelenmesi hususundaki zaman bakımından yetkisinin başladığı tarih farklı olabilmekle beraber, zaman bakımından yetkiyi belirleyen hükümlerin, olay ve olguların meydana geldiği tarihi değil, hak ihlali oluşturan işlem ve eylemlere karşı başvurulabilecek kanun yollarının tüketildiği, yani işlem veya kararın kesinleştiği tarihi esas aldığı görülmektedir. Başvuru konusu uyuşmazlığın, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başlangıcını teşkil eden 23/9/2012 tarihinden önce başlamış olduğu, başvuru tarihi itibarıyla yaklaşık on yıl dokuz ayı aşkın bir süredir devam ettiği ve belirtilen tarih itibarıyla uyuşmazlığa ilişkin davanın halen derdest olduğu anlaşılmakla, somut başvuruya ilişkin olarak yapılacak makul süre değerlendirmesinde dikkate alınacak sürenin başlangıcı, 18/3/2002 tarihidir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 51).

(B. No: 2012/367, 17/9/2013, § 28):

28. Her ne kadar davanın ikame edildiği tarih Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başlangıç tarihi olan 23/10/2012 tarihinden önce olup, yargılamanın bu tarih itibariyle yaklaşık dört aydır devam etmekte olduğu görülmekte ise de, bir hak ihlali iddiasının Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi kapsamına girip girmediği noktasında dikkat edilecek husus, başvuruya konu işlem veya eylemin meydana geliş tarihi değil, bu işlem veya eyleme karşı müracaat edilen kanun yollarından sonra verilen kararın kesinleşme tarihidir. Bu çerçevede 23/9/2012 tarihinden önce açılmış ve bu tarih itibariyle derdest olan davalarla ilgili olarak yapılan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını konu alan şikayetlerde dikkate alınacak süre, belirtilen tarihten sonra geçen süre değil, uyuşmazlığın başlangıç tarihinden itibaren geçen süredir... (B. No:2012/13, 2/7/2013,§ 50–51).

(B. No: 2012/12, 17/9/2013, § 50):

50. Davanın ikame edildiği tarih ile Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruların incelenmesi hususundaki zaman bakımından yetkisinin başladığı tarih farklı olabilmekle beraber, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisini belirleyen

hükümlerin, olay ve olguların meydana geldiği tarihi değil, hak ihlali oluşturan işlem ve eylemlere karşı başvurulabilecek kanun yollarının tüketildiği, yani işlem veya kararın kesinleştiği tarihi esas aldığı görülmektedir. Başvuru konusu yargılamanın, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başlangıcını teşkil eden 23/9/2012 tarihinden önce başlamış olduğu, başvuru tarihi itibarıyla yaklaşık on beş yılı aşkın bir süredir devam ettiği ve belirtilen tarih itibarıyla halen derdest olduğu anlaşılmakla, somut başvuruya ilişkin olarak yapılacak makul süre değerlendirmesinde dikkate alınacak sürenin başlangıcı, davanın ikame edildiği tarihtir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 51).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 47; B. No: 2013/1115, 5/12/2013, § 52; B. No: 2012/650, 5/12/2013, § 40.

(B. No: 2013/3283, 19/12/2013, § 38):

38. Davanın ikame edildiği tarih ile Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruların incelenmesi hususundaki zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihin farklı olması halinde, dikkate alınacak süre, 23/9/2012 tarihinden sonra geçen süre değil, uyuşmazlığın başlangıç tarihinden itibaren geçen süredir.(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 51).

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 34; B. No: 2013/2588, 23/1/2014, § 37; B. No: 2013/4687, 23/1/2014, § 40; B. No: 2013/3282, 23/1/2014, § 35; B. No: 2013/2168, 23/1/2014, § 43; B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 37.

vi. Önceki davanın açılmamış sayılmasına karar verilmiş olması

(B. No: 2013/2995, 20/2/2014, § 7-9 ve 22):

7. Başvurucuya ait Kütahya ili Tavşanlı ilçesi Köprücek köyünde kain 162 ada 42 parsel sayılı taşınmazın kadastro tespitinin iptali istemiyle, 5/5/2006 tarihinde Tavşanlı Kadastro Mahkemesinde tespite itiraz davası açılmıştır.

8. Belirtilen dava Tavşanlı Kadastro Mahkemesinin E.2006/855 sırasına kaydedilmiş, Tavşanlı Kadastro Mahkemesinin 20/10/2009 tarih ve E.2006/855, K.2009/943 sayılı kararı ile, davacı tarafından davanın takipsiz bırakıldığından bahisle karar verilmesine yer olmadığına hükmedilmiş ve karar 9/12/2009

tarihinde kesinleşmiştir.

9. Belirtilen davanın davacısı tarafından, 12/2/2010 tarihinde Tavşanlı Sulh Hukuk Mahkemesinde tapu iptal ve tescil talebiyle aynı taşınmazı konu alan yeni bir dava açılmış, açılan bu dava MahkemeninE.2010/178 sırasına kaydedilmiştir.

…

22. Başvurucu makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiası kapsamında, makul sürenin tespitinde nazara alınacak sürenin başlangıç tarihi olarak Tavşanlı Kadastro Mahkemesinin E.2006/855 sırasına kayıtlı dava tarihini esas almış olmakla beraber, 5/5/2006 havale tarihli dava dilekçesi ile yargılamasına başlanılan E.2006/855 sayılı davanın 20/10/2009 tarihli celsesinde davacı tarafça yargılamanın takip edilmeyeceğinin beyan edilmesi üzerine, uyuşmazlık hakkında karar verilmesine yer olmadığına dair hüküm tesis edildiği ve gerekçeli kararın başvurucuya 23/11/2009 tarihinde tebliğ edilmesini takiben, 9/12/2009 tarihinde kesinleştiğine dair şerh verildiği görülmekle, başvurucunun belirtilen dava evrakına yönelik makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddiasının incelenmesinin, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi kapsamı dışında kaldığı anlaşılmaktadır.

b. Esas alınacak bitiş tarihi

(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 52):

52. Sürenin bitiş tarihi ise, çoğu zaman icra aşamasını da kapsayacak şekilde yargılamanın sona erme tarihidir. Ancak… devam eden yargılamalara ilişkin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını konu alan şikâyetler bakımından başvuru yollarının tüketilmesi koşulu aranmayacaktır. Bu tür şikâyetler açısından yargılama faaliyetinin devamı sırasında başvuru yapılabilmesi olanağı bulunduğundan, değerlendirmeye esas alınacak sürenin bitiş anı başvurunun karara bağlandığı tarihtir.

(B. No: 2012/1198, 17/9/2013, § 47):

47. Sürenin bitiş tarihi ise, çoğu zaman icra aşamasını da kapsayacak şekilde yargılamanın sona erme tarihidir. Ancak devam eden yargılamalara ilişkin makul sürede yargılanma

hakkının ihlal edildiği iddiasını içeren başvuruların yargılama faaliyetinin devamı sırasında da yapılabilmesi olanağı bulunduğundan, değerlendirmeye esas alınacak sürenin bitiş anı bireysel başvurunun karara bağlandığı tarihtir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 52).

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/12, 17/9/2013, § 51; B. No: 2012/650, 5/12/2013, § 39; B. No: 2013/3283, 19/12/2013, § 36; B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 32; B. No: 2013/2588, 23/1/2014, § 35; B. No: 2013/4687, 23/1/2014, § 41; B. No: 2013/3282, 23/1/2014, § 36; B. No: 2013/2168, 23/1/2014, § 42.

(B. No: 2012/367, 17/9/2013, § 26):

26. Sürenin bitiş tarihi ise, çoğu zaman icra aşamasını da kapsayacak şekilde yargılamanın sona erme tarihidir. Ancak devam eden yargılamalara ilişkin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını konu alan şikayetler bakımından iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu aranmayıp, bu tür şikayetler açısından yargılama faaliyetinin devamı sırasında başvuru yapılabilmesi olanağı bulunduğundan, değerlendirmeye esas alınacak sürenin bitiş anı başvurunun karara bağlandığı tarihtir (B. No:2012/13, 2/7/2013,§ 52).

(B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 48):

48. Sürenin bitiş tarihi ise, çoğu zaman icra aşamasını da kapsayacak şekilde yargılamanın sona erme tarihidir. Başvuruya konu menfi tespit davasının, başvurucunun karar düzeltme talebinin reddine dair Yargıtay kararı ile sonuçlandığı nazara alındığında, makul süre değerlendirmesinde nazara alınacak tarih, karar düzeltme talebinin reddine dair karar tarihi olan 19/11/2012 tarihidir.

(B. No: 2013/4701, 23/1/2014, § 53):

53. …Sürenin bitiş tarihi ise, çoğu zaman icra aşamasını da kapsayacak şekilde uyuşmazlığın kesin olarak sona erme tarihidir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 36.

2. Sürenin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterler

a. Genel kriterler

(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 41, 42):

41. Davanın karmaşıklığı, yargılamanın kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvurucunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği gibi hususlar, AİHM tarafından bir davanın süresinin makul olup olmadığının tespitinde içtihat yoluyla geliştirilmiş olan kriterlerdir (Frydlender/Fransa, Başvuru No: 30979/96, 27/6/2000, § 43; Ezel Tosun/Türkiye, Başvuru No:33379/02, 10/1/2006, §21,; Namlı ve Diğerleri/Türkiye, Başvuru No: 51963/99, 23/5/2007, § 24; Alhan/Türkiye, Başvuru No: 8163/07, 2/4/2013, § 21; Danespayeh/Türkiye, Başvuru No: 21086/04, 16/7/2009, § 28).

42. Yargılamaya intikal eden maddi vakıalar ve ispat araçlarından oluşan dava malzemesinin veya uygulanacak hukuk kurallarının karmaşık olması, yargılama faaliyetinin süresi üzerinde etkili olabilir. Bu nedenle her bir başvuru açısından sürenin değerlendirilmesi, çoğu zaman hem niteliğe hem niceliğe ilişkin bir inceleme yapılmasını gerektirir.

(B. No: 2012/367, 17/9/2013, § 23):

23. …[D]avanın karmaşıklığı, yargılamanın kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvurucunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği bir davanın süresinin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken hususlardır (B. No:2012/13, 2/7/2013,§ 40–46).

(B. No: 2012/1198, 7/11/2013, § 41 ve 42):

41. Davanın karmaşıklığı, yargılamanın kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvurucunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği gibi hususlar, bir davanın süresinin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterlerdir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 41–45).

42. Ancak belirtilen kriterlerden hiçbiri makul süre değerlendirmesinde tek başına belirleyici değildir. Yargılama sürecindeki tüm gecikme periyotlarının ayrı ayrı tespiti ile bu kriterlerin toplam etkisi değerlendirilmek suretiyle, hangi unsurun yargılamanın gecikmesi açısından daha etkili olduğu saptanmalıdır (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 46).

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/12, 17/9/2013, § 45 ve 46; B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 42-43; B. No: 2013/1115, 5/12/2013, § 46 ve 47; B. No: 2012/650, 5/12/2013, § 35 ve 36; B. No: 2013/3283, 19/12/2013, § 32 ve 33; B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 28 ve 29; B. No: 2013/2588, 23/1/2014, § 31 ve 32; B. No: 2013/4687, 23/1/2014, § 34 ve 35; B. No: 2013/3282, 23/1/2014, § 31; B. No: 2013/2168, 23/1/2014, § 37 ve 38; B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 32 ve 33; B. No: 2013/3007, 6/2/2014, § 58 ve 59.

(B. No: 2013/4701, 23/1/2014, § 43 ve 44):

43. Davanın koşulları ve karmaşıklığı, yargılamanın kaç dereceli olduğu, başvurucunun yargılama süresince gösterdiği tavır ve davranışlar, ilgili kamu makamlarının yargılama sürecindeki tutumu ve başvurucunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaati ile davanın başvurucu açısından taşıdığı önem ve değer gibi hususlar bir davanın süresinin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken unsurlardır (B. No: 2013/772, 7/11/2013, § 57).

44. Makul süre incelemesinde; yargılamaya intikal eden maddi vakıalar ve ispat araçlarından oluşan dava kapsamının veya uygulanacak hukuk kurallarının karmaşık olması; tarafların genel olarak yargılama sürecindeki tutumu, yargılama sürecinin uzamasındaki etkisi ve usuli haklarını kullanırken gereken dikkat ve özeni gösterip göstermedikleri; yargı makamları yanında dava süreciyle ilgili kamu gücü kullanan tüm devlet organlarına atfedilebilir yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden kaynaklanan bir gecikme olup olmadığı ve yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilip gösterilmediği; başvurucu için hukuki korumanın bir an önce gerçekleştirilmesindeki yararının ne olduğu gibi davanın niteliği ve niceliğine ilişkin birçok hususun birlikte değerlendirilerek karar verilmesi gerekmektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 42-46).

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/1246, 6/2/2014, § 37.

b. Yapısal sorunlar ve organizasyon eksiklikleri

(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 44, 45):

44. Yargılama faaliyetinin süresine ilişkin değerlendirmede göz önünde bulundurulması gereken bir diğer unsur ilgili makamların tutumudur. Bu kapsamda sadece yargı makamlarının tutumu dikkate alınmayıp, Devletin kamu gücü kullanan tüm organlarına atfedilebilir bir gecikme olup olmadığı üzerinde durulmalıdır. Yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi, yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Zira Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi, hukuk sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu yüklemektedir.

45. Yukarıda belirtilen unsurların yanı sıra, değerlendirmeye esas alınan sürenin makul olup olmadığının tespitinde, başvurucu için hukuki korumanın bir an önce gerçekleştirilmesindeki yararının ne olduğunun da nazara alınması gerekmekte olup, bu unsur her bir yargılama süresinin makullüğü açısından ortak bir standart oluşturulmaması tercihini güçlendirmektedir.

(B. No: 2012/1198, 7/11/2013, § 54, 55):

54. Yargılama sürecinin uzamasında yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi, yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Zira Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi, hukuk sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu yüklemektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 44).

55. Bu kapsamda, yargı sisteminin yapısı, mahkeme kalemindeki rutin görevler sırasındaki aksamalar, hükmün yazıl-

masındaki, bir dosyanın veya belgenin bir mahkemeden diğerine gönderilmesindeki ve raportör atanmasındaki gecikmeler, yargıç ve personel sayısındaki yetersizlik ve iş yükü ağırlığı nedeniyle yargılamada makul sürenin aşılması durumunda da yetkili makamların sorumluluğu gündeme gelmektedir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Foti ve Diğerleri/İtalya*, B. No: 7604/76, 10/12/1982, § 61; *Neumeister/Avusturya*, B. No: 8163/07, 2/4/2013, § 20-21;*Zimmermann-Steiner/İsviçre*, B. No: 8737/79, 13/07/1983, § 29-32; *Reilly/İrlanda*, B. No: 21624/93, 22/2/1995, § 65-66; *Eckle/Almanya*, B. No: 8130/78, 15/07/1982, § 84).

(B. No: 2012/650, 5/12/2013, § 49):

49. …[Y]argılama faaliyetinin süresine ilişkin değerlendirmede göz önünde bulundurulması gereken ilgili makamların tutumu kapsamında sadece yargı makamlarının tutumu dikkate alınmayıp, Devletin kamu gücü kullanan tüm organlarına atfedilebilir bir gecikme olup olmadığı üzerinde durulmalıdır. Yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi, yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Zira Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi, hukuk sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu yüklemektedir. … [C]eza dosyası sonucunun beklenilmesi noktasındaki takdir ilgili usul hükümleri uyarınca derece Mahkemelerine ait olmakla beraber, belirtilen ceza davası akıbetinin yedi yıl altı ay boyunca beklenilmesinin somut yargılamanın süresi üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

(B. No: 2013/3007, 6/2/2014, § 64 ve 65):

64. İdari karar alma ve yargılama sürecinin uzamasında yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, işlemlerin süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi, yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Zira Anayasa'nın 36. maddesi, hukuk sisteminin, idari başvuruları ve davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil

yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu devlete yüklemektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 44). Bu kapsamda, personel ve yargıç sayısındaki yetersizlik ve iş yükü ağırlığı nedeniyle yargılamada makul sürenin aşılması durumunda da yetkili makamların sorumluluğu gündeme gelmektedir (B. No:2012/1198, 7/11/2013, § 55).

65. Bununla birlikte, idari veya yargısal bir karar organına yapılan başvuru sayısında öngörülemeyecek düzeyde geçici ve olağanüstü bir artış olması nedeniyle başvuruların birikmesine bağlı olarak başvuruların karara bağlanmasında meydana gelen gecikmelerin, zamanında ve yeterli tedbirlerin alınması koşuluyla, makul sürede yargılanma hakkı açısından devletin sorumluluğunu doğurduğu söylenemeyecektir (benzer yöndeki AİHM kararları için bkz.*Buchholz/Almanya*, B. No: 7759/77, 6/5/1981, § 51-52; *Kępa/Polonya*, B. No: 43978/98, 30/9/2003; *Vincent Lynch/Birleşik Krallık*, B. No: 19504/06, 6/10/2009). Bu kapsamda AİHM, *Buchholz/Almanya* davasında, toplam 4 yıl 9 ay süren iş uyuşmazlığına ilişkin bir yargılamada, Almanya'da 1970'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik kriz nedeniyle işten çıkarmalara ilişkin davalarda anormal artış olması nedeniyle yargılamanın karara bağlanmasında yaşanan gecikmenin makul sürede yargılanma hakkını ihlal etmediğine karar vermiştir. Benzer şekilde AİHM, *Kępa/Polonya* davasında toplamda 8 yıl 4 ay süren bir yargılamada, (ilgili davanın temyiz aşamasında 1 yıl 6 ay hiçbir işlem yapılmaksızın beklemesine rağmen) başvurucuların yargılamanın uzamasına yol açan eylemleri de göz önünde bulundurularak Yargıtayın iş yükünün artmasından kaynaklanan gecikmenin bu hakkı ihlal etmediğine karar vermiştir. Son olarak,*Vincent Lynch/Birleşik Krallık* davasında AİHM toplamda 4 yıl 6 ay süren bir yargılamada 2003 Aralık ayında yürürlüğe giren bir kanun sonrasında bir anda çok sayıda başvurunun gelmesi, tek bir davanın karara bağlanması için yaklaşık bir yıl sürecin başlamasının gecikmesi, 2005–2007 yılları arasında söz konusu kanun kapsamında öncelikle görülmesi gereken binin üzerinde davanın karara bağlanması gibi nedenlerle başvurucunun davasının karara bağlanmasında yaşanan gecikmenin makul sürede yargılanma hakkını ihlal etmediği sonucuna ulaşmıştır. Bütün bu davalarda geçici olarak iş yükünde meydana gelen olağanüstü artıştan kaynaklanan

gecikmelerden devletin sorumluluğunun ortaya çıkmaması, bu konuda gereken çabanın gösterilmesi ve zamanında yeterli önlemlerin alınması koşuluna bağlanmıştır. Ancak bu tarz gecikmelerin yapısal bir soruna dönüşmesi ve halihazırda uygulanan yöntemlerin yetersiz hale gelmesi durumunda devlet, yaşanan gecikmelerden sorumlu hale gelecek ve daha etkili ve ilave tedbirler alması kendisinden beklenebilecektir (benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Zimmermann ve Steiner/İsviçre*, 13/7/1983, § 29, *Vincent Lynch/Birleşik Krallık*, B. No:19504/06, 6/10/2009).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/3202, 6/2/2014, § 61 ve 62; B. No: 2013/3309, 6/2/2014, § 61 ve 62; B. No: 2013/3008, 6/2/2014, § 63 ve 64.

(B. No: 2013/5890, 6/3/2014, § 48 ve 49):

48. Başvuruya konu yargılama faaliyeti açısından söz konusu olan yaklaşık sekiz yıl beş aylık yargılama süresinin uzun bir bölümünün kanun yolu incelemesinde geçtiği nazara alındığında, somut başvuru açısından özellikle değerlendirilmesi gereken yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliklerinin yol açtığı gecikmeler AİHM tarafından da müteaddit defalar incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, mahkemeler nezdindeki iş yükünün özellikle kriz dönemlerinde artış gösterdiği durumlarda ve taraf devletlerin ekonomik destek veya yasal düzenlemeler yapmak suretiyle yargılama faaliyetinin hızlandırılması hususunda gerekli tedbirleri alması koşuluyla, makul süre açısından ihlal oluşmadığı sonucuna ulaşılmakta, ancak iş yükü nedeniyle dava sürelerinin uzamasının geçici bir iş yükü artışına bağlı olmaksızın ilgili makamların yeterli ilgi göstermediği bir yapısal sorun olması ve yargılama sisteminde çözüm bekleyen uyuşmazlıkların uzun bir müddet zarfında artması ve birikmesi sonucu yargılamalarda makul sürenin aşılması durumunda, Sözleşme'nin 6. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmaktadır (Bkz. *Buchholz/Almanya*, B. No. 7759/77, 6/5/1981;*Guincho/Portekiz*, B. No. 8990/80, 10/7/1984; *Unıon Alimentaria Sanders S.A./İspanya*, B. No. 11681/85, 7/7/1989; *Zimmermann-Steiner/İsviçre*, B. No. 8737/79, 13/7/1983). Zira devlet, yargılama sisteminde çözüm bekleyen uyuşmazlıkların nicelik itibarıyla artmasına rağmen, yargılama faaliyetinin makul sürede gerçek-

leştirilebilmesi için gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, hukuk sisteminin adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunun bir görünümüdür (B. No. 2012/1198, 7/11/2013, § 56).

49. Başvuru konusu yargılama süreci değerlendirildiğinde, ilk derece mahkemesince özellikle taraflara usule aykırı süreler verilmesi, celse harcı tayini gibi usuli imkânlar kullanılmaksızın mazeretlerin kabulüne hükmedilmesi ve kararın temyiz edilmesi neticesinde ilgili Yargıtay Dairesinin tespitinin doğru yapılmaması nedeniyle gecikmelerin yaşandığı, kanun yolu incelemesinde de benzer şekilde görevli Dairenin tespitinde aksamalar olduğu anlaşılmakla beraber, yukarıda yer verilen tespitler ışığında, özellikle yargı sisteminin yapısından kaynaklanan iş yükü ve organizasyon eksikliğinin somut başvuruya ilişkin yargılama süresinin uzaması üzerinde baskın bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi gereğince, yargılama sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi zorunluluğu göz önünde bulundurulduğunda, hukuk sisteminde var olan yapısal ve organizasyona ilişkin eksikliklerin, yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmemesini izah edemeyeceği açıktır (B. No. 2012/1198, 7/11/2013, § 58).

(B. No: 2013/5718, 20/3/2014, 62):

62. …[Ö]zellikle yargı sisteminin yapısından kaynaklanan iş yükü ve organizasyon eksikliğinin somut başvuruya ilişkin yargılama süresinin uzaması üzerinde baskın bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi gereğince, yargılama sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesini zorunlu kıldığından, hukuk sisteminde var olan yapısal ve organizasyona ilişkin eksikliklerin yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmemesine mazeret sayılamaz.

c. Tarafların tutumu

(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 43, 58, 59):

43. Hukuk sistemimiz açısından taraflarca hazırlanma ilkesi ve resen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalar arasında tarafların etkinliği noktasında farklılıklar bulunmakla beraber, genel olarak tarafların tutumunun yargılama sürecinin uzamasındaki etkisi, yargılama süresinin makul olma niteliğinin değerlendirilmesinde nazara alınması gereken önemli bir unsurdur. Zira tarafların yargılamayı uzatmaya yönelik davranışlardan kaçınması ve kendisine tanınmış olan usuli hakları kullanırken dikkat ve özen göstermesi gereklidir.

…

58. Her ne kadar belirtilen usul hükümlerine tabi olan somut yargılama açısından dava malzemesinin taraflarca hazırlanması ilkesinin geçerli olması yargılama faaliyetinin makul sürede neticelendirilmemesinin sonuçlarına tarafların katlanması düşüncesini destekler nitelikte olsa da, bu ilkeler yargılama makamlarını davayı gerekli süratle yürütme yükümlülüğünden kurtarmaz.

59. Yargılama sürecinde başvurucular dışındaki tarafların yargılamayı geciktirici yöndeki işlem ve davranışları kural olarak, yargılamanın uzamasında taraf kusuru olarak kabul edilmekte ise de, yargılama makamlarının ilgili usuli imkânları kullanmak suretiyle bu girişimleri engelleme sorumluluğu bulunmaktadır.

Yukarıdaki kararın son paragrafı ile aynı yönde bkz. B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 41.

(B. No: 2012/12, 17/9/2013, § 60):

60. Yargılama sürecinde başvurucular dışındaki tarafların yargılamayı geciktirici yöndeki işlem ve davranışları kural olarak, yargılamanın uzamasında taraf kusuru olarak kabul edilmekte ise de, yargılama makamlarının ilgili usuli imkânları kullanmak suretiyle bu girişimleri engelleme sorumluluğu bulunmaktadır. Bu kapsamda, başvurucular vekili de dahil olmak üzere taraf vekillerince muhtelif celselerde mazeret dilekçeleri sunulduğu görülmekle birlikte, yukarıda belirtilen özel usul

hükümleri nedeniyle başvurucuların tutumunun yargılamanın uzamasına özellikle bir etkisi olduğu tespit edilememiştir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/1115, 5/12/2013, § 65; B. No: 2013/3283, 19/12/2013, § 47; B. No: 2013/4701, 23/1/2014, § 64; B. No: 2013/2588, 23/1/2014, § 44; B. No: 2013/4687, 23/1/2014, § 49; B. No: 2013/3282, 23/1/2014, § 45; B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 43.

d. Dava malzemesinin hazırlanması bakımından yargılamaya hakim olan ilkeler

(B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 58 ve 59):

58. Her ne kadar belirtilen usul hükümlerine tabi olan somut yargılama açısından dava malzemesinin taraflarca hazırlanması ilkesinin geçerli olması yargılama faaliyetinin makul sürede neticelendirilmemesinin sonuçlarına tarafların katlanması düşüncesini destekler nitelikte olsa da, bu ilkeler yargılama makamlarını davayı gerekli süratle yürütme yükümlülüğünden kurtarmaz.

59. Yargılama sürecinde başvurucular dışındaki tarafların yargılamayı geciktirici yöndeki işlem ve davranışları kural olarak, yargılamanın uzamasında taraf kusuru olarak kabul edilmekte ise de, yargılama makamlarının ilgili usuli imkânları kullanmak suretiyle bu girişimleri engelleme sorumluluğu bulunmaktadır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 53 ve 54; B. No: 2012/650, 5/12/2013, § 47 ve 48.

(B. No: 2012/12, 17/9/2013, § 58):

58. Özellikle somut yargılama [kadastro davası] açısından dava malzemesinin taraflarca hazırlanması ilkesinin geçerli olmadığı nazara alındığında, yargılama makamlarının davayı gerekli süratle yürütme yükümlülüğünün daha dikkatli bir şekilde ele alınması gerekmektedir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Ümmühan Kaplan/Türkiye*, 24240/07, 20/3/2012, § 22; *Veli Uysal/Türkiye*, 57407/02, 4/3/2008; *Namlı ve Diğerleri/Türkiye*, 51963/99, 23/5/2007;*Nalbant/Türkiye*, 61914/00, 10/8/2006).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/1115, 5/12/2013, § 64; B. No:

2013/3283, 19/12/2013, § 46; B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 40; B. No: 2013/2588, 23/1/2014, § 43; B. No: 2013/4687, 23/1/2014, § 47; B. No: 2013/3282, 23/1/2014, § 43.

e. Makul sürede yargılanmanın başvurucu yönünden taşıdığı önem

i. İş uyuşmazlıkları

(B. No: 2013/4701, 23/1/2014, § 47 ve 48):

47. …[K]anun koyucu, iş hukukunun çalışanı koruyucu niteliğini ve iş davalarının özelliklerini dikkate alarak genel mahkemelerin dışında özel bir iş yargılaması sistemi oluşturmuş ve iş davalarının, konunun uzmanı mahkemelerce mümkün olduğunca hızlı, basit ve ucuz bir biçimde sonuçlandırılmasını amaçlamıştır.

48. Adil yargılanma hakkı Devlete, uyuşmazlıkların makul süre içinde nihai olarak sonuçlandırılmasını garanti edecek bir yargı sistemi kurma ödevi yükler. İş kazası sonucu yaralanan bir çalışanın, bu fiil sonucu ortaya çıkan zararının karşılanması için derhal bir yargı kararı verilmesinde önemli bir kişisel yararı bulunmaktadır. Zira çalışma gücünü kısmen veya tamamen kaybeden bir bireyin hukuki durumunun ivedilikle açıklığa kavuşturulması gerekir. Çalışanın, geçim kaynağı olmaksızın hukuki durumunun uzun süre belirsiz bırakılması halinde, çalışan bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Bu nedenle iş uyuşmazlıklarının ivedilikle çözülmesi hususunda yargı organlarının özel bir itina göstermesi gerekir.

(B. No: 2013/2364, 7/3/2014, § 51):

51. Kanun koyucu iş hukukunun çalışanı koruyucu niteliğini ve iş davalarının özelliklerini dikkate alarak genel mahkemelerin dışında özel bir iş yargılaması sistemi oluşturmuş ve iş davalarının, konunun uzmanı mahkemelerce mümkün olduğunca hızlı, basit ve ucuz bir biçimde sonuçlandırılmasını amaçlamıştır. Özellikle işe iade davalarında yargılamanın uzaması her iki taraf için de hukuki belirsizliğin devamına sebep olduğundan bu davaların ivedilikle sonuçlandırılması ayrı bir öneme sahiptir. Bu durum iş sözleşmesi feshedilen fakat bir an önce eski işine dönme beklentisi taşıyan ve bu yüzden yeni bir

işe başlamakta tereddüt eden işçi açısından önemli olduğu gibi, sözleşmesini feshettiği işçi yerine yeni bir işçi istihdam ederek iş organizasyonunu tamamlamak isteyen işveren açısından da önemlidir. Dolayısıyla iş sözleşmesinin feshine ilişkin uyuşmazlıkların kısa sürede sonuçlandırılması hem çalışan hem de işverenin yararınadır (B. No: 2013/772, 7/11/2013, § 60).

(B. No: 2013/5881, 3/4/2014, § 32):

32. Adil yargılanma hakkı Devlete, uyuşmazlıkların makul süre içinde nihai olarak sonuçlandırılmasını garanti edecek bir yargı sistemi kurma ödevi yükler. İş kazası sonucu yaralanan bir çalışanın, bu fiil sonucu ortaya çıkan zararının karşılanması için derhal bir yargı kararı verilmesinde önemli bir kişisel yararı bulunmaktadır. Zira çalışma gücünü kısmen veya tamamen kaybeden bir bireyin hukuki durumunun ivedilikle açıklığa kavuşturulması gerekir. Çalışanın, geçim kaynağı olmaksızın hukuki durumunun uzun süre belirsiz bırakılması halinde, çalışan bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Bu nedenle kaza sonucu meydana gelen zararların derhal tazmin edilmesinde ve bu uyuşmazlıkların ivedilikle çözülmesi hususunda yargı organlarının özel bir itina göstermesi gerekir.

ii. Çalışma gücünü kaybedecek şekilde yaralanmalardan kaynaklanan davalar

(B. No: 2013/5733, 20/3/2014, § 41):

41. Adil yargılanma hakkı Devlete, uyuşmazlıkların makul süre içinde nihai olarak sonuçlandırılmasını garanti edecek bir yargı sistemi kurma ödevi yükler. Trene yolcu olarak bindiği sırada, trenin aniden hareket etmesi sonucu meydana gelen kaza sonucu yaralanan kişinin, bu fiil sonucu ortaya çıkan zararının karşılanması için makul sürede yargı kararı verilmesinde önemli bir kişisel yararı bulunmaktadır. Zira çalışma gücünü kısmen veya tamamen kaybeden bir bireyin hukuki durumunun ivedilikle açıklığa kavuşturulması gerekir. Kişinin, geçim kaynağı olmaksızın hukuki durumunun uzun süre belirsiz bırakılması halinde, kişi bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Bu nedenle kaza sonucu meydana gelen zararların derhal tazmin edilmesinde ve bu uyuşmazlıkların ivedilikle çözülmesi hususunda yargı organlarının özel bir itina göstermesi gerekir.

f. Bekletici sorun yapılmasından kaynaklanan gecikme

(B. No: 2013/4701, 23/1/2014, § 58 ve 59):

58. Hukuk ve ceza davalarının konuları, tarafları ve amaçları farklı olduğundan, ceza mahkemesi kararları, hukuk davaları için kural olarak kesin hüküm oluşturmaz. Haksız fiil nedeniyle açılan tazminat davalarını çözmek bütünüyle hukuk hâkiminin görevi içindedir. Bir "*bekletici sorun*" iddiası karşısında kalan hâkimin, görevi dışındaki bu iddianın mutlaka görevli mahkemede çözülmesini bekleme yükümlülüğü yoktur. Kendisi de birçok durumlarda ileri sürülen hususu karara bağlayabilir. Kaldı ki, mülga 818 sayılı Kanun'un 53. maddesi gereğince hukuk hâkimi, ceza mahkemesinin mahkûmiyet kararıyla bağlı ise de, maddi olayı tespit etmeyen beraat kararı hukuk hâkimini bağlamaz. Onun için hukuk hâkimi, topladığı deliller doğrultusunda karar verebilir. Ceza mahkemesinin delilleri tespit ve takdiri ile hukuk mahkemesinin delilleri tespit ve takdirinin farklı olmasının bir sonucu olarak, bir olayda sebep sonuç bağı bulunmadığına dair ceza mahkemesi kararı dahi hukuk hâkimini bağlamayabilir.

59. Kaldı ki AİHM de, Türk hukuk sistemine göre, hukuk mahkemelerinin ceza mahkemeleri kararlarına tabi olmadığını, bu nedenle ceza davasının sonucunu beklemek için yargılamayı uzun bir süre ertelemek durumunda bulunmadığını belirtmektedir (bkz. *Mustafa Türkoğlu / Türkiye*, B. No. 58922/00, 8/8/2006, § 40).

(B. No: 2013/7123, 6/2/2014, § 62 ve 63):

62. Hukuk ve ceza davalarının konuları, tarafları ve amaçları farklı olduğundan, ceza mahkemesi kararları, hukuk davaları için kural olarak kesin hüküm oluşturmaz. Haksız fiil nedeniyle açılan tazminat davalarını çözmek bütünüyle hukuk hâkiminin görevi içindedir. Bir *"bekletici sorun"* iddiası karşısında kalan hâkimin, görevi dışındaki bu iddianın mutlaka görevli mahkemede çözülmesini bekleme yükümlülüğü yoktur. Kendisi de birçok durumda ileri sürülen hususu karara bağlayabilir. Kaldı ki, mülga 818 sayılı Kanun'un 53. maddesi gereğince hukuk hâkimi, ceza mahkemesinin mahkûmiyet kararıyla bağlı ise de, maddi olayı tespit etmeyen beraat kararı hukuk hâkimini bağ-

lamaz. Onun için hukuk hâkimi, topladığı deliller doğrultusunda karar verebilir. Ceza mahkemesinin delilleri tespit ve takdiri ile hukuk mahkemesinin delilleri tespit ve takdirinin farklı olmasının bir sonucu olarak, bir olayda sebep sonuç bağı bulunmadığına dair ceza mahkemesi kararı dahi hukuk hâkimini bağlamayabilir.

63. Somut yargılamalarda, İzmir 2. Asliye Ceza Mahkemesi dava dosyasının akıbetinin uzun süre beklenildiği anlaşılmıştır. Yargılama faaliyetinin süresine ilişkin değerlendirmede göz önünde bulundurulması gereken ilgili makamların tutumu kapsamında sadece yargı makamlarının tutumu dikkate alınmayıp, Devletin kamu gücü kullanan tüm organlarına atfedilebilir bir gecikme olup olmadığı üzerinde durulmalıdır. Yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi, yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Zira Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi, hukuk sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu yüklemektedir. Belirtilen ceza davası sonucunun beklenilmesi noktasındaki takdir ilgili usul hükümleri uyarınca derece Mahkemelerine ait olmakla beraber, belirtilen ceza davası akıbetinin uzun süre beklenilmesinin somut yargılamaların süresi üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/1254, 7/3/2014, § 59 ve 60.

(B. No: 2012/1313, 6/3/2014, § 79-83):

79. İlgili yargılama evrakının incelenmesinden, özellikle ilk derece mahkemesince, yargılamanın uzunluğuna neden olan en önemli unsurun idare mahkemesinde devam eden davanın bekletici mesele yapılarak yaklaşık 8 yıl bu kararın beklenmesi olduğu anlaşılmaktadır. Duruşma tutanaklarından, idare mahkemesi kararının bekletici mesele yapılmasının başvurucu tarafından talep edildiği anlaşılmaktadır.

80. Bununla birlikte başvurucunun amacının bedel tespit ve tescil davasında taşınmazın kendisine kamulaştırma bedeli

ödenerek idare adına tescil edilmesi halinde idare mahkemesinde davanın kabulünün fiili imkânsızlık nedeniyle mülkiyetini korumaya yetmeyeceği düşüncesi olduğu anlaşıldığından başvurucunun usuli haklarını davayı uzatmak amacıyla kullanmadığı, aynı zamanda başvurucunun idari yargıdaki davanın bekletici mesele yapılması yönündeki talebinin her seferinde zorunlu olmadığı halde Mahkemece kabul edildiği göz önünde bulundurulduğunda davanın uzamasındaki kusurun başvurucuya atfedilemeyeceği görülmektedir.

81. Yargıtay kararlarında idare mahkemesinde açılan kamulaştırma kararının iptali davalarında yürütmenin durdurulması kararı verilmediği sürece asliye hukuk mahkemesinin idari yargıda açılan davayı bekletici mesele yapamayacağı yönünde içtihatlar bulunmaktadır (Bkz., Yargıtay 5. Hukuk Dairesi, E:2004/210, K:2004/3406, 22/3/2004).

82. Somut olayda, idare mahkemesinde görülen kamulaştırma kararının iptali davasında talep edilen yürütmenin durdurulması isteminin reddedildiği 26/11/2002 tarihli duruşmada Mahkemeye bildirilmesine rağmen Mahkeme, dava sonucunun beklenmesine devam edilmesi yönünde karar vermiş ve bu kararlarını idari davadaki karar kesinleşinceye kadar devam ettirmiştir.

83. Yargılama sürecinde tarafların yargılamayı geciktirici yöndeki işlem ve davranışları kural olarak, yargılamanın uzamasında taraf kusuru olarak kabul edilmekte ise de, yargılama makamlarının ilgili usulü imkânları kullanmak suretiyle bu girişimleri engelleme sorumluluğu bulunmaktadır (B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 41). Nitekim AİHM bir kararında, AİHM'ne konu edilen davada uzun yargılama şikâyetini incelerken ulusal hukukta açtığı diğer bir davanın bekletici mesele yapılmasını başvuranın kendisinin istediğini tespit etmiş, ancak davaların ivedilikle görülmesini sağlamanın ulusal mahkemelerin görevi olduğunun altını çizerek uzun yargılama nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır (Bkz., AİHM,*Sebahattin Evcimen/Türkiye*, B.No: 31792/06, 23/2/2010, § 32).

g. Hâkim değişikliğinden kaynaklanan gecikme

(B. No: 2013/4701, 23/1/2014, § 65):

65. …Hâkimlerin görevlerinin sık aralıklarla değiştirilmesi nedeniyle farklı hâkimlerin aynı dosyayı tekrar incelemek zorunda kalmalarının, yargılama sürecini uzattığı göz önünde tutulmalıdır.

(B. No: 2013/3442, 20/3/2014, § 45):

53. … [İ]lk derece mahkemesi önünde, bozmaya uyularak görülen davaya beş farklı hâkimin nezaret ettiği görülmüştür. Hâkimlerin görevlerinin sık aralıklarla değiştirilmesi nedeniyle farklı hâkimlerin aynı dosyayı tekrar ele alarak incelemek zorunda kalmalarının davaların uzamasının yanı sıra yargının iş yükünün artması üzerindeki olumsuz etkileri de göz önünde tutulmalıdır.

h. Davaları birleştirilmesinden kaynaklanan gecikme

(B. No: 2013/3282, 23/1/2014, § 44):

44. Başvuru konusu yargılamada söz konusu olduğu gibi, verilen birleştirme kararlarının hak ve adaletin tesisi için gerekli olduğu değerlendirilebilirse de, bu tür kararların yargılamayı uzatacağı göz önünde bulundurularak, yargılamanın diğer aşamalarında sürecin hızlandırılması hususunda daha fazla gayret ve özen gösterilmesi gerektiği açıktır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/4687, 23/1/2014, § 48.

i. Kanunlarda yer alan düzenleyici süreler

(B. No: 2012/1246, 6/2/2014, § 39-41):

39. Taraflar için 2942 sayılı Kanun'un 10. maddesinde kamulaştırma bedelinin tespiti davalarının sonuçlandırılması için öngörülen süreler mahkemelere yönelik süreler olduğundan düzenleyici nitelikte olup, mahkemeler bu sürede davayı sonuçlandıramasalar da daha sonra verdikleri kararların geçerli olduğunda şüphe yoktur. 2942 sayılı Kanun'un gereği yapılması gereken duruşmalar ve duruşma aralıkları, bilirkişi raporlarının beklenmesi ve tebligat işlemleri göz önünde bulundurulduğunda, bu sürelerin aşılabileceği görülmektedir (Bkz., B. No:

2013/817, 19/12/2013, §§ 47-48).

40. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de, benzer şekildeki düzenleyici sürelerin yargılama süresini kısaltma amacı taşıdığını vurgulamaktadır. AİHM, ulusal mahkemelerin yasal süreye riayetlerine ilişkin yerel mevzuatı nasıl yorumladıklarını ve uyguladıklarını denetlemenin görevi olmadığını belirterek davaların *"makul süre"*içerisinde tamamlanıp tamamlanmadığını tespit etmek amacıyla yargılama süresinin bütününü ele almakta ve bu sürenin Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasına uygun olup olmadığıyla sınırlı bir inceleme yapmaktadır. (Bkz., *Çalık/Türkiye*, B. No: 3675/07, 31/8/2010; *Dildirim ve Diğerleri/Türkiye*, B. No: 42927/10, 12/3/2013).

41. 2942 sayılı Kanun'un 10. maddesindeki sürelerin düzenleyici nitelikte süreler olduğu ve dava süreci göz önünde bulundurulduğunda, bu sürelerin aşılabileceği görülmekle birlikte kamulaştırma bedelinin tespiti davalarında kamulaştırma işlemlerinin başlamasıyla kişilerin mülkiyet haklarını kullanmalarının kısıtlandığı, kamulaştırma bedelini ancak dava sonunda alabildikleri ve bu bedele 11/04/2013 tarih ve 6459 sayılı Kanunla 2942 sayılı Kanun'un 10. maddesine fıkra eklenmeden önce faiz uygulanmadığı göz önünde bulundurulduğunda bu davaların süratle sonuçlandırılması gerektiği de açıktır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/1313, 6/3/2014, § 71-73.

j. Tanığa ulaşılamaması

(B. No: 2013/2364, 7/3/2014, § 65):

65. …[D]avada talimatla tanık beyanının alınması için yazılan müzekkerelere zamanında cevap verilmemesi ve gereğinin yapılamaması idari ve yargısal kurumlara atfedilmesi gereken kusurlar olup, devletin uyuşmazlıkların makul süre içinde nihai olarak sonuçlandırılmasını garanti edecek bir yargı sistemi ve bu amaçla mahkeme kararlarını zamanında ve gereği gibi yerine getirecek adli ve idari organlar kurma pozitif yükümlülüğünü yerine getiremediğini göstermektedir.

(B. No: 2013/3442, 20/3/2014, § 45):

45. Sigortalı hizmetlerin tespiti davaları kamu düzenine ilişkin davalar olduklarından bu davalarda resen araştırma ilkesi uygulanmaktadır. Buna göre söz konusu davada da resen tanık belirlenerek ifadeleri alınmıştır. Gerek İzmir Cumhuriyet Başsavcılığının, gerek posta müdürlüğünün yazılan müzekkerelere istenilen zamanda cevap vermemeleri ve ihzaren celplerine karar verilen tanıkların belirlenen tarihte hazır edilememeleri, idari ve yargısal kurumlara atfedilmesi gereken kusurlar olup, devletin uyuşmazlıkların makul süre içinde nihai olarak sonuçlandırılmasını garanti edecek bir yargı sistemi ve bu amaçla mahkeme kararlarını zamanında ve gereği gibi yerine getirecek adli ve idari mekanizmalar oluşturma yükümlülüğünü yerine getiremediğini göstermektedir.

E. Suç isnadıyla ilgili uyuşmazlıklar yönünden makul sürede yargılanma hakkı

1. Makul sürenin hesabı

a. Esas alınacak başlangıç tarihi

(B. No: 2012/625, 9/1/2014, § 34):

34. Ceza muhakemesinde yargılama süresinin makul olup olmadığı değerlendirilirken sürenin başlangıcı, bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirilmesi veya isnattan ilk olarak etkilendiği arama ve gözaltı gibi bir takım tedbirlerin uygulanması anıdır (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz: *Eckle/Almanya*, B. No: 8130/78, 15/07/1982, §§ 73–75)…

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/142, 9/1/2014, § 44; B. No: 2013/695, 9/1/2014, § 30, 35; B. No: 2012/152, 20/2/2014, § 90.

(B. No: 2013/99, 20/3/2014, § 73):

73. Başvurucunun, uzun yargılama şikayetleriyle ilgili dikkate alınması gereken süre, Emekli Sandığı müfettişi tarafından düzenlenen ön inceleme raporunun tarihi olan 15/8/2000 ile hakkındaki isnat nedeniyle verilen cezanın 15/10/2012 tarihinde Yargıtay 11. Ceza Dairesince onanması arasında geçen toplam 12 yıl 2 aydır.

b. Esas alınacak bitiş tarihi

(B. No: 2012/625, 9/1/2014, § 34):

34. …Ceza yargılamasında sürenin sona erdiği tarih, suç isnadına ilişkin nihai kararın verildiği, yargılaması devam eden davalar yönünden ise Anayasa Mahkemesinin makul süre şikâyetiyle ilgili kararını verdiği tarihtir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/695, 9/1/2014, § 35.

(B. No: 2012/142, 9/1/2014, § 44):

44. …Ceza yargılamasında sürenin sona erdiği tarih, suç isnadına ilişkin nihai kararın ilgilisi tarafından öğrenildiği, yargılaması devam eden davalar açısından ise Anayasa Mahkemesinin makul süre şikâyetleriyle ilgili kararını verdiği tarihtir.

c. Zaman bakımından yetkiden önceki sürelerin de dikkate alınması gerektiği

(B. No: 2012/625, 9/1/2014, § 35):

35. …[S]uç isnadının tarihi ile Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruların incelenmesi ile ilgili zaman bakımından yetkisinin başladığı tarih farklı olabilir. İsnat tarihi Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23/9/2012 tarihinden önce olan ancak bu tarihte yargılaması devam eden ya da verilen nihai karar henüz kesinleşmemiş olan ceza davaları ile ilgili olarak, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği yönündeki şikayetler bakımından dikkate alınacak süre, 23/9/2012 tarihinden sonra geçen süre değil, suçun isnat edildiği tarihten itibaren geçen süredir. Dolayısıyla, ceza muhakemesinde yargılama süresinin makul olmadığı yönündeki şikayetlerde, 23/9/2012 tarihinde derdest olmak şartıyla, suç isnadının gerçekleştiği tarih ile suç isnadına ilişkin nihai kararın ilgilisi tarafından öğrenildiği tarihe veya devam eden davalarda Anayasa Mahkemesinin başvuruyu karara bağladığı tarihe kadar geçen süre dikkate alınacaktır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/142, 9/1/2014, § 45; B. No: 2013/695, 9/1/2014, § 36; B. No: 2012/152, 20/2/2014, § 90.

2. Sürenin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterler

a. Genel kriterler

(B. No: 2012/625, 9/1/2014, § 29, 30 ve 43):

29. Davanın karmaşıklığı, yargılamanın kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvurucunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği gibi hususlar, bir davanın süresinin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterlerdir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 41–45).

30. Ancak belirtilen kriterlerden hiçbiri makul süre değerlendirmesinde tek başına belirleyici değildir. Yargılama sürecindeki tüm gecikme periyotlarının ayrı ayrı tespiti ile bu kriterlerin toplam etkisi değerlendirilmek suretiyle, hangi unsurun yargılamanın gecikmesi açısından daha etkili olduğu saptanmalıdır (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 46).

…

43. Yargılama süresinin makul olup olmadığının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken davadaki sanık sayısı, davanın karmaşıklığı, atılı suçun vasıf ve mahiyeti, söz konusu suç için öngörülen cezanın miktarı gibi unsurların hiçbiri somut davadaki yargılama süresinin makul olarak değerlendirilmesine olanak vermemektedir…

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/695, 9/1/2014, § 30, 31 ve 44; B. No: 2012/152, 20/2/2014, § 93 ve 100.

(B. No: 2012/142, 9/1/2014, § 41-43):

41. Yargılama süresinin makul olup olmadığı incelenirken davanın karmaşıklığı, başvurucunun yargılama süresince gösterdiği tavır ve davranışlar, kamu otoritelerinin ve özellikle de yargılama makamlarının tutumları, davanın başvurucu açısından taşıdığı önem ve söz konusu yargılama bir ceza yargılaması ise başvurucunun tutuklu olup olmadığı gibi hususların dikkate alınması gerekir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 41; *Kalachnikov/Rusya*, B. No: 47095/99, 15/7/2002, § 125–132).

42. Yargılamaya intikal eden maddi vakıalar ve ispat araç-

larından oluşan dava malzemesinin veya uygulanacak hukuk kurallarının karmaşık olması, yargılama faaliyetinin süresi üzerinde etkili olabilir. Bu nedenle her bir başvuru açısından sürenin değerlendirilmesi, çoğu zaman hem niteliğe hem niceliğe ilişkin bir inceleme yapılmasını gerektirir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 42).

43. Yargılama faaliyetinin süresine ilişkin değerlendirmede, ilgili makamların tutumunun da göz önünde bulundurulması gerekir. Bu kapsamda sadece yargı makamları değil, Devletin kamu gücü kullanan tüm organlarına atfedilebilir bir gecikme olup olmadığı incelenmelidir. Yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi, yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Anayasa'nın 36. maddesi, hukuk sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesini gerektirir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 44).

(B. No: 2013/5278, 15/4/2014, § 19-21):

19. Makul süre incelemesinde; yargılamaya intikal eden maddi vakıalar ve ispat araçlarından oluşan dava malzemesinin veya uygulanacak hukuk kurallarının karmaşık olması; tarafların genel olarak yargılama sürecindeki tutumu, yargılama sürecinin uzamasındaki etkisi ve usuli haklarını kullanırken gereken dikkat ve özeni gösterip göstermedikleri; yargı makamları yanında dava süreciyle ilgili kamu gücü kullanan tüm devlet organlarına atfedilebilir yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden kaynaklanan bir gecikme olup olmadığı ve yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilip gösterilmediği; başvurucu için hukuki korumanın bir an önce gerçekleştirilmesindeki yararının ne olduğu gibi davanın niteliği ve niceliğine ilişkin birçok hususun birlikte değerlendirilerek karar verilmesi gerekmektedir (B. No: 2013/772, 7/11/2013, § 58).

20. Yargılama faaliyetinin süresine ilişkin değerlendirmede, ilgili makamların tutumunun da göz önünde bulundurulması

gerekir. Bu kapsamda sadece yargı makamları değil, Devletin kamu gücü kullanan tüm organlarına atfedilebilir bir gecikme olup olmadığı incelenmelidir. Yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi, yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Anayasa'nın 36. maddesi, hukuk sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesini gerektirir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 44).

21. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), ulusal mahkemelerin yasal süreye riayetlerine ilişkin yerel mevzuatı nasıl yorumladıklarını ve uyguladıklarını denetlemenin görevi olmadığını belirterek davaların "*makul süre*" içerisinde tamamlanıp tamamlanmadığını tespit etmek amacıyla yargılama süresinin bütününü ele almakta ve bu sürenin Sözleşme'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasına fıkrasına uygun olup olmadığıyla sınırlı bir inceleme yapmaktadır. (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Çalık/Türkiye*, B. No: 3675/07, 31/8/2010; *Dildirim ve Diğerleri/Türkiye*, B. No: 42927/10, 12/3/2013).

b. Yapısal sorunlar ve organizasyon eksiklikleri

(B. No: 2012/625, 9/1/2014, § 38-41):

38. Yargılama sürecinin uzamasında yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi, yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Zira Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi, hukuk sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu yüklemektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 44).

39. Bu kapsamda, yargı sisteminin yapısı, mahkeme kalemindeki rutin görevler sırasındaki aksamalar, hükmün yazılmasındaki, bir dosyanın veya belgenin bir mahkemeden diğerine gönderilmesindeki ve raportör atanmasındaki gecikmeler,

yargıç ve personel sayısındaki yetersizlik ve iş yükü ağırlığı nedeniyle yargılamada makul sürenin aşılması durumunda da yetkili makamların sorumluluğu gündeme gelmektedir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz: *Foti ve Diğerleri/İtalya*, B. No: 7604/76, 10/12/1982, § 61; *Neumeister/Avusturya*, B. No: 8163/07, 2/4/2013, §§ 20–21; *Zimmermann-Steiner/İsviçre*, B. No: 8737/79, 13/07/1983, §§ 29–32; *Reilly/İrlanda*, B. No: 21624/93, 22/2/1995, §§ 65–66; *Eckle/Almanya*, B. No: 8130/78, 15/07/1982, § 84).

40. Devlet, yargılama sisteminde çözüm bekleyen uyuşmazlıkların nicelik itibarıyla artmasına rağmen, yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilebilmesi için gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, hukuk sisteminin adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunun bir görünümüdür.

41. Somut başvuru açısından özellikle değerlendirilmesi gereken yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliklerinin yol açtığı gecikmeler AİHM tarafından da müteaddit defalar incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, bir yapısal sorun olması ve yargılama sisteminde çözüm bekleyen uyuşmazlıkların uzun bir müddet zarfında artması ve birikmesi sonucu yargılamalarda makul sürenin aşılması durumunda, Sözleşme'nin 6. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmaktadır (Bkz: *Buchholz/Almanya*, B. No: 7759/77, 6/5/1981; *Guincho/Portekiz*, B. No: 8990/80, 10/7/1984; *Unión Alımentarıa Sanders S.A./İspanya*, B. No: 11681/85, 7/7/1989; *Zimmermann-Steiner/İsviçre*, B. No: 8737/79, 13/7/1983). Tek dereceli bir yargılamada yedi yılı aşkın bir süre devam eden yargılama faaliyetinin, Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi gereğince, yargılama sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi zorunluluğu göz önünde bulundurulduğunda, hukuk sisteminde var olan yapısal ve organizasyona ilişkin eksikliklerin, yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmemesini izah edemeyeceği açıktır.

(B. No: 2013/695, 9/1/2014, § 39-42):

39. Yargılama sürecinin uzamasında yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi, yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Zira Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi, hukuk sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu yüklemektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 44).

40. Bu kapsamda, yargı sisteminin yapısı, mahkeme kalemindeki rutin görevler sırasındaki aksamalar, hükmün yazılmasındaki, bir dosyanın veya belgenin bir mahkemeden diğerine gönderilmesindeki ve raportör atanmasındaki gecikmeler, yargıç ve personel sayısındaki yetersizlik ve iş yükü ağırlığı nedeniyle yargılamada makul sürenin aşılması durumunda da yetkili makamların sorumluluğu gündeme gelmektedir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz: *Foti ve Diğerleri/İtalya*, B. No: 7604/76, 10/12/1982, § 61; *Neumeister/Avusturya*, B. No: 8163/07, 2/4/2013, §§ 20–21; *Zimmermann-Steiner/İsviçre*, B. No: 8737/79, 13/07/1983, §§ 29–32; *Reilly/İrlanda*, B. No: 21624/93, 22/2/1995, §§ 65–66; *Eckle/Almanya*, B. No: 8130/78, 15/07/1982, § 84).

41. Başvuruya konu yargılama faaliyeti açısından söz konusu olan yaklaşık 11 yıl 2 aylık yargılama süresinin 7 yıllık bölümünün kanun yolu incelemesinde geçtiği nazara alındığında, somut başvuru açısından özellikle değerlendirilmesi gereken yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliklerinin yol açtığı gecikmeler AİHM tarafından da müteaddit defalar incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, bir yapısal sorun olması ve yargılama sisteminde çözüm bekleyen uyuşmazlıkların uzun bir müddet zarfında artması ve birikmesi sonucu yargılamalarda makul sürenin aşılması durumunda, Sözleşme'nin 6. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmaktadır (Bkz: *Buchholz/Almanya*, B. No: 7759/77, 6/5/1981; *Guincho/Portekiz*, B. No: 8990/80, 10/7/1984; *Unión Alımentarıa Sanders S.A./İspanya*, B. No: 11681/85, 7/7/1989; *Zimmermann-Steiner/İsviçre*, B. No: 8737/79, 13/7/1983). Zira devlet, yargılama sisteminde çözüm

bekleyen uyuşmazlıkların nicelik itibarıyla artmasına rağmen, yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilebilmesi için gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, hukuk sisteminin adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunun bir görünümüdür.

42. Başvuru dosyasının incelenmesinde, …derece mahkemesince verilen karar dört defa temyiz edilmiş ve üç kez bozulmuştur. ...Yargı sisteminin yapısından kaynaklanan iş yükü ve organizasyon eksikliğinin somut başvuruya ilişkin yargılama süresinin uzaması üzerinde baskın bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi gereğince, yargılama sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi zorunluluğu göz önünde bulundurulduğunda, hukuk sisteminde var olan yapısal ve organizasyona ilişkin eksikliklerin, yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmemesini izah edemeyeceği açıktır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/99, 20/3/2014, § 74-77; B. No: 2012/1145, 15/4/2014, § 35., 36 ve 38.

(B. No: 2013/700, 15/4/2014, § 51):

51. …Yargı sisteminin yapısından kaynaklanan iş yükü ve organizasyon eksikliğinin somut başvuruya ilişkin yargılama süresinin uzaması üzerinde baskın bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesi gereğince, yargılama sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi zorunluluğu göz önünde bulundurulduğunda, hukuk sisteminde var olan yapısal ve organizasyona ilişkin eksikliklerin, yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmemesini izah edemeyeceği açıktır.

Aynı yönde bkz. 2013/2253, 15/4/2014, § 35.

c. Tarafların tutumu

(B. No: 2013/5278, 15/4/2014, § 26 ve 27):

26. Somut olayda, başvuruya konu uyuşturucu madde ticareti suçundan yapılan ceza yargılamasında ilk derece mahkemesi ve temyiz mahkemesinin tutumlarının özel bir karmaşıklık göstermediği, yargılamanın iki dereceli mahkeme önünde toplam 7 yıl sürdüğü tespit edilmiştir. Buna karşın başvurucunun yakalanmasından sonra derece mahkemesi önündeki yargılamanın yaklaşık 6 ayda, temyiz sürecinin yaklaşık 2 yıl 4 ayda tamamlandığı, bu durumda yargılamanın uzamasında duruşmalara gelmeyen başvurucunun yakalanmasının beklenmesinin en önemli etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yargılama süresinin bütünü dikkate alındığında ilk derece ve Yargıtaydaki yargılama sürecinde başvurucunun haklarını ihlal edecek şekilde gecikme olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

27. Açıklanan nedenlerle, başvurucunun makul süreyi aştığını ileri sürdüğü yargılamasının uzunluğu konusunda açık ve görünür bir ihlal saptanmadığından, başvurunun, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

V. Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkı

Anayasa:

Madde 36 *(Birinci fıkra)- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*

Madde 38 *(Dördüncü ve altıncı* fıkralar*)- Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.*

Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

Madde 39 *- Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan* ısnatlardan *dolayı açılan hakaret davalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya* şikayetçinin *ispata razı olmasına bağlıdır.*

Madde 141 *(Üçüncü fıkra) - Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*

Madde 148 (Üçüncü fıkra) *- Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin… ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir…*

Sözleşme:

Madde 6*- 1. Herkes davasının… hakkaniyete uygun… görülmesini isteme hakkına sahiptir.*

A. Genel olarak

(Not: 30/6/2014 tarihine kadar verilmiş kararlar arasında bu konuya yer veren bir karara rastlanılmamıştır.)

B. Silahların eşitliği ilkesi

(Not: Bu başlık altında silahların eşitliği ilkesini Anayasa'nın 36. maddesi (dolayısıyla AİHS'in 6. maddesi) bağlamında ele alan kararlara yer verilmiştir. Bilindiği üzere bu ilke yaşama hakkı, işkence ve eziyet yasağı ya da kişi hürriyeti ve güvenliği bağlamında da dikkate alınan ve kullanılan bir ilkedir (Bkz. B. No: 2012/853, 2/10/2013, § 23)).

1. Genel İlkeler

(B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 32):

32. …Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri de silahların eşitliği ilkesidir. Silahların eşitliği ilkesi davanın taraflarının usuli haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelir. Ceza davalarının yanı sıra mede-

"*Hakkaniyete uygun yargılanma*"nın temel unsuru, yargılamanın "çelişmeli" olması ve taraflar arasında "*silahların eşitliği*"nin sağlanmasıdır (*Rowe ve Davis/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 28901/95, 16/2/2000, § 60).

"Çelişmeli yargılama" ilkesi, taraflara, dosyaya giren görüşler ve diğer tarafça sunulan deliller hakkında bilgi sahibi olma ve bunlar üzerinde değerlendirme yapma imkânı verilmesi anlamına gelir. Adil yargılanma hakkı, cezai konularda, soruşturma/kovuşturma makamlarının, şüphelinin/sanığın lehine veya aleyhine olarak ellerinde bulundurdukları delilleri savunma tarafına açıklamalarını gerektirir. Ancak bu husus mutlak olmayıp bazı sınırlamalara konu olabilir (Bkz. *Rowe ve Davis/Birleşik Krallık* [BD], § 60 ve 61).

"*Silahların eşitliği*" ilkesi, taraflardan her birinin, karşı tarafa göre önemli bir dezavantaja uğramadan iddia ve savunmalarını ileri sürebilmesini gerektirir (*Kress/Fransa* [BD], B. No: 39594/98, 7/06/2001, § 72).

Adalet yönetiminin adil bir görüntü vermesi önemli olup tarafların yargılamaya "*etkili katılım*"ları sağlanmalıdır. Bu hak, kural olarak, sadece duruşmada hazır bulunmayı değil, dinlemeyi, takip etmeyi, iddialarını destekleyecek şeyleri ileri sürmeyi de içerir. Çelişmeli yargılamaların doğasında var olan söz konusu hak, ceza yargılamaları yönünden, madde 6 § (3)'te yer alan sanığın "*kendini savunma*" hakkından da çıkarılabilir (Ceza yargılaması yönünden bkz. *Tarasov/Ukrayna*, B. No: 17416/03, 31/10/2013, § 98; hukuk yargılaması yönünden bkz. *D.D./Litvanya*, B. No: 13469/06, 14/2/2012, § 119).

"*Delillerin kabul edilebilirliği*", öncelikle iç hukukun düzenleme alanına girer ve "*delillerin değerlendirmesi*" kural olarak ulusal mahkemelerin görevidir. Bireysel başvuru kapsamında Mahkemenin görevi, delillerin elde edilme yöntemi de dâhil yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadı-

ni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin hukuk davaları ve idari davalarda da bu ilkeye uyulması gerekir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 33; B. No: 2012/998, 7/11/2013, § 37; B. No: 2013/6833, 3/4/2014, § 56.

ğını saptamaktır (Ceza yargılaması yönünden bkz. *Ramanauskas/Litvanya* [BD], B. No: 74420/01, 5/2/2008), § 52; hukuk yargılaması yönünden bkz. *Elsholz/Almanya* [BD], B. No: 25735/94, 13/7/2000, § 66).

Madde 6 § 1 uyarınca, mahkemeler, kararlarında "*gerekçe*" göstermekle yükümlüdür. Ancak bu, her iddiaya ayrıntılı yanıt verilmesini gerektirmez. Anılan yükümlülüğün kapsamı, kararın niteliğine göre değişebilir (*Gorou/Yunanistan (No: 2)* [BD], B. No: 12686/03, 20/03/2009, §37).

(B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 18):

18. Taraflar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin sağlanmasını amaçlayan silahların eşitliği ilkesi, mahkeme önünde sahip olunan hak ve yükümlülükler bakımından taraflar arasında eşitliğin sağlanması ve bu dengenin yargılamanın her aşamasında korunmasını ifade etmekte olup, bu usuli güvence gereğince, uyuşmazlığın her iki tarafına da savunmasının temel dayanağı olan delilleri sunma imkânı tanınmalıdır (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *De Haes ve Gijsels/Belgium*, B. No. 19983/92, 24/02/1997, § 58).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/4424, 6/3/2014, § 20.

(B. No: 2012/603, 20/2/2014, § 46):

46. Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri silahların eşitliği ilkesidir. Silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarının usuli haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelmektedir (B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 32). Kural olarak başvurucular, davanın karşı tarafına tanınan bir avantajın kendisine zarar vermiş olduğunu veya bu durumdan olumsuz etkilendiğini ispat etmek zorunda değildirler. Taraflardan birine tanınan, diğerine tanınmayan avantajın, fiilen olumsuz bir sonuç doğurduğuna dair delil bulunmasa da silahların eşitliği ilkesi ihlal edilmiş sayılır. (Bkz., AİHM, *Zagorodnikov/Rusya*, B. No: 66941/01, 7/6/2007, § 30).

2. Gizli bilgilere ulaşılamaması

(B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 32, 33, 34 ve 40):

32. Başvurucu, … davalı idare tarafından sunulan gizlilik dereceli bilgilerin kendisine tebliğ edilmediğini ve bu suretle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmektedir.

33. Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri de silahların eşitliği ilkesidir. Silahların eşitliği ilkesi davanın taraflarının usuli haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelir. Ceza davalarının yanı sıra medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin hukuk davaları ve idari davalarda da bu ilkeye uyulması gerekir (B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 32).

34. Başvuru konusu yargılama sonucunda verilen kararda davanın süresinde açılmaması yönünden reddi ile birlikte bir adet gizli zarfın iadesine de karar verildiği, bu kararın davanın esasının tartışılması sonucu verilmiş bir karar olmadığı, gerekçeli kararda gizli olduğu belirtilen zarftaki belgelerin mahkemece değerlendirildiğine ve karara esas teşkil ettiğine ilişkin açık bilgilerin yer almadığı anlaşılmaktadır.

…

40. [Öte yandan b]aşvuru konusu olayda, başvurucunun 9/7/2012 tarihinde [AYİM'e] yaptığı karar düzeltme talebi (§16) incelendiğinde, başvurucunun davalı idare tarafından sunulan gizlilik dereceli bilgilerin kendisine tebliğ edilmediği ve bu bilgilerin hükme esas alındığına ilişkin herhangi bir iddiayı ileri sürmediği görülmektedir.

3. Başsavcılığın görüşünün tebliğ edilmemesi

(B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 32-37):

32. Başvurucu… Başsavcılık görüşünün kendisine tebliğ edilmeyerek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri de silahların eşitliği ilkesidir. Silahların eşitliği ilkesi davanın taraflarının usuli haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve

taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelir. Ceza davalarının yanı sıra medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin hukuk davaları ve idari davalarda da bu ilkeye uyulması gerekir.

33. AİHM, dosyaya ilişkin bağımsız bir inceleme yaparak görüşünü mahkemeye sunan AYİM Başsavcısının görüşünün önceden taraflara tebliğ edilmemesi nedeniyle silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Miran/Türkiye*, 43980/04, 21/4/2009). Bu nedenle Başsavcılık görüşünün önceden taraflara tebliğ edilerek incelemelerine sunulması ve karşı görüşlerini hazırlama imkanı verilmesi adil yargılanma hakkının bir gereğidir.

34. Bu kapsamda kanun koyucu yasal değişikliğe gitmiş ve 3/6/2012 tarih ve 28312 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 22/5/2012 tarih ve 6318 sayılı Kanun'un 60. maddesi ile 1602 sayılı Kanun'un 47. maddesine Başsavcılık düşüncesinin Genel Sekreterlikçe taraflara tebliği ve tebliğden itibaren yedi gün içerisinde tarafların cevaplarını yazılı olarak Mahkemeye bildirebilmesi imkanı öngören bir kural eklenmiştir.

35. … başvurucu ilk derece yargılaması aşamasında tebliğ edilmemiş olsa bile karar düzeltme aşamasında aynı mahiyette olan Başsavcılık görüşünden haberdar olmuş ve buna yönelik görüşlerini hazırlama ve mahkemeye sunma imkânı bulmuştur.

36. Diğer taraftan başvurucu eğer ilk derece yargılaması sırasında kendi lehine olan başsavcılık görüşü tebliğ edilmiş olsaydı mahkeme önünde dile getiremediği hangi ilave tezleri ileri süreceğine ilişkin olarak da herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Ayrıca AYİM'nin kararını verirken Başsavcılık görüşüne dayanmadığı da görülmektedir. Bu nedenle başvurucunun ilk derece yargılaması sırasında Başsavcılık düşüncesinin önceden tebliğ edilmemesi sebebiyle yargılamanın sonucunu etkileyecek usuli bir imkândan mahrum bırakıldığı söylenemez (*Portekiz Futbol Federasyonu/Portekiz*, 49639/09, 3/4/2012, § 38). Sonuç olarak somut olayda silahların eşitliği ilkesinin ihlal edilmediği

anlaşılmaktadır.

AYİM başsavcılığının görüşünün tebliğ edilmemesi şikâyetine ilişkin aynı yönde bkz. B. No: 2012/998, 7/11/2013, § 34, 37, 39-41; B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 42, 43, 46-47; B. No: 2012/574, 6/2/2014, § 46-48; B. No: 2012/744, 20/2/2014, § 36-40; B. No: 2012/1097, 20/2/2014, § 36-40; B. No: 2012/1180, 20/2/2014, § 36-40.

4. Raportör hâkimin görüşünün tebliğ edilmemesi

(B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 42 ve 45-47):

42. Başvurucu, … AYİM tarafından davanın reddine karar verilmeden önce … raportörün düşüncesinin kendisine tebliğ edilmediğini ve bu suretle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmektedir.

…

45. Raportör hâkimin görevi ve yargılama sürecindeki pozisyonu … savcılık makamı ile aynı nitelikte değildir. Raportör hâkimler, mahkeme veya daire başkanı gözetiminde kendilerine havale edilen davaları incelemekte, karar taslaklarını ve tutanakları hazırlamakta iken savcılar mahkeme başsavcısının maiyeti altında çalışmaktadırlar. Genel olarak raportör hakimler soruşturma yapmayıp daha önce soruşturması tamamlanmış bir dosya hakkında yazılı veya sözlü olarak görüşlerini açıklamaktadırlar. Bu şekilde mahkeme üyelerini etkileyebilecek kanaatler ileri sürmeleri mümkün olmakla birlikte bu görevi mahkeme veya daire başkanını temsilen yerine getirmektedirler (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Meral/Türkiye*, B. No: 33446/02, 27/11//2007, § 40-42).

46. Dosyanın incelenmesinden ilk derece yargılaması sırasında … Raportörün görüşünün önceden taraflara tebliğ edildiği anlaşılamamaktadır. AYİM Birinci Dairesinin davanın süre aşımı nedeniyle reddi kararında … Raportör görüşüne yer verilmemiştir. Başvurucu 9/7/2012 tarihli karar düzeltme istemli dilekçesinde … Raportör görüşünün kendisine tebliğ edilmediğini de ileri sürmemiştir...

47. Diğer taraftan başvurucu eğer ilk derece yargılaması sırasında … raportörün görüşü tebliğ edilmiş olsaydı mahkeme önünde dile getiremediği hangi ilave tezleri ileri süreceğine

ilişkin olarak da herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Ayrıca AYİM'nin kararını verirken … raportörün görüşüne dayanmadığı da görülmektedir. Bu nedenle başvurucunun ilk derece yargılaması sırasında … raportörün düşüncesinin önceden tebliğ edilmemesi sebebiyle yargılamanın sonucunu etkileyecek usuli bir imkândan mahrum bırakıldığı söylenemez. Sonuç olarak somut olayda silahların eşitliği ilkesinin ihlal edilmediği anlaşılmaktadır.

(B. No: 2012/574, 6/2/2014, § 49, 52-55):

49. Başvurucu … raportörün düşüncesinin … kendisine tebliğ edilmemesinin adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmektedir.

…

52. Raportörler, daire başkanı gözetiminde kendilerine havale edilen davaları inceler, düşüncelerini sözlü ve yazılı olarak bildirir, karar taslaklarını ve tutanakları hazırlarlar. Dolayısıyla dava dosyası hakkında karar verecek heyet ile birlikte çalışır ve heyet adına inceleme yaparak uyuşmazlığın çözümüne katkı sağlarlar. Raportör düşüncelerinin, daire üyelerini etkileyebilecek kanaatleri taşımaları mümkün olmakla birlikte bu düşünceler mahkemenin iç işleyişine ilişkin ve nihai kararın verilmesi sürecinde hazırlanan bir görüş olup, raportörler bu görevi mahkeme veya daire başkanını temsilen yerine getirmektedirler. Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının bir unsuru olan silahların eşitliği ilkesi davanın tarafları arasındaki çelişmeli yargıyı güvence altına almakta olup, bu ilke mahkemenin iç işleyişine ilişkin usuller yönünden uygulanamaz (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Meral/Türkiye*, B. No: 33446/02, 27/11//2007, § 40-42).

53. Somut davada AYİM raportörü tarafından, dava dosyası incelenmiş ve uyuşmazlığa ilişkin açıklamaları AYİM Daire Başkanı ve üyelerine sunulmuştur. Raportörün açıklamalarından sonra Daire Başkanı ve dört üye tarafından dava hakkında karar verilmiştir. Mevcut davada, raportörün önyargılı davranmasına neden olacak düşünce sunduğunu gösteren herhangi bir unsur bulunmamaktadır. Raportörün düşüncesi başvurucuya tebliğ edilmemişse de bu durum adil yargılanma hakkının

ihlali niteliğinde kabul edilemez.

54. Diğer taraftan başvurucu eğer ilk derece yargılaması sırasında başsavcılık ve raportörün düşüncesi tebliğ edilmiş olsaydı mahkeme önünde dile getiremediği hangi ilave tezleri ileri süreceğine ilişkin olarak da herhangi bir açıklamada bulunmamış olup, somut olayda silahların eşitliği ilkesinin ihlal edilmediği anlaşılmaktadır (B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 47).

55. Açıklanan nedenlerle, AYİM'in kararlarında silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerine yönelik açık bir ihlalin olmadığı anlaşıldığından başvurunun bu kısmının *"açıkça dayanaktan yoksun olması"* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

5. Tetkik hâkiminin görüşünün tebliğ edilmemesi

(B. No: 2013/5486, 4/12/2013, § 61-64):

61. Tetkik hâkimleri, daire başkanı tarafından verilen dava dosyalarının ilk incelemelerini yapar ve hazırladığı yazılı veya sözlü raporu daire başkanı veya üyelerine sunar. Dolayısıyla dava dosyası hakkında karar verecek heyet ile birlikte çalışır ve heyet adına inceleme yaparak rapor hazırlar.

62. Başvurucu, Yargıtay tetkik hâkiminin görüşünün tarafına bildirilmediğini, bu şekilde savunma hakkı ve çelişmeli yargı ilkesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

63. AİHM, Danıştay tetkik hâkiminin kanaatlerinin önceden tebliğ edilmemesine ilişkin olarak bu yargı mensubunun görevinin savcının göreviyle mukayese edilebilir olmadığını belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir. AİHM kararına göre, tetkik hâkimleri, Danıştay Başkanı ve kurul ve daire başkanları tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getirmekle ve bunlar tarafından havale edilen davaları incelemekle sorumlu iken, savcılar Danıştay Başsavcısının emri altında çalışmaktadırlar. Genel olarak tetkik hâkimleri soruşturma yapmayıp, daha evvel soruşturması tamamlanmış bir dosya hakkında görüşlerini sunmaktadırlar. Tetkik hâkiminin, mütalaasını yazılı ya da sözlü olarak sunarak, hâkimlerin karar vermesine yardımcı olmayı amaçladığı doğrudur. Ancak bu görevin, Danıştay Başkanı ve Daire Başkanlarını temsilen

yerine getirdiği hukuki görevlerinden olduğu gözükmektedir. Danıştay Başkanı ve Daire Başkanlarının yönetimindeki tetkik hâkimleri karar taslaklarını yazar ve tutanakları hazırlarlar. Dolayısıyla AİHM, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının bu bakımdan ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (bkz.*Meral/Türkiye*, B.No. 33446/02, 27/11/2007).

64. Somut davada Yargıtay tetkik hâkimi tarafından, Kadıköy 3. İş Mahkemesi dosyası ve kararı incelenerek rapor hazırlanmış, Yargıtay Daire Başkanı ve üyelerine sunulmuştur. Tetkik hâkiminin raporu dinlendikten sonra Daire Başkanı ve dört üye tarafından hüküm düzeltilerek onanmıştır. Mevcut davada, tetkik hâkiminin önyargılı davranmasına neden olacak rapor sunduğunu gösteren herhangi bir unsur bulunmamaktadır. Tetkik hâkiminin raporu başvurucuya tebliğ edilmemişse de bu durum adil yargılanma hakkının ihlali niteliğinde kabul edilemez.

6. Gösterilen tanığın dinlenmemesi ve delilleri sunma imkanına sahip olunmaması

(B. No: 2013/4424, 6/3/2014, § 20 ve 22):

20. …Silahların eşitliği ilkesi kapsamında aranan usuli imkânlar noktasındaki denge, tarafların tanıkları arasında da farklı muamele yapılmamasını gerektirir. Ancak yargılama sırasında bir tarafın tanığına özel bir ağırlık verilmemişse ve mahkeme hükmü başka delillerle desteklenerek oluşturulmuşsa, silahların eşitliği ilkesine aykırı ve sonucu itibarıyla bir tarafı diğer taraf karşısında önemli bir dezavantaj içine sokan bir uygulamanın varlığından söz etmek mümkün değildir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Ankerl/Switzerland*, B. No. 17748/91, 23/10/1996, § 38).

…

22. Yargılama makamları, yargılamanın taraflarınca ileri sürülen iddiaları ve gösterdikleri delilleri gereği gibi incelemek zorundadır. Bununla birlikte, belirli bir davaya ilişkin olarak delilleri değerlendirme ve gösterilmek istenilen delilin davayla ilgili olup olmadığına karar verme yetkisi esasen derece mahkemelerine aittir. Mevcut yargılamada geçerli olan delil sunma

ve inceleme yöntemlerinin adil yargılanma hakkına uygun olup olmadığını denetlemek Anayasa Mahkemesi'nin görevi kapsamında olmayıp, Mahkemenin görevi başvuru konusu yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığının değerlendirilmesidir. Genel anlamda hakkaniyete uygun bir yargılamanın yürütülebilmesi için silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri ışığında, taraflara iddialarını sunmak hususunda uygun olanakların sağlanması şarttır. Taraflara tanık delili de dâhil olmak üzere delillerini sunma ve inceletme noktasında da uygun imkânların tanınması gerekir. Bu anlamda, delillere ilişkin dengesizlik veya hakkaniyetsizlik iddialarının da yargılamanın bütünü ışığında değerlendirilmesi zorunludur (B. No. 2013/2116, 23/1/2014, § 22; Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Barbera Messegue ve Jabardo/İspanya*, B.No.10590/83, 6/12/1988, § 68). Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, tarafların tanık ve bilirkişi incelemesi de dâhil, dermeyan ettikleri delillerin değerlendirilmesi ve özellikle bu taleplerin reddi halinde, yargılama makamınca bu karara ilişkin tutarlı şekilde gerekçe gösterilmesi gereğidir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Vidal/Belgium*, B. No. 12351/86, 22/04/1992, § 34;*Tamminen/Finland*, B. No. 40847/98,15/06/2004, §§ 40-42).

(B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 23 ve 24):

23. Yapılan yargılama sırasında tanık dinletme hakkı da dâhil olmak üzere delillerin ibrazı ve değerlendirilmesi adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olarak kabul edilen silahların eşitliği ilkesi kapsamında kabul edilmekte olup, bu hak adil yargılanma hakkının somut görünümlerinden biridir. Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı bir çok kararında, ilgili hükmü Sözleşmenin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşmenin lafzi içeriğinde yer alan gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkesi gibi ilke ve haklara, Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir (B. No.2012/13, 2/7/2013, § 38).

24. Taraflar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin sağlanmasını amaçlayan silahların eşitliği ilkesi, mahkeme önünde sahip olunan hak ve yükümlülükler bakımından taraflar

arasında eşitliğin sağlanması ve bu dengenin yargılamanın her aşamasında korunmasını ifade etmekte olup, bu usuli güvence gereğince, uyuşmazlığın her iki tarafına da savunmasının temel dayanağı olan delilleri sunma imkânı tanınmalıdır (B.No. 2013/2116, 23/1/2014, § 18; Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *De Haes ve Gijsels/Belçika*, B. No. 19983/92, 24/02/1997, § 53).

C. Çelişmeli yargılama ilkesi

(Not: Anayasa Mahkemesi Bölümlerinin kararlarında bu ilke bazen "çekişmeli" bazen de "çelişmeli" yargılanma ilkesi olarak ifade edilmiştir. Hatta bazı kararlarda her iki kavramın da birlikte kullanıldığı görülmektedir (Bkz. B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 43, 48). Ancak daha sonra Heyetimiz anılan ilkenin "çelişmeli yargılama ilkesi" olarak adlandırılmasının daha doğru olacağını ifade ettiğinden bundan sonraki kararlarda bunun kullanılması uygun olacaktır

Öte yandan bu ilke ile silahların eşitliği ilkesi arasında yakın bir bağ bulunduğundan Bölümler kararlarında bu iki ilkenin birlikte ele alındığı da ifade edilmelidir. O nedenle "silahların eşitliği" ve "çelişmeli yargılama" ilkeleri açısından benzer kararlara atıfta bulunulması gereği ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte bu iki ilke tam aynı şeyi ifade etmediğinden bundan sonraki kararlarda, birlikte kullanımın gerekli olduğu durumlar dışında, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin ayrı ayrı kullanımının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Aşağıda yer verilen kararlarda silahların eşitliği ilkesinden gidilerek sonuca varılmakla beraber çelişmeli yargılama ilkesinden de söz edildiğinden, bunlara bu başlık altında da yer verilmeleri uygun görülmüştür.)

1. Genel İlkeler

(B. No: 2012/603, 20/2/2014, § 47):

47. Silahların eşitliği ilkesinin tamamlayıcısı olan çelişmeli yargılanma hakkı, kural olarak bir hukuk ya da ceza davasında tüm taraflara, gösterilen kanıtlar ve sunulan görüşler hakkında bilgi sahibi olma ve bunlarla ilgili görüş bildirebilme imkânı vermektedir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *J.J./Hollanda*, B. No: 9/1997/793/994, 27/3/1998, § 43; *Vermeulen/Belçika*, B.No: 19075/91, 20/2/1996, § 33) …

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/6833, 3/4/2014, § 57.

(B. No: 2013/4424, 6/3/2014, § 21):

21. … [A]dil yargılanma hakkının unsurlarından olan çelişmeli yargılama ilkesi taraflara dava malzemesi hakkında bilgi sahibi olma ve yorum yapma hakkının tanınmasını ve bu nedenle tarafların yargılamanın bütününe aktif olarak katılmasını gerektirmektedir. Bu anlamda, mahkemece tarafların dinlenilmemesi, delillere karşı çıkma imkânı verilmemesi, yargılama faaliyetinin hakkaniyete aykırı hale gelmesine neden olabilecektir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Ruiz-Mateos/Spain*, § 63;*Feldbrugge/Netherlands*, B. No. 8562/79, 29/05/1986, § 44). Çelişmeli yargılama ilkesi, silahların eşitliği ilkesi ile yakından ilişkili olup, bu iki ilke birbirini tamamlar niteliktedir. Zira çelişmeli yargılama ilkesinin ihlal edilmesi durumunda, davasını savunabilmesi açısından taraflar arasındaki denge bozulacaktır. Çelişmeli yargılamanın medeni haklara ilişkin davalarda da kabul ediliyor olması, medeni bir hakka ilişkin yargılamada da tarafların duruşmada hazır bulunmasını, daha genel bir ifade ile, yargılamanın bütününe aktif olarak katılmalarını ifade etmektedir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 25.

2. Başsavcılığın görüşünün tebliğ edilmemesi

(B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 32-37):

32. Başvurucu … Başsavcılık görüşünün kendisine tebliğ edilmeyerek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri de silahların eşitliği ilkesidir. Silahların eşitliği ilkesi davanın taraflarının usuli haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelir. Ceza davalarının yanı sıra medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin hukuk davaları ve idari davalarda da bu ilkeye uyulması gerekir.

33. AİHM, dosyaya ilişkin bağımsız bir inceleme yaparak görüşünü mahkemeye sunan AYİM Başsavcısının görüşünün

önceden taraflara tebliğ edilmemesi nedeniyle silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Miran/Türkiye*, 43980/04, 21/4/2009). Bu nedenle Başsavcılık görüşünün önceden taraflara tebliğ edilerek incelemelerine sunulması ve karşı görüşlerini hazırlama imkânı verilmesi adil yargılanma hakkının bir gereğidir.

35. … başvurucu ilk derece yargılaması aşamasında tebliğ edilmemiş olsa bile karar düzeltme aşamasında aynı mahiyette olan Başsavcılık görüşünden haberdar olmuş ve buna yönelik görüşlerini hazırlama ve mahkemeye sunma imkânı bulmuştur.

36. Diğer taraftan başvurucu eğer ilk derece yargılaması sırasında kendi lehine olan başsavcılık görüşü tebliğ edilmiş olsaydı mahkeme önünde dile getiremediği hangi ilave tezleri ileri süreceğine ilişkin olarak da herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Ayrıca AYİM'nin kararını verirken Başsavcılık görüşüne dayanmadığı da görülmektedir. Bu nedenle başvurucunun ilk derece yargılaması sırasında Başsavcılık düşüncesinin önceden tebliğ edilmemesi sebebiyle yargılamanın sonucunu etkileyecek usuli bir imkândan mahrum bırakıldığı söylenemez (*Portekiz Futbol Federasyonu/Portekiz*, 49639/09, 3/4/2012, §. 38). Sonuç olarak somut olayda silahların eşitliği ilkesinin ihlal edilmediği anlaşılmaktadır.

37. Açıklanan nedenlerle, AYİM'in kararlarında silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerine yönelik açık bir ihlalin olmadığı anlaşıldığından başvurunun bu kısmının da "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

(B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 42, 43, 45 ila 48):

42. Başvurucu, … Başsavcılık tarafından hazırlanan yazılı düşünce ile raportörün düşüncesinin kendisine tebliğ edilmediğini ve bu suretle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmektedir.

43. AİHM, dosyaya ilişkin bağımsız bir inceleme yaparak görüşünü mahkemeye sunan AYİM Başsavcısının görüşünün önceden taraflara tebliğ edilmemesi nedeniyle silahların eşitliği

ve çekişmeli yargılama ilkelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir (Bkz. *Miran/Türkiye*, B. No: 43980/04, 21/4/2009). Bu nedenle Başsavcılık görüşünün önceden taraflara tebliğ edilerek incelemelerine sunulması ve karşı görüşlerini hazırlama imkânı verilmesi adil yargılanma hakkının bir gereğidir (B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 33).

…

45. Raportör hâkimin görevi ve yargılama sürecindeki pozisyonu ise savcılık makamı ile aynı nitelikte değildir. Raportör hâkimler, mahkeme veya daire başkanı gözetiminde kendilerine havale edilen davaları incelemekte, karar taslaklarını ve tutanakları hazırlamakta iken savcılar mahkeme başsavcısının maiyeti altında çalışmaktadırlar. Genel olarak raportör hakimler soruşturma yapmayıp daha önce soruşturması tamamlanmış bir dosya hakkında yazılı veya sözlü olarak görüşlerini açıklamaktadırlar. Bu şekilde mahkeme üyelerini etkileyebilecek kanaatler ileri sürmeleri mümkün olmakla birlikte bu görevi mahkeme veya daire başkanını temsilen yerine getirmektedirler (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Meral/Türkiye,* B. No: 33446/02, 27/11//2007, § 40-42).

46. … başvurucu ilk derece yargılaması aşamasında tebliğ edilmemiş olsa bile karar düzeltme aşamasında Başsavcılık görüşünden haberdar olmuş ve buna yönelik görüşlerini hazırlama ve mahkemeye sunma imkânı bulmuştur.

47. Diğer taraftan başvurucu eğer ilk derece yargılaması sırasında başsavcılık ve raportörün görüşü tebliğ edilmiş olsaydı mahkeme önünde dile getiremediği hangi ilave tezleri ileri süreceğine ilişkin olarak da herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Ayrıca AYİM'nin kararını verirken Başsavcılık ve raportörün görüşüne dayanmadığı da görülmektedir. Bu nedenle başvurucunun ilk derece yargılaması sırasında Başsavcılık ve raportörün düşüncesinin önceden tebliğ edilmemesi sebebiyle yargılamanın sonucunu etkileyecek usuli bir imkândan mahrum bırakıldığı söylenemez. Sonuç olarak somut olayda silahların eşitliği ilkesinin ihlal edilmediği anlaşılmaktadır.

48. Açıklanan nedenlerle, AYİM'in kararlarında silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerine yönelik açık bir ihlalin

olmadığı anlaşıldığından başvurunun bu kısmının "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

(B. No: 2012/998, 7/11/2013, § 34, 39-42):

34. Başvurucu … AYİM Başsavcılığı tarafından hazırlanan yazılı düşüncenin kendisine tebliğ edilmemesi nedeniyle savunma hakkının kısıtlandığını, bu şekilde adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

…

39. … başvurucu ilk derece yargılaması aşamasında tebliğ edilmemiş olsa bile karar düzeltme aşamasında aynı mahiyette olan Başsavcılık görüşünden haberdar olmuş ve buna yönelik görüşlerini hazırlama ve mahkemeye sunma imkânı bulmuştur.

40. … başvurucu, ilk derece yargılaması aşamasında Başsavcılık görüşü kendisine tebliğ edilmiş olsaydı mahkeme önünde dile getiremediği ve sonuca etki edebilecek mahiyette ilave tez veya deliller konusunda herhangi bir açıklamada da bulunmamıştır.

41. … başvurucunun ilk derece yargılaması sırasında Başsavcılık düşüncesinin önceden tebliğ edilmemesi sebebiyle yargılamanın sonucunu etkileyecek usuli bir imkândan mahrum bırakılması söz konusu olmadığından, başvuru konusu usuli eksikliğin silahların eşitliği ilkesini ihlal ettiği söylenemez.

42. Açıklanan nedenlerle, başvuru konusu AYİM yargılaması kapsamında silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin ihlal edilmediği anlaşıldığından başvurunun, Başsavcılık düşüncesinin tebliğ edilmediği şikâyeti yönünden "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

3. Raportör hâkimin görüşünün tebliğ edilmemesi

(B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 42, 43, 45 ila 48):

42. Başvurucu, … Başsavcılık tarafından hazırlanan yazılı düşünce ile raportörün düşüncesinin kendisine tebliğ edilmediğini ve bu suretle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini

ileri sürmektedir.

43. AİHM, dosyaya ilişkin bağımsız bir inceleme yaparak görüşünü mahkemeye sunan AYİM Başsavcısının görüşünün önceden taraflara tebliğ edilmemesi nedeniyle silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir (Bkz. *Miran/Türkiye*, B. No: 43980/04, 21/4/2009). Bu nedenle Başsavcılık görüşünün önceden taraflara tebliğ edilerek incelemelerine sunulması ve karşı görüşlerini hazırlama imkânı verilmesi adil yargılanma hakkının bir gereğidir (B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 33).

…

45. Raportör hâkimin görevi ve yargılama sürecindeki pozisyonu ise savcılık makamı ile aynı nitelikte değildir. Raportör hâkimler, mahkeme veya daire başkanı gözetiminde kendilerine havale edilen davaları incelemekte, karar taslaklarını ve tutanakları hazırlamakta iken savcılar mahkeme başsavcısının maiyeti altında çalışmaktadırlar. Genel olarak raportör hakimler soruşturma yapmayıp daha önce soruşturması tamamlanmış bir dosya hakkında yazılı veya sözlü olarak görüşlerini açıklamaktadırlar. Bu şekilde mahkeme üyelerini etkileyebilecek kanaatler ileri sürmeleri mümkün olmakla birlikte bu görevi mahkeme veya daire başkanını temsilen yerine getirmektedirler (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Meral/Türkiye,* B. No: 33446/02, 27/11//2007, § 40-42).

46. … başvurucu ilk derece yargılaması aşamasında tebliğ edilmemiş olsa bile karar düzeltme aşamasında Başsavcılık görüşünden haberdar olmuş ve buna yönelik görüşlerini hazırlama ve mahkemeye sunma imkânı bulmuştur.

47. Diğer taraftan başvurucu eğer ilk derece yargılaması sırasında başsavcılık ve raportörün görüşü tebliğ edilmiş olsaydı mahkeme önünde dile getiremediği hangi ilave tezleri ileri süreceğine ilişkin olarak da herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Ayrıca AYİM'nin kararını verirken Başsavcılık ve raportörün görüşüne dayanmadığı da görülmektedir. Bu nedenle başvurucunun ilk derece yargılaması sırasında Başsavcılık ve raportörün düşüncesinin önceden tebliğ edilmemesi sebebiyle yargılamanın sonucunu etkileyecek usuli bir imkândan mah-

rum bırakıldığı söylenemez. Sonuç olarak somut olayda silahların eşitliği ilkesinin ihlal edilmediği anlaşılmaktadır.

48. Açıklanan nedenlerle, AYİM'in kararlarında silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerine yönelik açık bir ihlalin olmadığı anlaşıldığından başvurunun bu kısmının "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

4. Tetkik hâkiminin görüşünün tebliğ edilmemesi

(B. No: 2013/5486, 4/12/2013, § 61-64):

61. Tetkik hâkimleri, daire başkanı tarafından verilen dava dosyalarının ilk incelemelerini yapar ve hazırladığı yazılı veya sözlü raporu daire başkanı veya üyelerine sunar. Dolayısıyla dava dosyası hakkında karar verecek heyet ile birlikte çalışır ve heyet adına inceleme yaparak rapor hazırlar.

62. Başvurucu, Yargıtay tetkik hâkiminin görüşünün tarafına bildirilmediğini, bu şekilde savunma hakkı ve çelişmeli yargı ilkesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

63. AİHM, Danıştay tetkik hâkiminin kanaatlerinin önceden tebliğ edilmemesine ilişkin olarak bu yargı mensubunun görevinin savcının göreviyle mukayese edilebilir olmadığını belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir. AİHM kararına göre, tetkik hâkimleri, Danıştay Başkanı ve kurul ve daire başkanları tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getirmekle ve bunlar tarafından havale edilen davaları incelemekle sorumlu iken, savcılar Danıştay Başsavcısının emri altında çalışmaktadırlar. Genel olarak tetkik hâkimleri soruşturma yapmayıp, daha evvel soruşturması tamamlanmış bir dosya hakkında görüşlerini sunmaktadırlar. Tetkik hâkiminin, mütalaasını yazılı ya da sözlü olarak sunarak, hâkimlerin karar vermesine yardımcı olmayı amaçladığı doğrudur. Ancak bu görevin, Danıştay Başkanı ve Daire Başkanlarını temsilen yerine getirdiği hukuki görevlerinden olduğu gözükmektedir. Danıştay Başkanı ve Daire Başkanlarının yönetimindeki tetkik hâkimleri karar taslaklarını yazar ve tutanakları hazırlarlar. Dolayısıyla AİHM, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının bu bakımdan ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (bkz. *Meral/Tür-*

kiye, B.No. 33446/02, 27/11/2007).

64. Somut davada Yargıtay tetkik hâkimi tarafından, Kadıköy 3. İş Mahkemesi dosyası ve kararı incelenerek rapor hazırlanmış, Yargıtay Daire Başkanı ve üyelerine sunulmuştur. Tetkik hâkiminin raporu dinlendikten sonra Daire Başkanı ve dört üye tarafından hüküm düzeltilerek onanmıştır. Mevcut davada, tetkik hâkiminin önyargılı davranmasına neden olacak rapor sunduğunu gösteren herhangi bir unsur bulunmamaktadır. Tetkik hâkiminin raporu başvurucuya tebliğ edilmemişse de bu durum adil yargılanma hakkının ihlali niteliğinde kabul edilemez.

5. Bilirkişi raporunun hazırlanma sürecine katılınamaması ve delillerle ilgili görüş bildirme fırsatı verilmemesi

(B. No: 2012/603, 20/2/2014, § 47):

47. … [B]ilirkişi raporunun hazırlanma sürecine başvuranların katılamaması ve başvuranlara delillerle ilgili görüş bildirmelerine fırsat verilmemesi çelişmeli yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirilmektedir (Bkz. *Mantovanelli/Fransa*, B. No: 21497/93, 18/3/1997, § 33).

D. Kanıtların kabulü ve değerlendirilmesi

(B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 27):

27. Yargılama makamları yargılamanın taraflarınca ileri sürülen iddiaları ve gösterdikleri delilleri gereği gibi incelemek zorundadır. Bununla birlikte, belirli bir davaya ilişkin olarak delilleri değerlendirme ve gösterilmek istenen delilin davayla ilgili olup olmadığına karar verme yetkisi esasen derece mahkemelerine aittir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Barbera Messegue ve Jabardo/İspanya*, B.No:10590/83, 6/12/1988, § 68). Mevcut yargılamada geçerli olan delil sunma ve inceleme yöntemlerinin adil yargılanma hakkına uygun olup olmadığını denetlemek Anayasa Mahkemesi'nin görevi kapsamında olmayıp, Mahkemenin görevi başvuru konusu yargılamanın bütünlüğü içinde adil olup olmadığının değerlendirilmesidir. Genel anlamda hakkaniyete uygun bir yargılamanın yürütülebilmesi için silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri ışığında, taraflara iddialarını sunmak hususunda uygun olanakların sağ-

lanması şarttır. Taraflara tanık delili de dahil olmak üzere delillerini sunma ve inceletme noktasında da uygun imkanların tanınması gerekir. Bu anlamda, delillere ilişkin dengesizlik veya hakkaniyetsizlik iddialarının da yargılamanın bütünü ışığında değerlendirilmesi gerekir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 19.

E. Yargılamaya etkili katılma hakkı (duruşmada bulunma hakkı)

(B. No: 2012/603, 20/2/2014, § 50 ve devamı):

50. Başvuru konusu olaya benzer davalarda AİHM, duruşma günü kendilerine duruşmadan sonra tebliğ edildiği için duruşmaya katılamayan başvuranlarla ilgili olarak; hakların teorik olarak garanti edilmesinin yeterli olmadığını, uygulamada da etkin biçimde garanti edilmeleri gerektiğini, duruşmalı yargılamanın her zaman gerekli olmamakla beraber iç hukuktaki duruşmada hazır bulunma hakkını kullanıp kullanmamaya karar verecek olan davanın bir tarafına duruşmaya katılma imkânı verecek şekilde duruşmanın bildirilmemesini, davanın diğer tarafının duruşmada yer alarak sözlü beyanlarda bulunduğunu da göz önünde bulundurarak ve başvuranların karşı tarafın beyanlarına karşı kendi beyanlarına sözlü olarak cevap veremediklerini belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır (Bkz.*Yakovlev/Rusya*, B. No: 72701/01, 15/3/2005, §§ 19 ve 21; *Groshev/Rusya*, B. No: 69889/01, 20/1/2006, §§ 29-31).

51. Somut olayda başvurucu vekili Demirci Kadastro Mahkemesinin 13/10/2011 tarihli duruşmasına mazeret dilekçesi vermek suretiyle katılamamış, Mahkeme başvurucu vekilinin mazeretinin kabulüne ve duruşma gününü UYAP portalı üzerinden öğrenmesine, yeni duruşma gününün ise 23/11/2011 saat 10:15'te yapılmasına karar vermiştir.

52. Ancak Mahkeme son duruşmayı önceki duruşmada belirtilen ve UYAP portalında görünen tarihten iki gün önce 21/11/2011 tarihinde, başvurucu vekilinin bulunmadığı, davalı Hazine idaresinin vekili hazır olduğu halde yapmış ve bu duruşmada fen ve orman bilirkişi raporları Mahkemeye ibraz edi-

lerek davalı Hazine vekilinin bilirkişi raporlarıyla ilgili görüşü sorulmuş ve itirazı tutanağa geçirilmiştir. Başvurucu vekili bu duruşmaya katılamadığından bilirkişi raporlarını inceleme ve bununla ilgili görüşlerini Mahkemeye sunma imkânı bulamamıştır.

(Mahkeme, somut olayda silahların eşitliği ilkesi, çelişmeli yargılanma hakkı ve gerekçeli karar hakkı gibi adil yargılanma hakkı demeti içinde yer alan ilke ve hakları birlikte değerlendirerek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkemenin 50. numaralı paragrafa kararda yer vermiş olmasının, ihlal tespit edilmesinde - ismen belirtmese de- yargılamaya etkili katılım hakkını da dikkate almış olduğunu gösterdiği söylenebilir.)

(B. No: 2013/4784, 7/3/2014, § 41):

41. Sanığın kendini savunma hakkından faydalanmasının ilk koşulu ise sanığın savunmasını yapabilmesi için mahkeme önünde hazır bulunma olanağına sahip olmasıdır. AİHS'in 6. maddesinde açıkça belirtilmemiş olsa da duruşmada hazır bulunma hakkı AİHS'in 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasındaki adil muhakeme hakkının bir parçasıdır. Bir sanığın aleyhine açılan ceza davasında duruşmada hazır bulunması genel bir haktır ve AİHS'in 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasında yer alan (c), (d) ve (e) bentlerinde yer alan hakların bir parçasıdır (bkz. *Sejdovic/İtalya*, B. No: 56581/00, 1/3/2006, § 81). Nitekim duruşmada hazır bulunma hakkının bir sonucu olarak 5271 sayılı Kanun'un 193. maddesinin (1) numaralı fıkrasında istisnalar saklı kalmak üzere, hazır bulunmayan sanık hakkında duruşma yapılamayacağı hükme bağlanmıştır.

F. Gerekçeli karar hakkı

1. Genel ilkeler

(B. No: 2013/3351, 18/9/2013, § 49):

49. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin yargı organlarına davacı ve davalı olarak başvurabilme ve bunun doğal sonucu olarak da iddia, savunma ve adil yargılanma hakkı güvence altına alınmıştır. Maddeyle güvence altına alınan hak arama özgürlüğü, kendisi bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken

şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden birisidir. Bu bağlamda Anayasa'nın, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılmasını ifade eden 141. maddesinin de, hak arama hürriyetinin kapsamının belirlenmesinde gözetilmesi gerektiği açıktır (B. No: 2013/307, § 30, 16/5/2013).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/5486, 4/12/2013, § 54.

(B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 25):

25. …Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı bir çok kararında, ilgili hükmü Sözleşmenin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşmenin lafzi içeriğinde yer alan gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen gerekçeli karar hakkı… gibi ilke ve haklara, Anayasanın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013,§ 38). Ayrıca, hakkaniyete uygun yargılamanın bir unsuru olan gerekçeli karar hakkı Anayasa'nın 141. maddesinin 1. fıkrasında yer verilen "*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır*" hükmüyle, mahkemelerin uyması gereken bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir.

(B. No: 2013/2995, 20/2/2014, § 49 ve 50):

49. Sözleşme metni ile AİHM kararlarından ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünümleri olan alt ilke ve haklar, esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurlarıdır. Gerekçeli karar hakkı da makul sürede yargılanma hakkı gibi, adil yargılanma hakkının somut görünümlerinden biri olup, Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı bir çok kararında, ilgili hükmü Sözleşmenin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşmenin lafzi içeriğinde yer alan gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen gerekçeli karar hakkı gibi ilke ve haklara, Anayasanın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir (B. No. 2012/13, 2/7/2013,§ 38). Ayrıca, hakkaniyete uygun yargılamanın bir unsuru olan gerekçeli karar hakkı Anayasa'nın 141. maddesinin birinci fıkrası uyarınca, mahkemelerin uyması gereken bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir.

50. Mahkeme kararlarının gerekçeli olması, kanun yoluna başvurma olanağını etkili kullanabilmek ve mahkemelere güveni sağlamak açısından, hem tarafların hem kamunun menfaatini ilgilendirmekte olup, kararın gerekçesi hakkında bilgi sahibi olunmaması, kanun yoluna müracaat imkânını da işlevsiz hale getirecektir. Bu nedenle mahkeme kararlarının dayanaklarının yeteri kadar açık bir biçimde gösterilmesi zorunludur.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 66.

(B. No: 2012/1034, 20/3/2014, § 33 ve 34):

33. Anayasanın 141. maddesinde güvence altına alınan gerekçeli karar hakkı, mahkeme kararlarında kararların dayandığı hukuki gerekçenin yeterli açıklıkta gösterilmesini gerektirir. Bununla birlikte mahkeme kararlarının gerekçesinde tarafların tüm iddialarının ayrıntılı bir biçimde tartışılması zorunluluğu bulunmamaktadır. Gerekçenin ayrıntısı davanın niteliğine göre değişmekle birlikte kararın hüküm kısmına dayanak oluşturacak hukuki bir gerekçenin kısa ve özet de olsa bulunmasının zorunlu olduğu açıktır.

34. Kararların gerekçeli olması, davanın taraflarının mahkeme kararının dayanağını öğrenerek mahkemelere ve genel olarak yargıya güven duymalarını sağladığı gibi, tarafların kanun yoluna etkili başvuru yapmalarını mümkün hale getiren en önemli faktörlerdendir. Gerekçesi bilinmeyen bir karara karşı gidilecek kanun yolunun etkin kullanılması mümkün olmayacağı gibi bahsedilen kanun yolunda yapılacak incelemenin de etkin olması beklenemez.

2. İlk derece mahkemelerinin kararlarının gerekçeli olması

(B. No: 2013/1205, 17/9/2013, § 46, 47):

46. Başvuru konusu olayda, Asliye Hukuk Mahkemesi gerekçesinde taşınmazın imar durumu, vergi beyanları ve emsal taşınmazların birim fiyatlarının getirtildiğini, taşınmazda bilirkişi heyetiyle keşif yapıldığını ve bilirkişinin değer tespiti yaptığını, itiraz üzerine ikinci bilirkişi görevlendirildiğini ve ikinci keşfin yapıldığını, taşınmazın tarihi eser niteliği dikkate alınarak bilirkişilerden ek rapor alındığını ve bedel tespitinin buna göre yapıldığı izah edilmiştir …

47. Başvurucu her ne kadar mahkeme kararlarının gerekçesiz olduğunu ileri sürmüş ise de … ilk derece mahkemesinin … kararında hükme ulaşılması için yeterli gerekçe bulunduğu görüldüğünden gerekçeli karar hakkı yönünden bir ihlalin olmadığı açıktır.

(B. No: 2013/5486, 4/12/2013, § 56 ve 58):

56. Derece mahkemeleri, kendisine sunulan tüm iddialara yanıt vermek zorunda değildir. Ancak ileri sürülen iddialardan biri kabul edildiğinde davanın sonucuna etkili olması halinde, mahkeme bu hususa belirli ve açık bir yanıt vermek zorunda olabilir. Böyle bir durumda dahi, ileri sürülen iddiaların zımnen reddi yeterli olabilir (benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Hiro Balani/İspanya*, B. No. 18064/91, 9/12/1994).

…

58. Somut olayda, Mahkemece, tarafların iddia ve savunmaları ile tüm dosya kapsamı dikkate alınarak, hukuk kuralları ile toplu iş sözleşmeleri yorumlanmak suretiyle davanın reddine karar verilmiştir (§9)… Dolayısıyla Mahkeme karar[ının] gerekçesiz olduğundan da söz edilemez.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/816, 6/2/2014, § 41; B. No: 2012/1254, 7/3/2014, § 32.

(B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 26):

26. Mahkeme kararlarının gerekçeli olması adil yargılanma hakkının unsurlarından birisi olmakla beraber, bu hak yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi şeklinde anlaşılamaz. Bu nedenle, gerekçe gösterme zorunluluğunun kapsamı kararın niteliğine göre değişebilir. Bununla birlikte başvurucunun ayrı ve açık bir yanıt verilmesini gerektiren usul veya esasa dair iddialarının cevapsız bırakılmış olması bir hak ihlaline neden olacaktır... (Bkz. *Ruiz Torija/İspanya*, B. No. 18390/91, 09.12.1994, § 29-30; *Hiro Balani/İspanya*, B. No. 18064/91, 09.12.1994, § 28; *Georgiadis/Yunanistan*, B. No. 21522/93, 29.05.1997, § 40-43; *H.A.L./Finlandiya*, B. No. 38267/97, 27.01.2004, §50-51; *X/Yunanistan*, B. No. 8769/79, 16.07.1981;*Les Travaux Du Midi/Fransa*, B. No. 12275/86, 02.07.1991).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/2995, 20/2/2014, § 51; B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 67.

(B. No: 2012/1034, 20/3/2014, § 39-41):

39. Uygulamada, iş mahkemelerinde, 8 günlük temyiz süresi tefhim ile başladığından, bir kısım mahkemeler gerekçeli kararı taraflara tebliğ etmemekte, bir kısım mahkemeler ise gerekçeli kararı her halde taraflara tebliğ etmektedir. Bu durum somut başvuruda olduğu gibi bazı davalarda tarafların mahkemelerin gerekçesini bilmeden temyiz başvurusu yapmak zorunda kalmasına ve temyiz incelemesinde davanın taraflarının temyiz gerekçeleri bilinmeden inceleme yapılmasına neden olmaktadır. İlk derece mahkemesi kararının gerekçesini bilmeyen kişilerin temyiz hakkını gereği gibi kullandığı ve tarafların temyiz nedenlerini bilmeyen temyiz merciinin de temyiz incelemesini sağlıklı bir şekilde yaptığı söylenemez. Bahsedilen şekilde yapılan temyiz başvurusu ve temyiz incelemesi, gerekçeli karar hakkı bağlamında adil yargılanma hakkına uygun olmayan bir yargılama yapılmasına sebebiyet vermektedir.

40. Nitekim AİHM, bir ceza davasında beş günlük kısa temyiz süresi nedeniyle gerekçeli karar kendisine tebliğ edilmeden temyiz başvurusu yapmak zorunda kalan bir başvurucuyla ilgili olarak yaptığı incelemede; sözleşmeci devletlerin yargı sistemlerinin 6. maddeye uygunluğunu sağlamak konusunda bir tercih özgürlüğüne sahip olduklarını, bunun yanında ulusal mahkemelerin kararlarını hangi gerekçelere dayandırdıkları konusunda yeterli açıklığı sağlamalarının zorunlu olduğunu, kişilerin sahip olduğu temyiz hakkını etkili bir biçimde kullanabilmesinin diğer unsurlar yanında bu koşula bağlı olduğunu, kendisinin görevinin de bu bağlamda devletlerin tercih ettiği yöntemlerin 6. maddeye uyumlu sonuçlar doğurup doğurmadığını incelemek olduğunu ifade ederek söz konusu başvuruda adil yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır (Bkz., *Hadjianatassiou/Yunanistan*, B. No: 12945/87, 16/12/1992, § 33)

41. Başvuru konusu olayda, başvurucunun 8 günlük temyiz süresi içerisinde süre tutum dilekçesiyle yaptığı temyiz başvurusunun Yargıtay'ca ilk derece mahkemesinin gerekçeli kararı

başvurucuya tebliğ edilmeden onanması nedeniyle, başvurucu temyiz başvurusunu mahkemenin gerekçesini bilmeksizin yaptığından ve Yargıtay başvurucunun temyiz itirazlarını almaksızın temyiz incelemesi yaptığından gerekçeli karar hakkına uyumlu bir yargılama yapılmadığı ve gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği açıktır.

3. Temyiz mercii kararlarının gerekçeli olması

(B. No: 2013/1205, 17/9/2013, § 46 ve 47):

46. Başvuru konusu olayda, Asliye Hukuk Mahkemesi gerekçesinde taşınmazın imar durumu, vergi beyanları ve emsal taşınmazların birim fiyatlarının getirtildiğini, taşınmazda bilirkişi heyetiyle keşif yapıldığını ve bilirkişinin değer tespiti yaptığını, itiraz üzerine ikinci bilirkişi görevlendirildiğini ve ikinci keşfin yapıldığını, taşınmazın tarihi eser niteliği dikkate alınarak bilirkişilerden ek rapor alındığını ve bedel tespitinin buna göre yapıldığı izah edilmiştir. Kararın temyiz incelemesini yapan Yargıtay 5. Hukuk Dairesi de, 8/3/2012 tarih ve E.2011/18331, K.2012/4342 sayılı kararıyla, "*Kamulaştırılan taşınmaz mal ile emsalin üstün ve eksik yönleri belirlenip kıyaslaması yapılarak zeminine, resmi birim fiyatları esas alınıp, yıpranma payı da düşülerek binaya değer biçilmesinde ve tespit edilen bedelin bloke ettirilerek hükmün kesinleşmesi beklenmeden davalı tarafa ödenmesine karar verilmesinde bir isabetsizlik görülmediği*" gerekçesiyle ilk derece mahkemesi kararını onamıştır.

47. Başvurucu her ne kadar mahkeme kararlarının gerekçesiz olduğunu ileri sürmüş ise de gerek ilk derece mahkemesinin, gerekse temyiz incelemesini yapan Yargıtay 5. Hukuk Dairesinin kararında hükme ulaşılması için yeterli gerekçe bulunduğu görüldüğünden gerekçeli karar hakkı yönünden bir ihlalin olmadığı açıktır.

(B. No: 2013/3351, 18/9/2013, § 50):

50. … [T]emyiz mercilerinin kararlarının tamamen gerekçeli olması zorunlu değildir. Temyiz merciinin yargılamayı yapan mahkemenin kararıyla aynı fikirde olması ve bunu ya aynı gerekçeyi kullanarak ya da basit bir atıfla kararına yansıtması yeterlidir. Burada önemli olan husus, temyiz merciinin bir şe-

kilde temyizde dile getirilmiş ana unsurları incelediğini, derece mahkemesinin kararını inceleyerek onadığını ya da bozduğunu göstermesidir.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/5486, 4/12/2013, § 57; B. No: 2013/7204, 20/2/2014, § 44 ; B. No: 2012/1254, 7/3/2014, § 33.

(B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 26):

26. …[K]anun yolu mahkemelerince verilen karar gerekçelerinin ayrıntılı olmaması… [gerekçeli karar] hakkının ihlal edildiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Kanun yolu mahkemelerince verilen bu tür kararların, ilk derece mahkemesi kararlarında yer verilen gerekçelerin kabul edilmiş olduğu şeklinde yorumlanması uygun olup, bu husus AİHM içtihadında da, üst dereceli mahkeme tarafından benimseme yöntemiyle önceki mahkeme kararının gerekçesinin özümsenmesi şeklinde yorumlanmaktadır (Bkz. *Ruiz Torija/İspanya*, B. No. 18390/91, 09.12.1994, § 29-30; *Hiro Balani/İspanya*, B. No. 18064/91, 09.12.1994, § 28; *Georgiadis/Yunanistan*, B. No. 21522/93, 29.05.1997, § 40-43; *H.A.L./Finlandiya*, B. No. 38267/97, 27.01.2004, §50-51; *X/Yunanistan*, B. No. 8769/79, 16.07.1981;*Les Travaux Du Midi/Fransa*, B. No. 12275/86, 02.07.1991).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/2995, 20/2/2014, § 51; B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 67.

(B. No: 2012/603, 20/2/2014, § 49):

49. Kanun yolu mahkemelerince verilen karar gerekçelerinin ayrıntılı olmaması, ilk derece mahkemesi kararlarında yer verilen gerekçelerin onama kararlarında kabul edilmiş olduğu şeklinde yorumlanmakla beraber (bkz.*García Ruiz/İspanya*, B. No: 30544/96, 21/1/1999, § 26) başvurucuların dile getirmesine rağmen ilk derece mahkemesinin de tartışmadığı esaslı hususlara ilişkin temyiz başvurularıyla başvurucuların usuli haklarının ihlal edildiğine yönelik somut şikâyetlerinin temyiz incelemesinde tartışılmaması gerekçeli karar hakkının ihlali olarak görülebilir.

4. İtiraz merci kararının gerekçeli olması

(B. No: 2013/664, 17/9/2013, § 26, 29):

26. Başvurucu …yargılamanın yenilenmesi talebinin reddine ilişkin karar ile bu karara karşı yaptığı itirazın gerekçesiz olarak verildiğini ileri sürmüştür.

…

29. …İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesi red kararında, hükme ulaşmayı sağlayan olay, bunların sebepleri ve sonuca götüren nedensellik kurgusu değerlendirmelerinin yeterli açıklıkta yapıldığı ve gerekçeye temel oluşturduğu, itirazı inceleyen İstanbul 12. Ağır Ceza Mahkemesinin kararında ise detaylı bir açıklama bulunmamakla birlikte İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesinin kararına dayanak gerekçelerin yeterli bulunduğu anlaşılmaktadır. Açıklanan nedenlerle gerekçeli karar hakkı yönünden bir ihlalin olmadığı açıktır.

(B. No: 2013/723, 21/11/2013, § 4, 44 ve 45):

41. Başvurucu, yargılamanın yenilenmesi talebinin reddine dair karara karşı yaptığı itirazın reddine dair kararın gerekçesiz olarak verildiğini ileri sürmüştür.

…

44. İtiraz veya temyiz merciinin, itiraz veya temyiz incelemesine konu mahkeme kararına ve bu karardaki gerekçelere katıldığı durumlarda, buna ilişkin kararını ayrıntılı olarak gerekçelendirmemesi, kural olarak, gerekçeli karar hakkına ve dolayısıyla adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil etmez (benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *García Ruiz/İspanya*, B. No: 30544/96, 21/1/1999, § 26).

45. … İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesi ret kararında, hükme ulaşmayı sağlayan olay, bunların sebepleri ve sonuca götüren nedensellik kurgusu değerlendirmelerinin yeterli açıklıkta yapıldığı ve bunların gerekçeye temel oluşturduğu, itirazı inceleyen İstanbul 12. Ağır Ceza Mahkemesinin kararında ise, detaylı bir açıklama bulunmamakla birlikte İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesinin kararına dayanak gerekçelerin yeterli bulunduğu anlaşılmaktadır.

5. Kararın gerekçesinin çelişkili olmaması

(B. No: 2013/307, 16/5/2013, § 31):

31. Başvurucu hakkında verilen cezalar derece mahkemesince ilgili hukuk kuralları uygulanmak suretiyle toplanmış, itiraz üzerine kararı inceleyen mercii tarafından da bu karar ve gerekçesi hukuka uygun bulunarak başvurucunun itirazı reddedilmiştir. Dolayısıyla derece mahkemelerinin kararları ve gerekçelerinde açık bir ihlal saptanmadığından, başvurucunun bu yöndeki iddiası da *"açıkça dayanaktan yoksun"* bulunmuştur.

(B. No: 2013/772, 7/11/2013, § 29, 31, 34):

29. Başvurucu, Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin gerekçeli kararın[ın] … kendi içinde çelişkili olduğunu belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

…

31. Mahkeme kararının çelişkili olduğu iddiası, kararın gerekçesinin doyurucu, ikna edici ve yeterli olmadığı şikâyeti olup, adil yargılanma hakkının unsurlarından olan gerekçeli karar hakkı başlığı altında incelenmesi gerekir.

…

34. … Kararda geçen ve çelişkili olduğu iddia edilen söz konusu ifadeler, aradaki bu farka işaret etmekte olup, başvurucunun davranışlarının haklı nedenle fesih oluşturacak ağırlıkta olmamasına rağmen geçerli fesih sebebinin oluştuğunu ve feshin geçerli olduğunu ifade etmek maksadıyla kullanıldığı anlaşılmış olduğundan mahkeme kararında başvurucunun iddia ettiği gibi bir çelişkinin olmadığı ve gerekçeli karar hakkına yönelik bir hak ihlalinin bulunmadığı açıktır.

6. Gerekçenin makul olması

(B. No: 2013/1235, 13/6/2013, § 24-26):

24. Makul gerekçe; davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyacak, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterecek nitelikte olmalıdır. Zira tarafların o dava yönünden, hukuk düzenince

hangi nedenle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri için ortada usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuya yer vermeyecek açıklıktaki bir gerekçe bölümünün ve buna uyumlu hüküm fıkralarının bulunması zorunludur.

25. Bununla birlikte derece mahkemelerinin, taraflarca ileri sürülen tüm iddialara cevap verme zorunluluğu bulunmayıp, hükme esas teşkil eden gerekçelerin nelerden ibaret olduğunu ortaya koyması yeterlidir. Diğer taraftan kanun yolu mercilerince; onama, itiraz veya başvurunun reddi kararları verilmesi hâlinde alt derece mahkemelerinin kararlarında gösterdikleri gerekçeler kabul edilmiş olacağından, anılan kararlarda ayrıca gerekçe gösterilmesine gerek bulunmamaktadır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları da bu yöndedir. (Van de Hurk/Hollanda, B.No: 16034/90, 19/4/1994, § 61)

26. Başvuru konusu olayda, ilk derece mahkemesi kararında, indirim yapılırken 1/6 oranının belirlenmesinin gerekçesi somut olayla da bağlantı kurularak açıklanmış (bkz. § 9), itiraz mercii tarafından da ilk derece mahkemesinin kararı hukuka aykırı bulunmayarak kararın gerekçesi kabul edilmiştir (bkz. § 11). Dolayısıyla derece mahkemelerinin kararlarında yer verilen gerekçenin yetersiz veya keyfi olduğu söylenemez.

G. Diğer haklar ve ilkeler

1. Hukuki Güvenlik İlkesi

(B. No: 2012/989, 19/12/2013, § 48, 49, 52, 53, 64 ve 65):

48. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurular için benimsediği temel yaklaşım doğrultusunda kural olarak, bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanması, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması, yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi ile kişisel bir uyuşmazlığa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmaması, bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamaz. Anayasada yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece ve açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi

ve hukuki hatalar bireysel başvuru incelemesinde ele alınamaz. Bu çerçevede, derece mahkemelerinin delilleri değerlendirmesinde ve hukuk kuralını yorumlamasında bariz bir takdir hatası bulunmadıkça Anayasa Mahkemesinin bu takdire müdahalesi söz konusu olamaz.

49. Başvurucunun AYİM'ce yapılan yargılamada hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasında hataya düşüldüğü yönündeki iddialarının Anayasa'nın 36. ve AİHS'nin 6. maddeleri açısından değerlendirilmesi gerekir.

…

52. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasa'da adil yargılanma hakkının kapsamı düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriği, AİHS'in *"Adil yargılanma hakkı"* kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmelidir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 38).

53. Hukuki güvenlik ilkesi, Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının içinde zımnen mevcut bir ilkedir. Bir kanuni düzenlemenin bireylerin davranışını ona göre düzenleyebileceği kadar kesinlik içermesi, kişinin gerektiği takdirde hukuki yardım almak suretiyle, bu kanunun düzenlediği alanda belli bir eylem nedeniyle ortaya çıkacak sonuçları makul bir düzeyde öngörebilmesi gerekmektedir. Öngörülebilirliğin mutlak bir ölçüde olması gerekmez. Kanunun açıklığı arzu edilir bir durum olmakla birlikte bazen aşırı bir katılığı da beraberinde getirebilir. Oysa hukukun ortaya çıkan değişikliklere uyarlanabilmesi gerekmektedir. Birçok kanun, işin doğası gereği, yorumlanması ve uygulanması pratik gerçekliğe bağlı olan yoruma açık formüllerdir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz: *Kayasu/Türkiye*, B. No: 64119/00 ve 76292/01, § 83).

…

64. Başvuru konusu olayda, başvurucu hakkında verilen mahkûmiyetin tecil edilmesinin sonuçları ile ilgili açık bir kanun hükmü mevcuttur. Bu hükme verilecek olağan anlam bel-

lidir ve başvurucu buna göre kendisine muamele edileceğini beklemektedir. Ancak AYİM 2. Dairesi, açık olan kanun hükmüne olağanın dışında farklı bir anlam verip buna göre uygulama yapmıştır. Bu uygulama yönünde yerleşmiş içtihat olduğu ne derece mahkemesi kararında belirtilmiş ne de Bakanlık görüşünde ileri sürülmüştür. Dolayısıyla eldeki belgelere göre başvurucunun dava açarken (hukuki yardımdan yararlansa bile) açık kanun hükmünden farklı bir şekilde kendisine muamele edileceğini beklemesini gerektiren bir durum bulunmamaktadır. Buna göre, AYİM 2. Dairesinin, 3/5/2012 tarih ve E.2011/1465, K.2012/482 sayılı kararındaki yorumu *"öngörülemez"* niteliktedir ve *"bariz takdir hatası"* içermektedir.

65. Açıklanan nedenlerle, başvurucu hakkında yapılan yargılama sırasında hukuk kurallarının yorum ve uygulanmasının *"öngörülemez"* nitelikte olması ve *"bariz takdir hatası"* içermesi nedeniyle Anayasa'nın 36. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

VI. Aleni Yargılama Hakkı ve Aleni Karar Hakkı

Anayasa:

Madde 36 *(Birinci fıkra)- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*

Madde 141 *– Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir.*

Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.

…

Madde 148 (Üçüncü fıkra) - *Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin… ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir…*

Sözleşme:

Madde 6*- 1. Herkes davasının… kamuya* açık olarak… *görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.*

A. Kural

(B. No: 2013/664, 17/9/2013, § 32):

32. Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının temel unsurlarından birisi de Anayasa'nın 141. maddesinde düzenlenen yargılamanın açık ve duruşmalı yapılması ilkesidir. Yargılamanın açıklığı ilkesinin amacı adli mekanizmanın işleyişini kamu denetimine açarak yargılama faaliyetinin saydamlığını güvence altına almak ve yargılamada keyfiliği önlemektir. Bu yönüyle hukuk devletinin en önemli gerçekleştirme araçlarından birisini oluşturur. Özellikle ceza davalarında yargılamanın duruşmalı ve aleni yapılması silahların eşitliği ilkesinin ve savunma haklarının güvencesini oluşturur. Ancak bu her türlü yargılamanın mutlaka duruşmalı yapılması zorunluluğu anlamına gelmez. Adil yargılama ilkelerine uyulmak şartıyla usul ekonomisi ve iş yükünün azaltılması gibi amaçlarla bazı yargılamaların duruşmadan istisna tutulması ve duruşma yapılmaksızın karara bağlanma-

"*Yargılamanın aleni yapılması*", tarafları, yargılamanın toplumun denetimi olmadan gizli olarak yürütülmesine karşı korur. Böylelikle mahkemelere güven de sağlanmış olur. Yargılamanın görünür ve aleni olarak yürütülmesi, demokratik bir toplumun temel ilkelerinden olan "*adil yargılama*"nın amacına ulaşmayı sağlar. Bununla birlikte madde 6 § 1'de sayılan hâllerde, mahkemeler önlerindeki davaların özel niteliklerini dikkate alarak bu "*ilkeyi ihmal*" edebilirler. Ancak bunun için davanın şartları, yargılamanın kısmen veya tamamen gizli yapılmasını kesin olarak gerektirmelidir. Diğer taraftan yargılamanın gizli yapılması için gerekli koşullar bulunsa bile, çok istisnai durumlar dışında, "*hukuk yargılamalarında*", taraflara en azından yargılamanın aleni yapılmasını talep etme imkânının tanınması gerekir. Buna rağmen mahkeme davanın özel koşullarını dikkate alarak yargılamanın gizli yapılmasına karar verebilir (*Martinie/Fransa* [BD], B. No: 58675/00, 12/04/2006, § 39-42).

Yukarıda aleni yargılamanın sağladığı yararlara ilişkin belirtilen hususlar, "*kararların aleni olarak verilmesi*" yönünden de geçerlidir (*Fazliyski/Bulgaristan*, B. No: 40908/05, 16/4/2013, § 64). Madde 6 § 1'de kararların kamuya açık bir duruşmada sesli olarak okunması gerektiği şeklinde anlaşılabilecek bir ifadeye yer verilmiş olmasına karşılık, Mahkeme, yargılamanın özel koşulları ile madde 6 § 1'in konusu ve amacını dikkate alarak kararların başka yöntemlerle alenileştirilmesini de uygun bulabilmektedir. Bu değerlendirmede yargılamanın bütünü göz önünde tutulmaktadır (*Moser/Avusturya*, B. No: 12643/02, 21/09/2006, § 101).

Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinde "*aleni yargılama*" hakkının tanınması, zorunlu olarak "*sözlü yargılama*" hakkını da içerir. Bununla birlikte, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinde yer alan söz konusu yükümlülük, mutlak değildir. Dolayısıyla, yargılamanın

sı anayasal hakların ihlalini oluşturmaz. Özellikle ilk derece mahkemeleri önünde duruşmalı yargılama yapılıp karar verildikten sonra kanun yolu incelemesinin tarafların iddia veya savunmaları yazılı olarak alındıktan sonra dosya üzerinden yapılması halinde adil yargılanma hakkının ihlalinden söz edilemez.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/723, 21/11/2013, § 49.

taraflarının şüpheye yer vermeyecek şekilde bu haklarından vazgeçmesi ve kamu yararının duruşma yapılmasını gerekli kıldığı bir durumun bulunmaması hâlinde, duruşma yapılmayabilir. Vazgeçmenin, açıkça veya zımnen yapılması mümkündür. Duruşma yapılmasına ilişkin talebin sürdürülmemesi ya da hiç ileri sürülmemesi, zımnen vazgeçmeye örnek gösterilebilir. Ek olarak, dava dosyası ve tarafların yazılı görüşleri temelinde yeterince çözülemeyen hukuki ve olgusal herhangi bir sorunla karşılaşılmaması örneğinde olduğu gibi yargılamanın istisnai koşulları da, duruşma yapılmasını gerektirmeyebilir (*Eksert Turizm Taşımacılık Tekstil Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti ve diğer 7 başvuru/Türkiye* [k.k.], B. No:40988/06, 2/7/2013).

(B. No: 2013/841, 23/1/2014, § 107):

107. Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının temel unsurlarından birisi de Anayasa'nın 141. maddesinde düzenlenen yargılamanın açık ve duruşmalı yapılması ilkesidir. Yargılamanın açıklığı ilkesinin amacı adli mekanizmanın işleyişini kamu denetimine açarak yargılama faaliyetinin saydamlığını güvence altına almak ve yargılamada keyfiliği önlemektir. Bu yönüyle hukuk devletinin en önemli gerçekleştirme araçlarından birisini oluşturur. Ancak bu her türlü yargılamanın mutlaka duruşmalı yapılması zorunluluğu anlamına gelmez. Adil yargılama ilkelerine uyulmak şartıyla usul ekonomisi ve iş yükünün azaltılması gibi amaçlarla bazı yargılamaların duruşmadan istisna tutulması ve duruşma yapılmaksızın karara bağlanması anayasal hakların ihlalini oluşturmaz (B. No: 2013/664, 17/9/2013).

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/19, 7/3/2014, § 59.

(B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 31 ve 32):

31. Sözleşme'nin 6. maddesinde belirtilen aleni yargılanma hakkı, davanın aleni (açık) duruşma ile görülmesinin yanı sıra mahkeme kararının da aleni olarak açıklanması gereğine işaret etmektedir. Anayasa'nın 36. maddesinde açıkça aleni yargılanma hakkından söz edilmemekle birlikte, adil yargılan-

ma hakkının somut görünümlerinden biri olan bu hak esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da zımni bir unsuru olup, ayrıca duruşmaların herkese açık olduğunu belirten ve aleniyetin hem kişinin adil yargılanma hakkından yararlanmasına hem de toplumun adalete güvenini sağlamak bakımından kamu yararına hizmet ettiğine işaret eden madde gerekçesi de nazara alındığında, yargılamanın aleniyetinin yanı sıra hükmün aleniyetine de işaret ettiği anlaşılan Anayasa'nın 141. maddesinin de, Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, aleni yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır.

32. Hükmün aleni olması mahkeme kararlarının mutlaka açık duruşmada tefhimi anlamına gelmeyip, ilgililerin bilgi edinmesi amacıyla kararın yayınlanması veya mahkeme kalemine bırakılması da, yargılamanın bütünü dikkate alınarak aleni hüküm elde edilmesi açısından yeterli görülebilir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Pretto ve Diğerleri/İtalya*, B. No. 7984/77, 8/12/1983, §§ 20–28).

(B. No: 2013/19, 7/3/2014, § 62):

62. Başvurucuların AYİM'de gerçekleşen yargılama sürecinde, iddialarını ileri sürebildiği, AYİM'in, başvurucuların davası hakkında verdiği kararında Askeri Savcılık tarafından yürütülen soruşturma kapsamında başvurucuların müşteki sıfatıyla verdikleri ifadeler de dâhil olmak üzere elde edilen delillere istinaden, başvurucuların iddialarını niçin dikkate almadığını da açıklayarak davanın reddine hükmettiği görülmektedir. Bu bilgiler ışığında, yargılamanın evrak üzerinden yapılacağı kurala bağlanan ve duruşma yapılması talebe veya mahkemenin takdirine bağlı kılınan idari yargılama sürecinde, tarafların iddia veya savunmaları yazılı olarak alındıktan ve önceki ceza soruşturması sürecinde elde edilen deliller dikkate alındıktan sonra bir karara bağlanan yargılamanın salt dosya üzerinden yapılması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlaline yol açtığı söylenemez.

B. İstisnalar

1. Yargılamanın yenilenmesine ilişkin istisna

(B. No: 2013/664, 17/9/2013, § 33):

33. …Yargılamanın yenilenmesi olağanüstü bir kanun yolu olup bu yolun hangi hallerde açılacağı 5271 sayılı Kanun'un 311. maddesinde açıkça düzenlenmiş ve aynı Kanun'un 321. maddesinde yeniden yargılanma talebinin esassız olması halinde talebin duruşmasız olarak reddedileceği hükme bağlanmıştır. Bireyin suç işleyip işlemediğiyle ilişkili olamayan böyle bir incelemenin duruşma açılmadan yapılmış olması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2013/723, 21/11/2013, § 50.

2. Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde görülmekte olan davalara ilişkin istisna

(B. No: 2013/841, 23/1/2014, § 108, 110):

108. 1602 sayılı Kanun'un "*Duruşma*" başlıklı 48. maddesinde, Daireler ve Daireler Kurulunda incelemenin, evrak üzerinde yapılacağı, iptal davalarında ve miktarı ikiyüzbin lirayı aşan tam yargı davalarında taraflardan birinin isteği üzerine duruşma yapılacağı, duruşma talebinin dava dilekçesinde ve cevap layihalarında yapılabileceği, Daireler ve Daireler Kurulunun yukarıdaki kayıtlara bağlı olmaksızın duruşma yapılmasına kendiliğinden de karar verebileceği kurala bağlanmıştır.

…

110. Başvurucuların AYİM'de gerçekleşen yargılama sürecinde, dava dilekçesi, cevaba cevap dilekçesinde iddialarını ileri sürebildiği, müteveffanın çalışma koşulları ve aldığı ücrete ilişkin mahkemenin istediği bilgi ve belgeleri sunabildiği, bilirkişi raporuna itiraz edebildiği anlaşılmaktadır. AYİM, Askeri Savcılık tarafından yürütülen soruşturma kapsamında elde edilen diğer delillerin yanı sıra aralarında başvuruculardan müteveffanın anne ve babasının da bulunduğu tanık beyanlarına istinaden intiharı salt şahsi sebeplere bağlamanın ve askerlik hizmetinden soyutlamanın mümkün olmadığını ifade ederek

idarenin sorumluluğuna hükmetmiştir. Bu bilgiler ışığında, yargılamanın evrak üzerinden yapılacağı kurala bağlanan ve duruşma yapılması talebe veya Mahkemenin takdirine bağlı kılınan idari yargılama sürecinde, tarafların iddia veya savunmaları yazılı olarak alındıktan ve önceki ceza soruşturması sürecinde elde edilen deliller dikkate alındıktan sonra bir karara bağlanan yargılamanın salt dosya üzerinden yapılması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlaline yol açtığı söylenemez.

VII. Masumiyet Karinesi

Anayasa:

Madde 36 *(Birinci fıkra)- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*

Madde 38 *(Dördüncü fıkra) – Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.*

Madde 15 *- Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde [de]… suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.*

Madde 148 (Üçüncü fıkra) *- Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin… ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir…*

Sözleşme:

Madde 6*- 2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.*

A. Genel olarak

(B. No: 2012/665, 13/6/2013, § 26 ve 27):

26. Masumiyet karinesi, kişinin suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına alır. Bunun sonucu olarak, kişinin masumiyeti "asıl" olduğundan suçluluğu ispat külfeti iddia makamına ait olup, kimseye suçsuzluğunu ispat mükellefiyeti yüklenemez. Ayrıca hiç kimse, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar yargılama makamları ve kamu otoriteleri tarafından suçlu olarak nitelendirilemez ve suçlu muamelesine tabi tutulamaz.

"*Masumiyet karinesi*", suç isnadı altında olan veya ceza yargılaması sonucu beraat eden kişinin hukukun gözünde masum olduğu ve kendisine buna uygun olarak muamele edilmesi gerektiği anlamına gelir. Anılan karine, ceza yargılaması kapsamında bir usul güvencesi olmasına rağmen, buna ilişkin korumanın uygulanabilir ve etkili şekilde sağlanabilmesi için beraat eden veya bir şekilde hakkındaki ceza yargılaması devam etmeyen kişilere, kamu görevlileri veya otoriteleri tarafından bunlar gerçekte suçlularmış gibi muamele edilmesinin önlenmesi gerekir. Bu kapsamda ceza davasını takip eden "*ceza yargılaması niteliğinde olmayan herhangi bir yargılamada*" da (hukuk, disiplin gibi), masumiyet karinesine özen gösterilmelidir. Bununla birlikte ceza yargılamasında mahkûmiyetle sonuçlanmamış aynı olaylara dayanılarak bir kişinin disiplin suçundan suçlu bulunması veya hakkında tazminata karar verilmesi masumiyet karinesini otomatik olarak ihlal etmez. Bu kapsamda "*karar vericilerin kullandıkları dil*" kritik önem taşır (*Allen/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 25424/09, 12/7/2013, § 92-105 ve 120-126)

27. … [M]asumiyet karinesi kural olarak, hakkında bir suç isnadı bulunan ve henüz mahkûmiyet kararı verilmemiş kişileri kapsayan bir ilkedir. Suç isnadı mahkûmiyete dönüşen kişiler açısından ise, artık *"hakkında suç isnadı olan kişi"* statüsünde olmadıkları için masumiyet karinesi iddiasının geçerli bir dayanağı kalmamaktadır. Ancak ceza davasının herhangi bir nedenle düştüğü, belirli bir süre sonra şarta bağlı olarak düşeceği veya sanık hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmaksızın davanın ertelendiği durumlarda kişi hakkında masumiyet karinesinin devam ettiğini kabul etmek gerekir. Çünkü bu durumlarda ortada henüz verilmiş bir mahkûmiyet hükmü bulunmamaktadır.

Aynı yönde bkz. B. No: 2012/574, 6/2/2014, § 75-76.

(B. No: 2013/500, 20/3/2014, § 33-35):

33. Anayasanın 38. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan masumiyet ilkesi, bir suçla itham edilen kimseler açısından, Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında öngörülen adil yargılanma hakkının en önemli güvencelerinden birini oluşturur. Buna göre, masumiyet karinesi, kişinin suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına alır. Bunun sonucu olarak, kişinin masumiyeti "*asıl*" olduğundan suçluluğu ispat külfeti iddia makamına ait olup, kimseye suçsuzluğunu ispat mükellefiyeti yüklenemez. Ayrıca hiç kimse, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar yargılama makamları ve kamu otoriteleri tarafından suçlu olarak nitelendirilemez ve suçlu muamelesine tabi tutulamaz (B. No: 2012/665, 13/6/2013, § 26).

34. Bu çerçevede, masumiyet karinesi kural olarak, hakkında bir suç isnadı bulunan ve henüz mahkûmiyet kararı verilmemiş kişileri kapsayan bir ilkedir. Suç isnadı mahkûmiyete dönüşen ve suçluluğu sabit hale gelen kişiler açısından ise, artık "*hakkında suç isnadı olan kişi*" statüsünde olmadıkları için masumiyet karinesi iddiasının geçerli bir dayanağı kalmamaktadır. Ancak ceza davası sonucunda isnat edilen suçu işlemediğinin sabit olduğu veya suçu işlediğine kesin olarak kanaat getirilemediği ve bu nedenle sanık hakkında beraat kararı verilen durumlar ile bir suç soruşturması veya kovuşturmasının ertelendiği durumlarda kişi hakkındaki masumiyet karinesinin devam ettiğinin kabulü gerekir. Çünkü böyle durumlarda Anayasa'nın 38. maddesinin dördüncü ve Sözleşme'nin 6. maddesinin (2) numaralı fıkraları anlamında kişinin suçluluğu sabit olmamıştır ve bu nedenle suçlu sayılamaz (B. No: 2012/998, 7/11/2013, § 61).

35. Kamu otoriteleri veya görevlileri tarafından, hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen kişiyle ilgili olarak, yargılama süreci bir mahkûmiyet hükmüyle kesinlik kazanmadan, suçluluğa dair herhangi bir kanaat ifade etmiş olması ya da ceza yargılaması mahkûmiyet dışında bir kararla sona ermesine rağmen, sona ermeye ilişkin kararda sanığın suçlu olabileceğinin ifade edilmiş olması durumunda masumiyet karinesinin ihlali söz konusu olabilecektir (benzer bir karar için bkz. *Panteleyenko/*

Ukrayna, B. No: 11901/02, 29/6/2006 § 70). Dolayısıyla mahkeme kararlarında, resmi yazılarda veya kamu görevlilerinin ifadelerinde sarf edilen söz veya ifadeler nedeniyle kişiler hakkındaki masumiyet karinesinin ihlal edilmemesi için kullanılan ifadelerde seçilecek kelimelere azamî dikkat edilmesi gerekir.

B. Ceza davasında verilen mahkûmiyet dışındaki kararların idari uyuşmazlıklarda ele alınış biçimi

1. Genel olarak

(B. No: 2012/998, 7/11/2013, § 62):

62. Masumiyet karinesi, suç isnadının karara bağlandığı yargılamalarda geçerli olduğu için, Sözleşme'nin 6. maddesinde ifade edilen "*medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar*" çerçevesinde değerlendirilen idari davalar, kural olarak masumiyet karinesinin uygulama alanı dışında kalmaktadır. Ancak idari davada uyuşmazlık konusu olan maddi olayın tespitinde idari yargı mercii, aynı maddi olayı ele alan ceza mahkemesinin daha önce verdiği beraat kararına uygun hareket etmelidir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *X/Avusturya*, B. No: 9295/81, 6/10/1982, k.k.; *C/Birleşik Krallık*, B. No: 11882/85, 7/10/1987, kk.). Bu kural, kişi hakkında verilen beraat kararı sorgulanmadığı sürece, aynı maddi olay çerçevesinde daha düşük ispat standardı kullanılarak kişinin disiplin sorumluluğu çerçevesinde yaptırıma tabi tutulmasına engel teşkil etmemektedir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Ringvold/Norveç*, B. No: 34964/97, 11/2/2003, § 38).

(B. No: 2012/574, 6/2/2014, § 77-79):

77. Masumiyet karinesi, suç isnadının karara bağlandığı yargılamalarda geçerli olduğu için, Sözleşme'nin 6. maddesinde ifade edilen "*medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar*" çerçevesinde değerlendirilen idari davalar, kural olarak masumiyet karinesinin uygulama alanı dışında kalmaktadır. Ancak idari davada uyuşmazlık konusu olan maddi olayın tespitinde idari yargı mercii, aynı maddi olayı ele alan ceza mahkemesinin daha önce verdiği beraat kararına uygun hareket etmelidir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *X/Avusturya*, B. No: 9295/81, 6/10/1982, k.k.; *C/Birleşik Krallık*, B. No: 11882/85,

7/10/1987, kk.). Bu kural, kişi hakkında verilen beraat kararı sorgulanmadığı sürece, aynı maddi olay çerçevesinde daha düşük ispat standardı kullanılarak kişinin disiplin sorumluluğu çerçevesinde yaptırıma tabi tutulmasına engel teşkil etmemektedir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz.*Ringvold/Norveç*, B. No: 34964/97, 11/2/2003, § 38).

78. Bu çerçevede, ceza davası dışında fakat ceza davasına konu olan eylemler nedeniyle devam eden idari uyuşmazlıklarda, kişi hakkında beraat kararı verilmiş olmasına rağmen, bu karara esas teşkil eden yargılama sürecine dayanılması ve bu şekilde beraat kararının sorgulanması masumiyet karinesi ile çelişir. Buna karşılık, idari uyuşmazlığın çözümüne esas teşkil etmesi bakımından, kişi beraat etmiş olsa dahi yargılanmış olması olgusundan veya buna ilişkin karardan söz edilmesi, kişinin suçlu muamelesi gördüğünden ve dolayısıyla masumiyet karinesinin ihlal edildiğinden söz edebilmek bakımından yeterli değildir. Bunun için kararın gerekçesinin bütün halinde dikkate alınması ve nihai kararın, münhasıran kişinin yargılandığı ve sonuçta beraat ettiği fiilleri işlendiği kabulüne dayanıp dayanmadığının incelenmesi gerekir (B. No: 2012/665, 13/6/2013, § 29).

79. Öte yandan, ceza ve ceza muhakemesi hukuku ile disiplin hukukunun farklı kural ve ilkelere tabi disiplinler olduğunun hatırlanmasında yarar vardır. Buna göre kamu görevlisinin davranışı, suç tanımına uymasının yanı sıra disiplin sorumluluğunu da gerektirebilir. Böyle durumlarda ceza muhakemesi ve disiplin soruşturması ayrı ayrı yürütülür ve ceza muhakemesi sonucunda kişinin isnat edilen eylemi işlemediğine dair hükümler dışında, ceza mahkemesi hükmü disiplin makamları açısından doğrudan bağlayıcı değildir (B. No: 2012/665, 13/6/2013, § 30). Ancak bu kapsamda yapılan değerlendirmelerde delil yetersizliğine dayalı olsa bile kişi hakkında verilen beraat kararına aykırı olarak kişinin suçsuz olmadığı yönünde değerlendirmelerden kaçınılması gerekir.

(B No: 2013/3175, 20/2/2014, § 36):

36. Masumiyet karinesi, ceza yargılaması kapsamında bir usul güvencesi olmasına rağmen, buna ilişkin korumanın uy-

gulanabilir ve etkili şekilde sağlanabilmesi için beraat eden veya bir şekilde hakkındaki ceza yargılaması devam etmeyen kişilere, kamu görevlileri veya otoriteleri tarafından bunlar gerçekte suçlularmış gibi muamele edilmesinin önlenmesi gerekir. Bu kapsamda ceza davasını takip eden "*ceza yargılaması niteliğinde olmayan herhangi bir yargılamada*" da (hukuk, disiplin gibi), masumiyet karinesine özen gösterilmelidir. Bununla birlikte ceza yargılamasında mahkûmiyetle sonuçlanmamış aynı olaylara dayanılarak bir kişinin disiplin suçundan suçlu bulunması veya hakkında tazminata karar verilmesi masumiyet karinesini otomatik olarak ihlal etmez. Bu kapsamda "*karar vericilerin kullandıkları dil*" kritik önem taşır (benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Allen/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 25424/09, 12/7/2013, §§ 92-105 ve 120-126).

2. Ceza yargılamasında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş olması

(B. No: 2012/665, 2/10/2013, § 28- 30, 32):

28. … [H]ükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen durumlarda sanığın suçlu olduğu konusunda ulaşılmış bir vicdani kanaat bulunmakta ve bu kanaat "*kasten yeni bir suç*" işlenmemesi şartına bağlı olarak hüküm ifade etmemektedir. Gerçekten, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, mahkûmiyet konusunda vicdani kanaate ulaşmış mahkemenin, buna ilişkin hükmü açıklamayı belirli bir süre ertelemesini, bu süre zarfında hükmün sanık hakkında bir hukuki sonuç doğurmamasını ve bu süre sonunda kişinin başka suç işlememesi halinde açıklanması geri bırakılan hükmün ortadan kaldırılarak davanın düşmesine karar verilmesini ifade eder.

29. Bu çerçevede, ceza davası dışında fakat ceza davasına konu olan eylemler nedeniyle devam eden idari uyuşmazlıklarda, açıklanması geri bırakılan mahkûmiyet kararına dayanılması masumiyet karinesi ile çelişebilir. Buna karşılık, idari uyuşmazlığın çözümüne esas teşkil etmesi bakımından salt kişinin yargılanmış olmasından ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair karardan söz edilmesi, masumiyet karinesinin ihlal edildiğinden söz edebilmek bakımından yeterli değildir. Bunun için kararın gerekçesinin bütün halinde dikkate

alınması ve nihai kararın münhasıran hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen fiillere dayanıp dayanmadığının incelenmesi gerekir.

30. Öte yandan, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Disiplin Hukuku farklı kural ve ilkelere tabi disiplinlerdir. Kamu görevlisinin davranışı, suç tanımına uymasının yanı sıra disiplin sorumluluğunu da gerektirebilir. Böyle durumlarda ceza muhakemesi ve disiplin soruşturması ayrı ayrı yürütülür. Ceza muhakemesi sonucunda kişinin isnat edilen eylemi işlemediğine dair hükümler dışında, ceza mahkemesi hükmü disiplin makamları açısından doğrudan bağlayıcı değildir.

32. Görüldüğü üzere AYİM kararında, uygulanan disiplin işleminin hukuka uygun olduğu sonucuna ulaşılırken, ceza davasının sonucundan bağımsız olarak ve diğer nedenlerle birlikte ortaya çıkan disiplin durumu dikkate alınarak işlem tesis edildiğine vurgu yapılmaktadır. AYİM kararında yer alan "*yargılanmasına, mahkumiyetine neden olan suçun vasıf ve mahiyeti dikkate alındığında*" ifadesi Mahkemenin ceza davasının sonucuna değil, sadece yargılanmasına neden olan suçun vasıf ve mahiyeti ile davacının disiplin durumuna atıf yaptığını göstermektedir. Bu çerçevede gerekçenin bütünü dikkate alındığında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair karar, AYİM kararının dayanağı olmadığından, Mahkemenin ulaştığı sonuç bakımından masumiyet karinesine yönelik bir müdahale olmadığı açıktır.

3. Ceza yargılamasında beraat kararı verilmiş olması

(B. No: 2012/998, 7/11/2013, § 63-64, 67):

63. Bu çerçevede, ceza davası dışında fakat ceza davasına konu olan eylemler nedeniyle devam eden idari uyuşmazlıklarda, kişi hakkında beraat kararı verilmiş olmasına rağmen, bu karara esas teşkil eden yargılama sürecinde yer alan iddia kapsamındaki olaylara dayanılması ve bu şekilde beraat kararının sorgulanması masumiyet karinesi ile çelişir. Buna karşılık, idari uyuşmazlığın çözümüne esas teşkil etmesi bakımından, kişi beraat etmiş olsa dahi yargılanmış olması olgusundan veya buna ilişkin karardan söz edilmesi, kişinin suçlu muamelesi gördüğünden ve dolayısıyla masumiyet karinesinin ihlal edil-

diğinden söz edebilmek bakımından yeterli değildir. Bunun için kararın gerekçesinin bütün halinde dikkate alınması ve nihai kararın münhasıran kişinin yargılandığı ve sonuçta beraat ettiği fiillere dayanıp dayanmadığının incelenmesi gerekir (B. No: 2012/665, 13/6/2013, § 29).

64. Öte yandan, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku ile Disiplin Hukukunun farklı kural ve ilkelere tabi disiplinler olduğunun hatırlanmasında yarar vardır. Buna göre kamu görevlisinin davranışı, suç tanımına uymasının yanı sıra disiplin sorumluluğunu da gerektirebilir. Böyle durumlarda ceza muhakemesi ve disiplin soruşturması ayrı ayrı yürütülür ve ceza muhakemesi sonucunda kişinin isnat edilen eylemi işlemediğine dair hükümler dışında, ceza mahkemesi hükmü disiplin makamları açısından doğrudan bağlayıcı değildir (B. No: 2012/665, 13/6/2013, § 30). Ancak bu kapsamda yapılan değerlendirmelerde delil yetersizliğine dayalı olsa bile kişi hakkında verilen beraat kararına aykırı olarak kişinin suçsuz olmadığı yönünde değerlendirmelerden kaçınılması gerekir.

67. Görüldüğü üzere AYİM kararının gerekçesinde, başvurucu hakkında yürütülen ve beraatle sonuçlanan yargılamalara ve beraat kararlarının gerekçelerine, bu kapsamdaki tanık beyanları ile yargılamaya konu suçların nitelik ve niceliklerine dayanılmış ve başvurucunun beraat ettiği fiilleri işlediği kabulünü içeren ifadelere yer verilmiştir. Başvurucunun disiplin durumu değerlendirilirken, beraat kararlarına konu olan eylemler içinde yer aldığı kabul edilerek, disiplinsizlik durumu da bu kabule dayandırılmıştır. Bu çerçevede başvuruya konu kararın gerekçesinde yer alan ifadelerden, suçluluğu ilgili mahkeme kararlarıyla sabit olmayan başvurucunun bu eylemleri işlediği ve suçlu olduğu inancının yansıtıldığı görülmektedir. Dolayısıyla idarenin ayırma işleminin hukuka uygun olduğu sonucuna ulaşırken Mahkeme, başvurucunun disiplin durumunu ceza yargılamasından ayrı olarak disiplin hukuku ilkelerine göre değerlendirmemiş, aksine ceza mahkemesinin beraat kararının gerekçesine ve başvurucunun yargılandığı fiilleri işlediği kabulüne dayanarak kararını vermiştir. Mahkemenin gerekçesinde kullandığı ifadelerin başvurucunun masumiyet karinesine saygı ilkesiyle bağdaştığı söylenemez.

4. Ceza soruşturmasında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiş olması

(B. No: 2012/574, 6/2/2014, § 80-85):

80. Başvuru ve ekindeki belgelerin incelenmesinden, başvuranın sözleşmesinin feshiyle sonuçlanan idari işleme paralel olarak yürütülmüş ve sonuçlandırılmış ayrı bir ceza soruşturması olduğu anlaşılmaktadır. Bu soruşturma, başvuranın ilk ifadesinin "*tanık*" sıfatıyla alınmaması sebebiyle, yalan tanıklık suçunun unsurları itibariyle oluşmadığından bahisle kovuşturmaya yer olmadığı kararıyla sonuçlandırılmıştır. İdari işlemin esas dayanağı ise başvuranın bir gün arayla vermiş olduğu iki ifadeden ilkidir. Buna göre, idari işlem ile adli soruşturma birbirinden ayrı yürütülmüştür. Başvuranın sözleşmesinin adlî soruşturma tamamlanmadan feshedilmiş olması da bu sonucu teyit etmektedir.

81. Askeri disiplin gerekleri dikkate alındığında masumiyet karinesinin disiplin hukukunun uygulanabilmesi için mutlaka ceza davalarının sonucunun beklenmesini gerektirdiği söylenemez. Kişinin suçluluğunu ima eden ya da kabul eden bir yargı söz konusu olmadıkça, sadece soruşturma açılmış olması da disiplin veya idari yaptırım işlemlerinin başlatılması veya uygulanması için yeterli görülebilir (B. No: 2012/998, 7/11/2013, § 65).

82. Somut olayda, başvuran hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar verilirken, başvuranın ilk ifadesinin tanık sıfatıyla alınmadığı tespitine dayanılmıştır. Ceza soruşturması açısından bu durum suçun unsurları itibariyle oluşmasına engel teşkil ettiğinden kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesini gerektirmiştir. AYİM ise ayırma işleminin hukuka uygun olduğu sonucuna varırken, ceza soruşturması sonucundaki karara değil, fakat disiplin hukukunun aradığı ve ceza soruşturmasından farklı ilkelere bağlı kıstasları kullanmıştır (bkz. §13) .

83. AYİM'e göre, jandarma sınıfından olan başvurucunun, suç ve suçlularla mücadele temel görevi iken, adam öldürme gibi ciddi bir suç nedeniyle yürütülen soruşturmayı ilk başta yanlış yönlendirip bildiklerini anlatmayarak faili koruma gayreti içine girmesi hiçbir şekilde kabul edilemez. Başvurucunun son üç ayda almış olduğu disiplin cezalarıyla birlikte bu tutu-

mu, *kendisinden istifade edilmesine ve kamu hizmetine devamına imkân bırakmaması nedeniyle,*tesis edilen fesih hukuka uygundur. İşlemde ayrıca kişi yararı ile kamu yararı arasındaki denge gözetilmiştir.

84. Görüldüğü üzere Mahkeme, ayırma işleminin hukuka aykırı olmadığı sonucuna varırken, başvurucunun cinayet olayı ile ilgili olarak bir gün arayla vermiş olduğu ifadeler ile son üç ayda almış olduğu toplam üç disiplin suçunu/tecavüzünü dikkate almış, bunların dışında gizli-açık başkaca bir nedene dayanmamıştır.

85. Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, başvurucunun masumiyet karinesinin ihlal edilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

5. Devam eden ceza soruşturması veya kovuşturmasına atıf yapılması

(B No: 2013/3175, 20/2/2014, § 340-43):

40. Görüldüğü üzere İdare Mahkemesi kararında, dava konusu terfi ettirilmeme işleminin hukuka uygun olduğu sonucuna ulaşılırken, ceza davasının sonucundan bağımsız olarak soruşturma ve disiplin bilgilerinin, takdir ve taltif belgelerinin ve sicil durumlarının birlikte değerlendirilmesi neticesinde varılan kanaate göre işlem tesis edildiğine vurgu yapılmaktadır.

41. Mahkeme kararında ek gerekçe olarak yer alan "*ayrıca davacının Kurulda görüşülme tarihi itibarıyla adli yargı yerinde 2 ay 20 gün hapis ve para cezasına mahkûm edildiği ve bu davanın temyiz yargılamasının devam ettiği*" ifadesinin ise Mahkeme tarafından başvurucunun suçlu olduğunu kabul ya da ima eden bir gerekçe olduğu söylenemez. Zira anılan ifadede başvurucunun mahkûm edildiği bilgisinin yanında davanın temyiz yargılamasının devam ettiğinden de bahsedilmesi, yargı kararının sonucundan ziyade devam eden yargısal sürece dikkat çekildiğini göstermektedir. Danıştay İdari Dava Dairelerinin liyakat değerlendirilmesinde devam eden adli, idari soruşturmaların gözetileceği yönündeki kararına atfen Mahkeme tarafından başvurucunun suçluluğuna dair herhangi bir yargıda bulunulmaksızın salt bu sürecin vurgulanmış olmasının tek başına masumiyet karinesini ihlal ettiği söylenemez.

42. Öte yandan, anılan ifade ile başvurucu hakkındaki kamu davasının terfi değerlendirme kurulunun karar tarihindeki aşamasına işaret edilmekte olup, idare mahkemesinin kararı tarihindeki hukuki durumun kastedilmediği açıktır. Dolayısıyla mahkeme tarafından terfi ettirilmemeye ilişkin işlem tarihindeki hukuki durumun belirtilmiş olması başvurucunun iddia ettiği şekilde hakkındaki hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair kararın göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir.

43. Açıklanan nedenlerle, başvurucunun iddiaları çerçevesinde masumiyet karinesinin ihlal edilmediğinin açık olduğu anlaşıldığından başvurunun bu kısmının, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin *"açıkça dayanaktan yoksun olması"* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

VIII. Asgari Şüpheli/Sanık Hakları

Anayasa:

Madde 36 *(Birinci fıkra)- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*

Madde 148 (Üçüncü fıkra) - *Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin… ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir…*

Sözleşme:

Madde 6*- 3. Bir suç ile itham edilen herkes* aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

A. Genel olarak

(B. No: 2013/4784, 7/3/2014, § 34):

34. Sözleşme'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasında yer alan "*hakkaniyete uygun yargılama*" kavramı, aynı maddenin (3) numaralı fıkrasında yer alan "*suç isnat edilmiş kişi*"nin asgari haklarıyla doğrudan bağlantılıdır. Hakkında bir suç isnadı olan kişiye tanınmış anılan fıkradaki haklar, (1) numaralı fıkrada yer alan hakkaniyete uygun yargılama ilkesinin somut görünümleridir. Fakat hakkaniyete uygun yargılama çerçevesindeki haklar ve ilkeler, (3) numaralı fıkradaki kapsamlı olmayan listedeki minimum haklarla sınırlı değildir. (3) numaralı fıkrada yer alan asgari şüpheli/sanık hakları, (1) numaralı fıkrada koruma altına alınmış olan daha genel nitelikteki "*hakkaniyete uygun yargılanma*" hakkının özel görünüm şekilleridir (Bkz. *Asadbeyli ve Diğerleri/Azerbaycan*, B. No: 3653/05 14729/05 16519/06, 11/12/2012, § 130). Bu nedenle AİHS'in 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasında yer alan özel güvencelerin, (1) numaralı fıkrada yer alan "*hakkaniyete uygun yargılanma hakkı*" ışığında değerlendirilmesi gerekir. Diğer taraftan 6. maddenin (3) numaralı fıkrasının (a-e) bentlerinde düzenlenen güvenceler arasında da bağ bulunmakta olup bunlardan her biri yorumlanırken diğerleri de dikkate alınmalıdır (Bkz. *Pélissier ve Sassi/Fransa* [BD], B. No: 25444/94, 25/3/1999, §§ 51-54). Bu nedenle yalnızca (3) numaralı fıkrada sayılan haklara uygun olarak yapılan bir ceza yargılamasının, (1) numaralı fıkrada yer alan "*hakkaniyete uygun yargılanma hakkı*" ışığında değerlendirilmeden, hakkaniyete uygun ve dolayısıyla adil olduğu söylene-

Madde 6 § 3'te yer alan ve "*suç isnadı altındaki kişiler*"e ilişkin olan "*suçlamayla ilgili bilgilendirilme*", "*savunma için yeterli zaman ve kolaylıklara sahip olma*", "*bizzat, müdafii vasıtasıyla veya adli yardımla savunma*", "*tanık dinletme ve tanık sorgulama*" ile "çevirmenden ücretsiz yararlanma" hakları, Madde 6 § 1'de koruma altına alınmış daha genel nitelikteki "*hakkaniyete uygun yargılanma*" hakkının özel görünüm şekilleridir (*Sakhnovskiy/Rusya* [BD], B. No: 21272/03, 2/11/2010, § 94; *Asadbeyli ve Diğerleri/Azerbaycan*, B. No: 3653/05 14729/05 16519/06, 11/12/2012, § 130-132). Bu nedenle madde 6 § 3'teki özel güvencelerin, madde 6 § 1'de yer alan hakkaniyete uygun yargılanma hakkı ışığında değerlendirilmesi gerekir. Diğer taraftan 6. maddenin (3) numaralı fıkrasının (a-e) bentlerinde düzenlenen güvenceler arasında da bağ bulunmakta olup bunlardan her biri yorumlanırken diğerleri dikkate alınmalıdır (Bkz. *Pélissier ve Sassi/Fransa* [BD], B. No: 25444/94, 25/3/1999, § 51-54.).

mez (Bkz. *Deweer/Belçika*, B. No: 6903/75, 27/2/1980 § 56).

B. İsnat edilen suçu öğrenme hakkı

(B. No: 2013/4784, 7/3/2014, § 35-37):

35. Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendinde hakkında bir suç isnadında bulunulan kişinin "*Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden …ayrıntılı olarak haberdar edilmek*" hakkı, kişinin savunmasını hazırlayabilmesi için getirilmiş bir güvencedir. 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasında güvence altına alınmış olan hakkaniyete uygun yargılanma hakkı ışığında, (3) numaralı fıkranın (a) bendi, cezai konularda hakkaniyete uygun bir yargılama yapılmasının temel ön koşulu olarak şüpheli veya sanığa detaylı bilgi verilmesini öngörmektedir.

36. Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendi, bilgilendirmenin şekline ilişkin herhangi bir yükümlülük içermemekle birlikte bu güvence, şüpheliye veya sanığa hakkındaki "*suçlamayı bildirme*" konusunda özel bir çaba

Madde 6 § 3-(a)'da yer alan "*suçlamayla ilgili bilgilendirilme*" hakkı, "*suçlama*"nın şüpheliye/sanığa bildirilmesinde gösterilecek "özel bir çaba"nın gerekliliğine işaret eder. İtham, şüpheliye/sanığa aleyhindeki suçlamanın maddi ve hukuki temelinin resmi olarak bildirildiği andan itibaren geçerli olmak üzere ceza yargılamasında önemli bir rol oynamaktadır. Madde 6 § 3-(a)'nın kapsamı, Madde 6 § 1'de güvence altına alınan genel anlamda hakkaniyete uygun yargılama hakkının ışığında değerlendirilmelidir. Cezai konularda, şüpheli/sanık aleyhindeki suçlamalar ile mahkemenin sonuç olarak kabul edebileceği hukuki nitelendirme konusunda detaylı bilgilendirme, yargılamanın adilliğinin temin edilmesinin temel "*ön şartı*"dır (*Sejdovic/İtalya* [BD], B. No: 56581/00, 1/3/2006, § 89-90).

Suçlamadan haberdar edilme, gecikmeksizin "*zamanında*" ve "*detaylı*" olmalıdır. Bilgilendirmenin, suçlamanın "*sebep*"ini, başka bir ifadeyle suçlamanın dayanağı olan maddi gerçekleri (isnat edilen eylemleri) ve suçlamanın "*niteliği*"ni, diğer bir ifadeyle maddi gerçeklerin hukuki nitelendirmesini içermesi gerekir (*Pélissier ve Sassi/Fransa* [BD], 51; *Mattocci/İtalya*, B. No: 23969/94, 25/07/2000, § 59).

Madde 6 § 3 (a)'da, suçlama hakkında bilgilendirmenin "*özel bir şekil*"de yapılması öngörülmemiştir (*Pélissier ve Sassi/Fransa* [BD], 53).

Son olarak, Madde 6 § 3 (a) ile (b) birbiriyle bağlantılı olup suçlama hakkında bilgilendirmenin (bu arada detaylandırmanın kapsamı ve zamanlamanın) savunmayı hazırlama hakkı ışığında değerlendirilmesi gerekir (*Pélissier ve Sassi/Fransa* [BD], 54). Kısaca bilgilendirmenin, olayın şartlarına göre "*savunmanın hazırlanmasına yeterli düzeyde*" olması gerekir.

Şüphelinin/sanığın suçlamayla ilgili bilgilendirmenin yapıldığı dili yeterince bilmediği görülüyorsa, buna inanılmasını gerektiren nedenler varsa bilgilendirmenin "*çeviri yoluyla*" yapılması zorunludur (Bkz. *Brozicek/İtalya* [GK], B. No: 18114/02, 28/6/2005, § 41).

gösterilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Bu nedenle (a) bendi uyarınca sanığa verilecek bilgi, kendisinin hangi fiil nedeniyle suçlandığını ve bu fiilin hukuki nitelemesinin ne olduğunu içermeli ve detaylı olmalıdır. Ceza kovuşturmasında esaslı bir yeri olan iddianamenin tebliğ edilmesiyle, sanığın, yazılı bir biçimde, suçlamaların maddi ve hukuki temelinden resmi olarak haberdar olduğu kabul edilmektedir. Öte yandan yargılama sırasında suçun hukuki niteliğinin değişmesi halinde de sanığa yöneltilen suçlamanın değişen hukuki niteliği ve nedenleri hakkında bildirim yapılması gerekmektedir.

37. Ayrıca AİHM, Sözleşme'nin 6. maddesinin (a) bendi ile hakkında bir suç isnadında bulunulan kişinin *"Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak"* hakkına yer verilen (b) bentlerinin birbiriyle bağlantılı olduğunu; suçlamanın nedeni ve niteliği hakkında bilgilendirilme hakkının, şüphelinin veya sanığın savunmasını hazırlama hakkı ışığında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (bkz.*Pélissier ve Sassi/ Fransa* [BD], B. No: 25444/94, 25/3/1999, §§ 51-54).

C. Savunma için yeterli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkı

(B. No: 2013/4784, 7/3/2014, § 32 ve 38):

32. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) "*hakkaniyete uygun yargılama*" kavramından hareket ederek adil yargılamanın zımni gereklerini saptamıştır. Bu gereklerden en önemlisi Anayasa'nın 36. maddesinde de açıkça ifade edilmiş olan "*savunma hakkı*"dır. Ceza yargılamasındaki savunma haklarının güvence altına alınması demokratik toplumun temel bir ilkesidir. Bu sebeple AİHM'e göre hakkaniyete uygun bir yargılamanın gerçekleştirilmesi için, yargılamanın yürütülmesi sırasında alınan önlemlerin, savunma hakkının yeterince ve tam olarak kullanılması ile uyumlu olması (Bkz. *Ludi/İsviçre*, B. No: 12433/86, 15/6/1992 §§ 49-50) ve bu hakların teorik ve soyut değil, etkili ve pratik olacak şekilde yorumlanması gerekmektedir (Bkz. *Artico/İtalya*, B. No: 6694/74, 13/5/1980 § 33).

Madde 6 § 3 (b), şüpheliye/sanığa, savunmasını hazırlaması için yeterli "*zaman*" ve "*imkân*" tanınmasını güvence alır. Şüpheli/sanık, uygun bir yolla ve savunmasına ilişkin argümanlarını yargılamayı yapan mahkeme önünde ortaya koyabilmek böylelikle yargılama sonucunu etkileyebilmek yönünden kısıtlamaya tabi olmaksızın, "*savunmasını organize etme imkânı*"na sahip olmalıdır (*Gregacevic/Hırvatistan*, B. No: 58331/09, 10/07/2012, *§ 51)*.

Savunma faaliyeti, yargılamaya hazırlanmak için "*gerekli her* şey"i kapsayabilir (*Gregacevic/Hırvatistan*, B. No: 58331/09, 10/07/2012, *§ 51)*. Bununla birlikte, şüpheliye/sanığa sağlanması zorunlu "*imkânlar*", savunmasını hazırlamasında kendisine yardımcı olacak veya olabilecek olanlarla sınırlıdır. (*Padin Gestoso/İspanya* [k.k.], B. No: 39519/98, 8/12/1998). Ayrıca bu hak mutlak olmayıp bazı istisnai hâllerde -özellikle delillere erişimin- "*sınırlandırılma*"sı mümkün olabilir (*Natunen/Finlandiya*, B. No: 21022/04, 31/3/2009, § 40).

Madde 6 § 3(b)'de güvence altına alınan savunma için "*yeterli zaman*"a sahip olma hakkı, şüpheliyi/sanığı, aceleci bir yargılamaya karşı korur (*Kröcher ve Möller/İsviçre* [k.k.], B. No: 8463/78, 9/7/1981). Yargılamanın uygun hızda yapılması önemli ise de bunun, taraflardan birinin usuli güvenceleri sağlanmadan yapılmaması gerekir (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, B. No: 14902/04, 20/9/2011, § 540). Şüphelinin/sanığın yeterli zamana sahip olup olmadığının değerlendirilmesinde, özellikle dikkate alınacak hususlar; yargılamanın niteliği, davanın karmaşıklığı ve yargılamanın aşamasıdır (*Gregacevic/Hırvatistan*, *§ 51)*.

…

38. Savunmanın hazırlanması için gerekli zamana sahip olma hakkı, Anayasa'nın 36. maddesinde belirtilen "*meşru va-*

sıta ve yollardan yararlanmak" kavramının kapsamındadır (AYM, E.1992/8, K.1992/39, K.T.16/6/1992). Bu hak gereğince sanığa ve müdafiine savunma için gerekli hazırlıkları yapabilecekleri zamanın verilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde suçun hukuki nitelendirmesinin değişmesi halinde de savunmanın yeniden hazırlanması için gerekli zaman ve kolaylıklar sağlanmalıdır. Nitekim 5271 sayılı Kanun'un 176. maddesinin (4) numaralı fıkrasına göre sanığa, suçlamaların maddi ve hukuki dayanaklarını bildiren iddianamenin tebliği ile savunma arasında en az bir haftalık sürenin bulunması gerekmektedir. Ayrıca 5271 sayılı Kanun'un 266. maddesinin (4) numaralı fıkrası uyarınca sanığın ek savunmasının alınması gerektiği durumlarda istemi halinde sanığa veya müdafiine ek savunmasını hazırlamak için süre verilmesi bir zorunluluktur.

D. Bizzat, müdafii vasıtasıyla veya adli yardımla savunma hakkı

(B. No: 2013/4784, 7/3/2014, § 40):

40. Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (c) bendinde hakkında bir suç isnadında bulunulan kişinin "*Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafiinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek*" hakkı bulunduğu belirtilmiştir. Sanık kendisini bizzat savunma hakkına sahip olduğu gibi bir müdafi yardımıyla savunma hakkına da sahiptir. Ancak müdafi ile temsil edilme hakkı bakımından önemli olan, yargılamaya bir bütün olarak bakıldığında, başvurucunun müdafi yardımından etkili bir biçimde yararlanmış olmasıdır (bkz. *Imbrioscia/İsviçre*, B. No:13972/88, 24/11/1993, § 41). Müdafi ile temsil edilme hakkının bir gereği olarak 5271 sayılı Kanun'un 150. maddesinde, hakkında suç isnadı bulunan bir kimsenin kendisi bir müdafi seçebileceği gibi müdafi seçebilecek durumda olmadığını beyan eder ve kendisine bir müdafi atanmasını talep ederse mali imkânlardan yoksun olup olmadığına bakılmaksızın bu kişiye müdafi atanacağı kuralı kabul

Madde 6 § 3 (c), bir şüpheli/sanık hakkındaki yargılamanın, savunma için yeterli temsil olmaksızın yürütülememesini güvence altına alır (*Pakelli/Almanya*, B. No: 8398/78, 12/12/1981 § 84). Anılan fıkra şu "*üç farklı hak*"kı içermektedir: 1)Kişinin kendini şahsen savunması, 2) Kişinin kendini, kendi seçtiği müdafi vasıtasıyla savunması, 3) Belli bazı durumlarda, kişiye ücretsiz hukuki yardım sağlanması (*Pakelli/Almanya*, B. No: 8398/78, 25/4/1983, § 31).

Madde 6 § 3(c)'de yer alan güvenceler, ceza yargılamasının "*her aşama*"sını kapsar (*Imbrioscia/İsviçre*, B. No: 13972/88, 24/11/1993, § 36).

Kişinin kendini şahsen savunma hakkı mutlak olmayıp devletin bu konuda takdir aralığı vardır (*Correia de Matos/Portekiz*, B. No: 48188/99, 15/11/2001). Dolayısıyla bazı hâllerde müdafi atanması zorunluluğu getirilebilir (*Lagerblom/İsveç*, B No: 26891/95, 14/1/2003, § 50).

Suç şüphesi altındaki herkesin avukat vasıtasıyla kendisini etkili bir şekilde savunması adil yargılanma hakkının temel unsurlarından biridir. (*Salduz/Türkiye* [BD], B. No: 36391/02, 27/11/2008, § 51).

Ücretsiz hukuki yardım için iki şartın gerçekleşmesi gerekir. Birincisi, şüpheli/sanık hukuki yardım almak için yeterli imkândan yoksun olduğunu göstermelidir. İkincisi olarak taraf devletler, ancak adaletin temini için gerekli olduğu durumlarda hukuki yardıma ilişkin yükümlülük altındadırlar (*Pakelli/Germany*, B. No: 8398/78, 25/4/1983, § 32 vd.).

edilmiştir. Yine aynı maddeye göre sanığa isnat edilen suçun kanunda öngörülen cezasının alt sınırının beş yıldan çok olması ve sanık kendisine bir müdafi seçmemiş olması halinde sanığın istemi aranmaksızın resen bir müdafi tayin edilmektedir.

E. Tanık dinletme ve tanık sorgulama hakkı

1. Genel olarak

(B. No: 2013/99, 20/3/2014, § 39 ve 40, 43-48):

39. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasa'da adil yargılanma hakkının kapsamı düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriğinin, Sözleşme'nin "*Adil yargılanma hakkı*" kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerekir (B. No: 2012/1049, 26/3/2013, § 22).

Ulusal hukuktaki nitelemeye bakılmaksızın "*tanık*" kavramının Sözleşme kapsamında özerk bir anlamı vardır (*Damir Sibgatullin/Rusya*, B. No: 1413/05, 24/04/2012, § 45). Bu kavram, duruma göre suç ortaklarını (*Trofimov/Rusya*, B. No: 1111/02, 4/12/2008, § 37), mağdurları (*Vladimir Romanov/Rusya*, B. No: 41461/02, 24/7/2008, § 97) ve bilirkişi tanıkları (*Doorson/Hollanda*, B. No: 20524/92, 26/3/1996, § 81-82) da kapsayabilir. Ayrıca Sözleşme'nin 6 § 3(d) maddesi, yazılı deliller yönünden de uygulanabilir (*Mirilashvili/Rusya*, B. No: 6293/04, 11/12/2008, § 158-159).

Madde 6 § 3(d), bir sanığın mahkumiyetine karar verilebilmesi için, önce aleyhine olan tüm delillerin, muhalif bir yorum sağlamak amacıyla onun da hazır bulunduğu aleni bir duruşmada ortaya konulması gerekir. Bu ilkeye istisnalar getirilmesi mümkündür ancak bunlar, ifade verdiği sırada veya sonraki yargılama aşamalarında aleyhindeki tanığı sorgulama ve ona karşı çıkma konusunda sanığa uygun ve yeterli imkân verilmesini gerektiren savunma hakkını ihlal etmemelidir (*Hümmer/Almanya*, B. No: 26171/07, 19/07/2012, § 38).

40. Başvurucu, yargılandığı dosyada verilen birleştirme kararı sonrasında tanıkların dinlenmediğinden şikâyet etmiştir. Başvurucunun aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya çektirmek, lehine olan tanıkların da aleyhine olan tanıklarla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını isteme hakkıAİHS'in 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (d) bendi kapsamında düzenlenmiştir. Bu nedenle başvurucunun tanıkların dinlenmediği yönündeki iddiasının Anayasa'nın 36. ve AİHS'in 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (d) bendi kapsamında değerlendirilmesi gerekir.

…

43. Yapılan yargılama sırasında tanık dinletme hakkı da dâhil olmak üzere delillerin ibrazı ve değerlendirilmesi adil

yargılanma hakkının unsurlarından biri olarak kabul edilen silahların eşitliği ilkesi kapsamında kabul edilmektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 38). Silahların eşitliği ilkesi davanın taraflarının usuli haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelir (B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 32). Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı bir çok kararında, ilgili hükmü Sözleşme'nin 6. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşme'nin lafzi içeriğinde yer alan gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen silahların eşitliği ilkesine Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 38).

44. Yargılama makamları yargılamanın taraflarınca ileri sürülen iddiaları ve gösterdikleri delilleri gereği gibi incelemek zorundadır. Bununla birlikte, belirli bir davaya ilişkin olarak delilleri değerlendirme ve gösterilmek istenen delilin davayla ilgili olup olmadığına karar verme yetkisi esasen derece mahkemelerine aittir. Mevcut yargılamada geçerli olan delil sunma ve inceleme yöntemlerinin adil yargılanma hakkına uygun olup olmadığını denetlemek Anayasa Mahkemesinin görevi kapsamında olmayıp, Mahkemenin görevi başvuru konusu yargılamanın bütünlüğü içinde adil olup olmadığının değerlendirilmesidir. Genel anlamda hakkaniyete uygun bir yargılamanın yürütülebilmesi için silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri ışığında, taraflara iddialarını sunmak hususunda uygun olanakların sağlanması şarttır. Taraflara tanık delili de dâhil olmak üzere delillerini sunma ve inceletme noktasında da uygun imkânların tanınması gerekir. Bu anlamda, delillere ilişkin dengesizlik veya hakkaniyetsizlik iddialarının da yargılamanın bütünü ışığında değerlendirilmesi gerekir (B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 27).

45. Tanık, yargılamaya konu olay ile ilgili karar vermeye yetkili mahkemenin kullandığı müşahhas ispat vasıtalardandır. Tanık beyanı ise taraflardan olmayan ancak olayın tanığı olmuş bir kişinin söz konusu olay hakkında edindiği bilgileri sübut

konusunda karar verecek olan mahkeme ya da bu mahkeme yerine duruşma yaparak tanık dinlemeye yetkili kılınmış bir mahkeme veya hâkim huzurunda tanıklık ederken yaptığı sözlü açıklamalardır.

46. AİHS'in 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (d) bendinde ilk olarak, sanığın iddia tanıklarını sorguya çekme veya çektirme hakkı güvence altına alınmıştır. Kovuşturma sırasında bütün kanıtların tartışılabilmesi için, kural olarak, bu kanıtların aleni bir duruşmada ve sanığın huzurunda ortaya konulmaları gerekir. Bu kural istinasız olmamakla birlikte, eğer bir mahkûmiyet sadece veya belirleyici ölçüde, sanığın soruşturma veya yargılama aşamasında sorgulama veya sorgulatma imkânı bulamadığı bir kimse tarafından verilen ifadelere dayandırılmış ise, sanığın hakları Sözleşme'nin 6. maddesindeki güvencelerle bağdaşmayacak ölçüde kısıtlanmış olur. Olayın tek tanığı varsa ve sadece bu tanığın ifadesine dayanılarak hüküm kurulacak ise, bu tanık duruşmada dinlenmeli ve sanık tarafından sorgulanmalıdır. Bu tanığın, sanığın sorgulamadığı bir dönemde alınan önceki ifadesine dayanılarak mahkûmiyet kararı verilemez.

47. AİHS'in 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (d) bendinde ikinci olarak sanığın, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla "*aynı koşullar altında*" davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını isteme hakkı güvence altına alınmıştır. Sanığa tanınan bu güvence, silahların eşitliği ilkesinin bir gereğidir. Tanıkların dinlenmek üzere çağırılmasının uygun olup olmadığının değerlendirmesi, kural olarak, derece mahkemelerinin takdir yetkisi dâhilindedir. AİHS'in 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (d) bendi, sanığın lehine olan bütün tanıkların çağrılmasını ve dinlenmesini gerektirmez. Bu düzenlemenin esas amacı, sanığın "*aynı koşullar altında*" ve "*silahların eşitliği ilkesi*"ne uygun olarak tanık dinletme talebinde bulunabilmesinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla, bir sanığın bazı tanıkları dinletemediğinden şikâyet etmesi yeterli olmayıp, ayrıca bu tanıkların dinlenmesinin hangi nedenlerle önemli olduğunu ve gerçeğin ortaya çıkması için neden gerekli olduğunu açıklamak suretiyle tanık dinletme talebini desteklemesi gerekmektedir.

48. AİHM, yukarıda bahsi geçen ilkelere ek olarak, AİHS'in 6.

maddesinin (1) numaralı fıkrası ve aynı maddenin (3) numaralı fıkrasının (d) bendinin sanığa, aleyhte ifade veren tanığın beyanlarına veya tanık ifadesinin alındığı sırada ya da yargılamanın daha sonraki bir aşamasında itiraz imkânı tanınması gerektiğini kabul etmektedir (Bkz: *Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda*, B. No: 21363/93, 21364/93, 21427/93 ve 22056/93, 23/4/1997, § 51 ve *Lüdi/İsviçre*, B. No: 12433/86, 15/6/1992, § 49).

2. Birleştirilen dosyada ifadelerine başvurulan tanıkların tekrar dinlenmeyerek ifadelerinin okunması

(B. No: 2013/99, 20/3/2014, § 55 ve 56):

55. Derece Mahkemesi, mahkûmiyet kararı verirken başvurucu tarafından tekrar dinlenmesi talep edilmeyen tanıkların beyanlarına ve yukarıda bahsi geçen bilirkişi raporuna dayanmıştır. Ayrıca ne başvurucu ne de avukatı tanık beyanlarının gerçeği yansıtmadığını göstermek için Mahkemeden tanıkların dinlenmesini talep etmemiştir. Söz konusu yargılamada başvurucu hakkında verilen mahkûmiyet kararı, sadece dinlenmeyen bir tanığın beyanlarına dayanılarak da verilmemiştir.

56. Açıklanan nedenlerle, başvurucunun yargılandığı davada verilen birleştirme kararı sonrasında tanık dinletme taleplerinin kabul edilmediği yönündeki iddialarının "*açıkça dayanaktan yoksun*" olduğuna karar verilmesi gerekir.

F. Tercümandan ücretsiz yararlanma hakkı

(Not: 30/6/2014 tarihine kadar verilmiş kararlar arasında bu konuya yer veren bir karara rastlanılmamıştır.)

Tercümandan ücretsiz yararlanma hakkı, ancak sanığın mahkemede kullanılan dili anlayamadığı veya konuşamadığı durumlarda uygulama alanı bulur. Mahkemede kullanılan dili anlayan bir sanık, savunmasını, kendisinin mensubu olduğu etnik bir azınlığın dili dâhil başka bir dilde yapmak için ısrar edemez. (*K./Fransa* (k.k.), B. No: 10210/82, 7/12/1983; *Bideault/Fransa* (k.k.), B. No: 11261/84, 1/10/1986).

Madde 6 § 3(e), yargılamadaki ifadeler ve belgelerden, adil bir yargılamadan umulan yararın sağlamak amacıyla sanığın anlaması ve mahkemenin diline tercüme ettirmesi için gerekli olanların tamamının tercüme edilmesini güvence altına alır (*Hermi/İtalya* [BD], B. No: 18114/02, 18/10/2006, § 69).

Tercümandan "*ücretsiz*" yardım, başvurucunun imkânlarına bağlı değildir (*Fedele/Almanya* (k.k.), B. No: 11311/84, 9/12/1987).

Tercüman masrafları daha sonra sanıktan geri istenemez (*Luedicke, Belkacem ve Koç/Almanya*, B. No: 6210/73 6877/75 7132/75, 28/11/1978, § 46).